

KANSALLINEN
KOULUTUKSEN
ARVIOINTIKESKUS

MIELEKÄSTÄ VAPAA-AIKAA, KAVEREITA JA KOORDINAATIOTA

Harrastamisen Suomen mallin arviointi

Tanja Laimi | Aino-Maria Pusa | Katja Rajala | Elina Stenvall

JULKAISUT 12:2023

MIELEKÄSTÄ VAPAA-AIKAA, KAVEREITA JA KOORDINAATIOTA

Harrastamisen Suomen mallin arviointi

Tanja Laimi
Aino-Maria Pusa
Katja Rajala
Elina Stenvall

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
Julkaisut 12:2023

JULKAISIJA Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

KANSI JA ULKOASU Juha Juvonen (org.) & Ahoy, Jussi Aho (edit)
TAITTO PunaMusta

ISBN 978-952-206-780-7 pdf
ISSN 2342-4184 (verkkojulkaisu)

© Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

Julkaisija

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (KARVI)

Julkaisun nimi

Mielekästä vapaa-aikaa, kavereita ja koordinaatiota – Harrastamisen Suomen mallin arviointi

Tekijät

Tanja Laimi, Aino-Maria Pusa, Katja Rajala & Elina Stenvall

Raportissa tarkastellaan Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvin) toteuttaman arvioinnin tuloksia koskien Harrastamisen Suomen mallia. Arvioinnin on tilannut Karvilta opetus- ja kulttuuriministeriö. Harrastamisen Suomen mallin tavoitteena on järjestää jokaiselle lapselle ja nuorelle toiveiden mukaista maksutonta harrastamista koulupäivän yhteydessä. Arviointi tuottaa tietoa mallille asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta, mallin toimivuudesta ja vaikuttavuudesta. Arvioinnin toimeksiannon mukaisesti mallin onnistumista arvioitiin korostaen lasten ja nuorten kokemuksia mallista. Arvioinnissa huomioitiin kuntien ja paikallisten toimijaverkostojen näkökulmat ja kokemukset mallin toimivuudesta suhteessa sille asetettuihin tavoitteisiin. Arvioinnissa nostettiin esiin Harrastamisen Suomen mallin vahvuuksia ja annettiin sen toteuttamiseen ja kehittämiseen liittyviä suosituksia.

Arvioinnin tiedonkeruu toteutettiin kuudessa kunnassa, joissa Harrastamisen Suomen mallin toiminnan on koettu onnistuneen hyvin. Myönteisten esimerkkien avulla arvioinnissa haluttiin nostaa esille onnistumisia ja toimivia kokeiluja, joita muissakin kunnissa voidaan hyödyntää. Arvioinnissa mukana olleet kunnat olivat erikokoisia ja eri suuruisia rahoituksia saaneita kuntia eri AVI-alueilta. Arvioinnin tiedonkeruussa kuultiin 88 peruskoulun oppilasta ja 67 paikallista toimijaa. Huoltajille suunnattuun tiedonkeruuta täydentävään kyselyyn vastasi 43 huoltajaa. Jokaisen vierailun keskustelujen teemat räätälöitiin kunnan toimintaympäristön mukaisesti.

Tulosten mukaan niin lapset, ohjaajat, huoltajat kuin esimerkiksi kuntien päättäjät näkivät mallin merkityksellisenä. Mallin harrastusten kautta on avautunut mahdollisuuksia joita kaikilla lapsilla ja nuorilla ei ole ennen ollut. Saavutettavuuteen, niin sen fyysiseen, psyykkiseen kuin sosiaaliseen ulottuvuuteen kiinnitettiin kuitenkin huomiota eri tavoilla ja siinä koettiin olevan aina parannettavaa.

Harrastamisen Suomen mallin käytännön toimintaan toivottiin sekä kansallisella tasolla että paikallisessa toteutuksessa selkeyttä, joustavuutta ja jatkuvuutta. Yleisesti harrastamisen määrittelylle tarvittaisiin mallin puitteissa selkeämpää ja samalla monipuolisempaa sanoitusta: mitä

harrastamiselle tarkoitetaan tässä mallissa? Mikä toiminnan päätavoite on? Määrittelyn lisäksi vaikuttavuudesta tarvittaisiin tarkempaa tietoa. Harrastajien tai harrastamattomien määrää ei tiedetä eikä mallin toimivuutta voida mitata käyttäjämäärissä.

Tuloksissa korostui sekä aikuisten että lasten puheissa samoja teemoja. Mukavia ja osaavia ohjaajia arvostettiin ja maksuttomuus oli tärkeää. Harrastamisessa korostui yhteisöllisyys. Aikuisien näkökulmasta toivekyselyjen ja mielipiteiden kuulemisen käytännöt esiintyivät selkeinä ja tarkoituksenmukaisina. Harrastamisesta tarvittaisiin kuitenkin kunnissa täsmällisempää tietoa kuin mitä harrastustoiveista kartoittava kysely nykyisessä muodossaan tarjoaa. Lapset ja nuoret korostivat toivekyselyiden sijaan enemmän arjessa tapahtuneita pieniä, mutta merkityksellisiä hetkiä, jolloin heitä on kuultu toiminnan järjestämisessä.

Arviointiryhmä on laatinut arvioinnin pohjalta seuraavat kehittämissuosituks:

Paikalliset suositukset:

- Yhteistyöverkostot kunnan sisällä ovat merkityksellisiä laadukkaan toiminnan kannalta. Kunnan eri toimijoiden monipuoliset mahdollisuudet pitää kartoittaa.
- Harrastustoiminnan ja koulun yhteistyötä on kehitettävä.
- Etsivää harrastustoimintaa ja harrastusta kaipaavien löytämistä pitää painottaa enemmän.
- Harrastusten saavutettavuutta tulee lisätä kunnissa.
- Lasten ja nuorten osallisuutta mallin parissa tulee lisätä vielä enemmän.
- Lasten ja nuorten toiveita ja mielipiteitä kuullessa tulee käyttää rohkeasti erilaisia keinoja.
- Harrastusten joustavuutta ei tule pelätä.

Kansalliset kehittämissuosituks:

- Harrastamisen Suomen mallille pitää löytää oma paikka harrastuskentällä muiden toimijoiden rinnalla ja tavoite sen sisällä.
- Koululaiskyselyä lasten ja nuorten kuulemisen tapana tulee kehittää.
- Mallin toiminnasta tarvitaan valtakunnallista tilasto- ja seurantatietoa.
- Mallin tarjoamaa yhdenvertaista harrastamisen mahdollisuutta tulee korostaa ja vahvistaa.
- Toiminnan järjestämiseen tarvitaan toimintaympäristön huomioon ottavia poikkeuksia. Lajikokeilut ja lyhyemmät harrastuskaudet tulee mahdollistaa osaksi mallin toimintaa.
- Yhtenäisen ilmoittautumisjärjestelmän tarve tulee kartoittaa.
- Harrastamisen Suomen mallia tulee toteuttaa ja kehittää pitkällä aikajänteellä.
- Pitkällä aikavälillä on syytä tarkastella mallin lainsäädännöllistä pohjaa.

Asiasanat: harrastaminen, Harrastamisen Suomen malli, harrastamisen vaikuttavuus, vapaa-aika, osallisuus, saavutettavuus, esteettömyys, perusopetus

Utgiven av

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU)

Publikationens namn

Meningsfull fritid, kompisar och koordinering

– En utvärdering av Finlandsmodellen för hobbyverksamhet

Författare

Tanja Laimi, Aino-Maria Pusa, Katja Rajala & Elina Stenvall

I rapporten granskas resultaten av utvärderingen av Finlandsmodellen för hobbyverksamhet. Utvärderingen har genomförts av Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) på beställning av Undervisnings- och kulturministeriet. Målet med Finlandsmodellen för hobbyverksamhet är att i samband med skoldagen ordna avgiftsfri hobbyverksamhet för alla barn och unga enligt deras önskemål. Utvärderingen ger information om hur de mål som ställts upp för modellen har uppnåtts, hur bra modellen fungerar och vilken effekt den har. Modellens framgång utvärderades med betoning på barns och ungas erfarenheter av modellen, i enlighet med uppdragsgivarens önskemål. I utvärderingen beaktades kommunernas och de lokala aktörsnätverkens synpunkter och erfarenheter av hur modellen fungerar i förhållande till de mål som ställts upp. I rapporten lyfter NCU fram styrkorna i Finlandsmodellen för hobbyverksamhet och ger rekommendationer om genomförandet och utvecklingen av verksamheten.

Utvärderingens datainsamling genomfördes i sex kommuner där man har upplevt att verksamheten enligt Finlandsmodellen har lyckats bra. Utvärderingen lyfte fram exempel på lyckade och fungerande försök som kan utnyttjas även i andra kommuner. Kommuner från olika RFV-områden deltog i utvärderingen. Kommunerna varierade i storlek och hade fått olika finansiering. I samband med datainsamlingen hördes 88 elever i grundskolan och 67 lokala aktörer. Sammanlagt 43 vårdnadshavare svarade på en enkät som var riktad till vårdnadshavare och som kompletterade insamlingen av uppgifter. Teman för diskussionerna skraddarsyddes för varje besök enligt kommunens verksamhetsmiljö.

Enligt resultaten ansåg såväl barnen som handledarna, vårdnadshavarna och till exempel kommunernas beslutsfattare att modellen var betydelsefull. Via modellens hobbyer har det öppnats möjligheter som alla barn och unga inte har haft tidigare. Såväl den fysiska som den psykiska och den sociala dimensionen av tillgänglighet uppmärksammades dock på olika sätt. Här upplevde man alltid rum för förbättring.

I Finlandsmodellens praktiska verksamhet önskades tydlighet, flexibilitet och kontinuitet både på nationell nivå och i det lokala genomförandet. Allmänt taget behövs det inom modellen en tydligare och samtidigt mångsidigare formulering för definitionen av hobbyverksamhet: vad avses med hobbyverksamhet i denna modell? Vad är det viktigaste målet för verksamheten? Utöver definitionen behövs noggrannare information om effekterna av verksamheten. Det finns inte information om antalet hobbyutövare eller icke-utövare. Det går inte heller att mäta hur modellen fungerar med hjälp av antalet användare.

I resultaten framgick samma saker i både vuxnas och barns kommentarer. Man uppskattade trevliga och kompetenta handledare och ansåg att det var viktigt att verksamheten var avgiftsfri. I hobbyverksamheten betonades gemenskap. Ur de vuxnas synvinkel var praxisen för enkäterna och för insamlingen av barnens åsikter tydlig och ändamålsenlig. Kommunerna behöver dock noggrannare information om hobbyverksamheten än vad kartläggningen för hobbyönskemålen erbjuder för tillfället. I stället för enkäter med fokus på barns önskemål betonade barn och unga små, men betydelsefulla stunder i hobbyverksamhetens vardag, då deras röst har hörts.

Utifrån utvärderingen har utvärderingsgruppen utarbetat följande rekommendationer för utveckling:

Lokala rekommendationer:

- Samarbetsnätverken inom kommunen är betydelsefulla för en högklassig verksamhet. De olika kommunala aktörernas mångsidiga möjligheter bör kartläggas.
- Samarbetet mellan hobbyverksamheten och skolan måste utvecklas.
- Uppsökande hobbyverksamhet och att hitta personer som saknar hobbyer måste betonas mera.
- Tillgängligheten till hobbyer måste ökas i kommunerna.
- Barns och ungas delaktighet i modellen bör ökas ytterligare.
- När man samlar in barns och ungas önskemål och åsikter bör man modigt använda olika metoder.
- Man ska inte vara rädd för flexibilitet i hobbyverksamheten.

Nationella rekommendationer för utveckling:

- Finlandsmodellen och målet med modellen måste hitta en egen plats bland andra aktörers verksamhet på hobbyfältet.
- Elevenkäten som ett sätt att höra barn och unga bör utvecklas.
- På riksnivå behövs statistik- och uppföljningsuppgifter om modellens verksamhet.
- Den jämlika möjligheten till hobbyverksamhet som modellen erbjuder ska betonas och stärkas.

- För att ordna verksamheten behövs undantag som beaktar verksamhetsmiljön. Att pröva på olika idrottsgrenar och kortare hobbyperioder ska möjliggöras som en del av modellens verksamhet.
- Behovet av ett enhetligt anmälningssystem bör kartläggas.
- På lång sikt är det bra att modellens lagstiftningsgrund granskas.

Nyckelord: hobbyverksamhet, Finlandsmodellen för hobbyverksamhet, hobbyverksamhetens effekter, fritid, delaktighet, tillgång, tillgänglighet, grundläggande utbildning

Publisher

Finnish Education Evaluation Centre (FINEEC)

Title of publication

Meaningful leisure time, friends and coordination
– Evaluation of the Finnish Model for Leisure Activities

Authors

Tanja Laimi, Aino-Maria Pusa, Katja Rajala & Elina Stenvall

The report examines the results of the evaluation of the Finnish Model for Leisure Activities carried out by the Finnish Education Evaluation Centre (FINEEC). The evaluation has been commissioned from FINEEC by the Ministry of Education and Culture. The Finnish Model for Leisure Activities is aimed at providing every child and young person leisure activities according to their wishes and free of charge in connection with the school day. The evaluation produces information on how the objectives set for the model have been achieved and on the functionality and effectiveness of the model. As indicated by the assignment, the success of the model was evaluated with an emphasis on children's and young people's experiences of the model. The evaluation took into account the points of view of municipalities and networks of local actors and their experiences of the functionality of the model with regard to the objectives set for it. In the evaluation, the strengths of the Finnish Model for Leisure Activities were highlighted and recommendations were given for its implementation and development.

The collection of data for the evaluation was implemented in six municipalities where the Finnish Model for Leisure Activities has been found successful. Positive examples were used in the evaluation to highlight successes and well-functioning experiments that can also be utilised in other municipalities. The municipalities participating in the evaluation were municipalities of different sizes from the areas of different regional state administrative agencies and they had received different amounts of funding. A total of 88 comprehensive school pupils and 67 local actors were consulted when data was collected for the evaluation. Forty-three guardians responded to the survey aimed at guardians to supplement the collection of data. The themes of the discussions on every visit were tailored in accordance with the operating environment in the municipality.

According to the results, children, guardians and, for example, municipal decision-makers all found the model meaningful. The leisure activities of the model have opened up opportunities that not all children and young people have had before. However, attention was paid to accessibility – to its physical, psychological and social dimensions – in different ways and the respondents felt there was always room for improvement.

Clarity, flexibility and continuity were hoped for in the practical activities of the Finnish Model for Leisure Activities both at the national level and in local implementation. Within the model, a clearer and simultaneously more diverse verbalisation would be needed generally for the definition of leisure activities: what do leisure activities mean in this model? What is the main objective of the activities? In addition to a definition, more specific information about the effectiveness of the model would be needed. The number of pupils engaging in leisure activities or those not engaging in any is not known and the functionality of the model cannot be measured on the basis of the number of users.

The same topics were emphasised in the responses of both adults and children in the results. Nice and competent instructors were appreciated and the absence of fees was found important. A sense of community was emphasised in the activities. Adults found the practices used in the surveys of their wishes and in consultations of opinions clear and appropriate. However, municipalities would need more accurate information on leisure activities than what the survey of wishes concerning leisure activities provides in its current form. Instead of the surveys concerning their wishes, children and young people emphasised the importance of the small but meaningful everyday moments when they were consulted about organising the activities.

The evaluation team has prepared the following development recommendations based on the evaluation:

Local recommendations:

- Cooperation networks within the municipality are meaningful from the point of view of high-quality activities. The versatile opportunities offered by different actors in the municipality need to be surveyed.
- Cooperation between the leisure activities and the school need to be enhanced.
- More emphasis need to be placed on outreach leisure activities and finding pupils who would like to have a leisure activity.
- Accessibility of leisure activities need to be increased in municipalities.
- Within the model, children's and young people's inclusion should be increased even more.
- A variety of methods should be used boldly when consulting children and young people about their wishes and opinions.
- The flexibility of leisure activities should not be feared.

National development recommendations:

- A place of its own must be found for the Finnish Model for Leisure Activities alongside other actors in the field of leisure activities as well as an objective within it.
- National student survey as a method of consulting children and young people need to be developed further.
- Statistical and monitoring data on the functioning of the model is needed at the national level.

- The equal opportunity for leisure activities provided by the model must be highlighted and strengthened.
- Exceptions in which the operating environment is taken into account are required when the activities are organised. Trying different types of sport and shorter periods of engaging in the different activities should be made possible as part of the operation of the model.
- The need for a uniform registration system should be evaluated.
- The Finnish Model for Leisure Activities should be implemented and developed in the long term.
- In the long term, it would be advisable to examine the legislative basis of the model.

Keywords: leisure activities, Finnish Model for Leisure Activities, effectiveness of leisure activities, leisure time, participation, accessibility, basic education

Tiivistelmä	3
Sammandrag.....	5
Summary	8
1 Johdanto	12
2 Arvioinnin toteutus	14
2.1 Arvioinnin tavoitteet ja arviointikysymykset.....	14
2.2 Arvioinnin viitekehys ja aineisto	15
2.3 Aineistonkeruu.....	18
2.4 Aikataulu.....	20
3 Harrastamisen Suomen malli	21
3.1 Harrastaminen.....	21
3.2 Osallisuus.....	24
3.3 Harrastamisen Suomen malli harrastamisen ja osallisuuden näkökulmasta	25
4 Mallin paikallisen toteutuksen näkökulma	27
4.1 Toimivuus	28
4.2 Tavoittavuus	36
4.3 Tavoitteiden toteutuminen.....	44
5 Malli lasten ja nuorten arjessa	52
5.1 Merkitykset harrastamiselle	53
5.2 Osallisuus ja osallistuminen	65
6 Johtopäätökset ja kehittämissuosituksset	70
6.1 Johtopäätökset	72
6.2 Kehittämissuosituksset.....	74
Lähteet	78

1 Johdanto

Harrastamisen Suomen mallin tavoitteena on järjestää jokaiselle lapselle ja nuorelle toiveiden mukaista maksutonta harrastamista koulupäivän yhteydessä. Toiminnan avulla tuetaan lasten ja nuorten hyvinvointia. Harrastustarjontaa valitaan lasten ja nuorten toiveiden mukaan. Toimintamalli suunnitellaan, rakennetaan ja kokeillaan yhdessä harrastuksia tuottavien tahojen kanssa. Toiminta on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa. Lukuvuonna 2021–2022 harrastustoimintaa järjestettiin 235 kunnassa. Lukuvuonna 2022–2023 mallin toiminta laajeni 267 kunnan alueelle. Tavoitteena on juurruttaa Harrastamisen Suomen malli pysyväksi toimintatavaksi kunnissa. (Harrastamisen Suomen malli 2023a.)

Opetus- ja kulttuuriministeriö tilasi 16.6.2022 Kansalliselta koulutuksen arviointikeskukselta (Karvilta) Harrastamisen Suomen mallin arvioinnin. Arviointi toteutettiin maksullisena palvelutoimintana aikavälillä 1.9.2022–31.3.2023. Karvi on itsenäinen koulutuksen arviointiviranomainen, joka toimii Opetushallituksen erillisyyksikkönä. Arvioinnin tavoitteena on tarkastella mallille asetettujen tavoitteiden toteutumista erityisesti lasten ja nuorten näkökulmasta, huomioiden paikallisen toteutuksen. Tässä raportissa esitellään Karvin toteuttaman arvioinnin tulokset.

Harrastamisen Suomen mallin arvioinnissa korostettiin Karvin toimintatapojen mukaisesti kehitettävän arvioinnin periaatteita. Kehittävä arviointi on osallistavaa ja vuorovaikutteista. Kehittävän arvioinnin perustana on arvioinnin toteuttajan ja arviointiin osallistuvan välinen luottamus sekä toimijatahon vastuu toiminnan kehittämistä. (Patton 2011.) Kehittävän arvioinnin menetelmät räätälöidään tapauskohtaisesti niin, että ne tukevat arvioinnin vaikuttavuutta ja toiminnan kehittämistä jo arviointiprosessin aikana. Arvioinnin tuloksena osallistujat saavat ulkopuolista palautetta toimintansa vahvuuksista, kehittämiskohteista ja hyvistä käytänneistä. Kehittävä arviointi tukee vaikuttavuutta ja muutosta. (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2020.) Arviointiaineiston keruuprosessissa lapset ja nuoret sekä kuntien ja muiden paikallisten toimijoiden edustajat kertoivat Harrastamisen Suomen mallin toiminnasta omasta näkökulmastaan.

Arvioinnin toteuttamisesta ovat Karvissa vastanneet projektipäällikkö Tanja Laimi ja arviointiasiantuntija Aino-Maria Pusa. Arviointiasiantuntija Eeva-Liisa Markkanen on ollut mukana hankkeen suunnittelussa ja toteutukseen liittyvissä erityiskysymyksissä.

Arviointiin nimitettiin Karvin asiantuntijoiden lisäksi arviointiryhmä. Arviointiryhmäläisiltä vaadittiin asiantuntemusta arviointikohteisiin liittyviltä osa-alueilta. Ryhmän jäsenet toimivat ajalla 1.11.2022–31.3.2023. Arviointiryhmäläisten esteettömyys varmistettiin arvioinnin tilaajalta.

Arviointiryhmässä ovat toimineet seuraavat asiantuntijat:

- Katja Rajala, tutkija, Likes, Jyväskylän ammattikorkeakoulu
- Elina Stenvall, erityisasiantuntija, SOS-Lapsikylä

2.1 Arvioinnin tavoitteet ja arviointikysymykset

Arvioinnin kohteena on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Harrastamisen Suomen malli. Arvioinnin tavoitteena oli tuottaa tietoa mallille asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta, mallin toimivuudesta ja vaikuttavuudesta. Arvioinnin toimeksiannon mukaisesti mallin onnistumista arvioitiin korostaen lasten ja nuorten kokemuksia mallista. Arvioinnissa huomioitiin kuntien ja paikallisten toimijaverkostojen näkökulmat ja kokemukset mallin toimivuudesta suhteessa sille asetettuihin tavoitteisiin. Arvioinnissa nostettiin esiin Harrastamisen Suomen mallin vahvuuksia ja annettiin sen toteuttamiseen ja kehittämiseen liittyviä suosituksia.

Arviointi tuotti tietoa lasten ja nuorten näkökulmista ja kokemuksista sekä heidän osallisuutensa ja toimijuutensa huomioimisesta Harrastamisen Suomen mallin mukaisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Arvioinnissa huomioitiin eri-ikäisten lasten ja nuorten kokemukset, alueellinen kattavuus tiedonkeruun toteutuksessa sekä harrastustoiminnan esteettömyys ja saavutettavuus.

Arviointikohteita ja -kysymyksiä tarkasteltiin lasten ja nuorten sekä paikallisten toimijoiden omien kokemusten kautta. Haastatteluihin osallistuneille annettiin mahdollisuus kertoa vapaasti omista kokemuksista ja näkemyksistä Harrastamisen Suomen mallin toimivuutta ja paikallista toteutusta koskien. Keskusteluun nostettiin tarvittaessa arviointikohteiden mukaiset teemat, jotta eri kunnista kerättyä aineistoa voitaisiin vertailla keskenään. Arvioinnin kohteena ollutta Harrastamisen Suomen mallin toimivuutta arvioitiin tarkastelemalla toimijoiden puheen vastavuutta mallin tavoitteisiin. Arviointikysymysten kuvailevan luonteen mukaisesti myös aineiston käsittely on kuvailevaa. Arviointikohteiden kautta luodaan käsitys siitä, minkälainen näkemys eri näytekunnissa on Harrastamisen Suomen mallin tavoitteiden toteutumisesta.

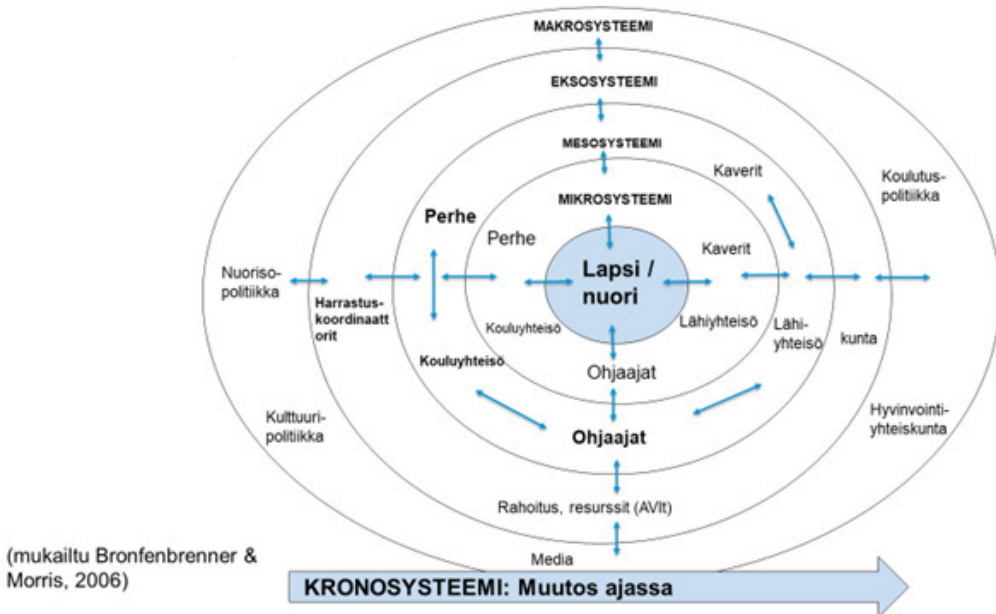
Arviointikohteet ja -kysymykset:

1. Harrastamisen Suomen mallin tavoitteiden¹ toimivuus lapsen ja nuoren näkökulmasta
 - Mitä Suomen mallin harrastukset merkitsevät lapsille ja nuorille?
 - Miten hyvin mallin tavoitteet toteutuvat?
2. Harrastamisen Suomen mallin merkitys lasten ja nuorten vapaa-ajan viettämisessä
 - Miten Harrastamisen Suomen malli on vaikuttanut lasten ja nuorten vapaa-ajan viettoon? Miten malli on juurtunut lasten ja nuorten arkeen ja miksi?
 - Millaisia kokemuksia mallin mukainen toiminta on tarjonnut siihen osallistuneille lapsille ja nuorille?
3. Harrastamisen Suomen mallin paikallinen toteutus (huoltajat, kunnat, koulut, paikalliset toimijaverkostot):
 - Miten lasten ja nuorten toimijuus ja omat kokemukset on huomioitu toiminnan järjestämisessä ja kehittämisessä?
 - Miten malli toimii huoltajien, koulujen, harrastusten järjestäjien, kuntien ja paikallisten toimijaverkostojen näkökulmasta?

2.2 Arvioinnin viitekehys ja aineisto

Harrastustoiminnan vaikuttavuutta lähestyttiin arvioinnissa bioekologisen systeemiteorian pohjalta (mukailtu Bronfenbrenner & Morris, 2006, KUVIO 1). Tällöin harrastustoiminnan vaikuttavuutta tarkasteltiin yksilöiden, perheiden, vertaisryhmän, koulu- ja lähiyhteisöjen, harrastustoimintaa ohjaavien tahojen, rahoituksen ja ohjauksen, poliittisen ohjauksen kautta ja niiden vuorovaikutuksena. Lisäksi muutoksia tarkasteltiin myös ajan suhteen.

¹ Harrastamisen Suomen mallin tavoitteita ovat lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisääminen sekä mieluisa ja maksuton harrastus jokaiselle lapselle ja nuorelle koulupäivän yhteydessä. Eri harrastussisältöjen kautta voidaan tukea lasten ja nuorten turvallista ja merkityksellistä vapaa-aikaa ja ehkäistä yksinäisyyttä, samalla kun lapset ja nuoret oppivat uusia taitoja ja saavat uusia kavereita. Malli tukee myös perheitä, sillä kun harrastukset liitetään koulupäivän yhteyteen, vapautuu ilta-aikaa perheiden yhteiseksi ajaksi. Harrastamisen Suomen mallin mukaisen toiminnan hyötynä on, että yhä useampi lapsi ja nuori voi löytää mieluisan harrastuksen riippumatta perheen sosioekonomisesta asemasta, asuinpaikasta, kodin etäisyydestä harrastuksiin taikka lapsen tai nuoren sairaudesta tai vammasta. (Harrastamisen Suomen malli 2023b.)

KUVIO 1. Arvioinnin viitekehyksenä harrastustoiminnan ekosysteemi

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteuttaa Harrastamisen Suomen mallin yleistä informaatio-ohjausta, seuranta, arviointia ja kehittämistä sekä avustuksen hakehtojen määrittelemistä ja lasten ja nuorten harrastustoiveita kartoittavan Koululaiskyselyn toteutusta. Opetushallituksen yhteyspiste tukee ja verkottaa kuntia ja harrastusten järjestäjiä sekä kerää ja jakaa hyviä käytänteitä ja materiaaleja. Aluehallintovirastot jakavat rahoituksen sitä hakeneille kunnille, joiden vastuulla on toiminnan järjestäminen. Koulupäivän yhteydessä toteutettavien harrastusten järjestäjinä voivat olla urheiluseurat, kulttuuritoimijat, nuorisojärjestöt, kunnat ja muut harrastustoimintaa järjestävät tahot, joilla on osaamista lasten ja nuorten kanssa toimimisesta. (Harrastamisen Suomen malli 2023c.)

Tilaja avusti Karvia Harrastamisen Suomen mallin toiminnan aikana tuotettujen aineistojen keräämisessä. Arviointiaineisto muodostui Harrastamisen Suomen mallin toimintakausien aikana tuotetuista itsearviointi-, seuranta- ja tutkimusaineistoista, arviointiin valittujen näytekuntien itse tuottamista materiaaleista sekä Karvin keräämästä erityisesti lasten ja nuorten näkökulmia ja kokemuksia kartoittavasta laadullisesta aineistosta. Arvioinnissa hyödynnettiin syksyllä 2022 kerätyn Koululaiskyselyn sekä aikaisempien oppilaille ja kunnille tehtyjen tiedonkeruiden aineistoja. Karvi keräsi arviointiaineistoa haastatteluilla, fokusryhmäkeskusteluilla sekä toiminnallisin työtavoin toteutetuilla arviointityöpajoilla perusopetuksen oppilaille.

Arviointiin valittiin kuusi näytekuntaa, joissa toteutetaan Harrastamisen Suomen mallia. Valitut kunnat edustavat kuntia, joissa malli on toiminut hyvin. Arvioinnin asiantuntijaryhmää, tilaajaa, aluehallintovirastojen vastaavia ja Opetushallituksen Harrastamisen Suomen mallin yhteyspistettä konsultoitii sopivista kunnista. Ehdotusten ja niiden perustelujen tarkastelun ja vertailun jälkeen

Karvi teki riippumattoman arvioinnin periaatteiden mukaisesti valinnat. Myönteisten esimerkkien avulla arvioinnissa haluttiin nostaa esille onnistumisia ja toimivia kokeiluja, joita muissakin kunnissa voidaan hyödyntää. Myönteisiin esimerkkeihin keskittymällä on mahdollista edistää Harrastamisen Suomen mallin hyvien käytäntöjen levittämistä. Arvioinnissa mukana olleet kunnat olivat erikokoisia ja erisuuruisia rahoituksia saaneita kuntia eri AVI-alueilta. Näytekuntien väkiluvut ja avustusmäärät on ilmoitettu pyöristettyinä kuntien anonymiteetin säilyttämiseksi (TAULUKKO 1.)

TAULUKKO 1. Näytekuntien väkiluvut ja avustusmäärät

	Kunnan väkiluku (2021)	Kunnan avustusmäärä (2022)
Kunta 1	Yli 120 000	Yli 250 000 €
Kunta 2	60 000–120 000	Yli 100 000 €
Kunta 3	24 000–60 000	Yli 100 000 €
Kunta 4	20 000–24 000	Yli 100 000 €
Kunta 5	10 000–20 000	Yli 70 000 €
Kunta 6	6 000–10 000	Yli 50 000 €

Näytekunniksi valitut kunnat edustivat erilaisia kuntia, joissa oli myönteisistä kokemuksista huolimatta myös omia haasteitaan. Esimerkiksi pitkät etäisyydet, julkisten kulkuvälineiden puute ja suuren tai hyvin pienen kunnan erilaiset toimintaympäristöt vaikuttivat Harrastamisen Suomen mallin toteutukseen kunnissa. Osa kunnista oli valinnut toiminnalleen painopisteitä, kuten saavutettavuuden ja esteettömyyden tai yläkoululaisten saamisen mukaan toimintaan. Näytekunnista yksi oli kaksikielinen.

Näytekunnissa haastatteluihin kutsuttiin kunnan järjestelyjen mukaisesti seuraavia henkilöitä:

- Koulutuksen järjestäjien edustaja(t)
- Harrastamisen Suomen malli -koordinaattori(t)
- Harrastuksen järjestäjä(t)
- Perusopetuksen rehtori(t) / perusopetuksen opettaja(t)
- Perusopetuksen Harrastamisen Suomen malli -toiminnassa mukana olleita oppilaita
- Vanhempainyhdistykset

Näytekuntien vierailuilla tavattiin 88 peruskoulun oppilasta. Vierailuilla ja täydentävillä Teams- tai sähköpostikeskusteluilla kuultiin 67 paikallista toimijaa. Huoltajien mielipiteet ja näkemykset koettiin yhdessä vierailukunnassa erityisen tärkeäksi, jolloin tiedonkeruuta täydennettiin vielä huoltajille suunnatulla kyselyllä. Kolmeen avokysymykseen vastasi 43 huoltajaa. Jokaisen vierailun keskustelujen teemat räätälöitiin kunnan toimintaympäristön mukaisesti.

2.3 Aineistonkeruu

Aineistonkeruussa noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) määrittelemiä hyvään tieteelliseen käytäntöön sekä tutkimuksen eettisyyteen liittyviä periaatteita (TENK 2012). Periaatteet korostavat kaikissa tutkimuksen tekemisen vaiheissa rehellisyyttä, vastuullisuutta, avoimuutta ja huolellisuutta. Periaatteisiin liittyvät esimerkiksi tutkimukseen osallistuvien riittävä informointi ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä aineiston anonymisointi. Erityisesti lapsia ja nuoria tutkittaessa on pysähdyttävä pohtimaan eettisiä kysymyksiä eteen tulevien tilanteiden mukaan (Laukkanen ym. 2018, 93; Nikander & Zechner 2006, 523–524), mikä korostaa tutkimuseettikan prosessinomaisuutta (Gallagher 2009, 13, 26) ja vuorovaikutuksellisuutta (Laukkanen ym. 2018, 93). Esimerkiksi lasten ja nuorten osallistuminen tutkimukseen tietoon perustuvan suostumuksen perusteella on syytä varmistaa huolellisesti osana tutkimusprosessia muutenkin kuin etukäteen lähetettävien tiedotteiden muodossa. Arvioinnin osana on käytetty valtakunnallista opetus- ja kulttuuriministeriön toteuttamaa Koululaiskyselyä, jonka eettisiin periaatteisiin arviointiryhmä ei ole ottanut kantaa.

Ennen haastatteluvierailujen toteuttamista mallin nykytilannetta kartoitettiin kuulemistilaisuuksilla. Harrastamisen Suomen mallin rahoituksesta keskusteltiin aluehallintovirastojen mallin erityisavustuksen parissa toimivien virkahenkilöiden kanssa. Teemallisesti laajemmat keskustelut käytiin Kansalaisopistojen liiton, Kuntaliiton, Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Suomen Olympiakomitean edustajien kanssa. Kuulemistilaisuuksien avulla saatiin tietoa Harrastamisen Suomen mallista eri toimijoiden näkökulmista. Arvioinnin toteuttamisen näkökulmasta nämä tilaisuudet olivat tärkeitä, sillä ne taustoittivat ja lisäsivät ymmärrystä arvioitavasta mallista, sen parissa toimivista erilaisista toimijoista ja sen monitahoisuudesta. Keskusteluissa selvennettiin esimerkiksi mallin rahoitukseen ja sen toimivuuteen liittyviä kysymyksiä. Kuulemistilaisuuksista saatua tietoa on hyödynnetty arvioinnin kuntavierailujen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tuotettua tietoa käytettiin myös taustoittavana arviointiaineistona.

Arviointivierailuilla lasten ja nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa hyödynnettiin kuvakortteja, joita käytettiin kuvailemaan keskustelun aihetta. Kuvakortit ovat Ylen Pikku Kakkosen kommunikaatiokortteja, jotka löytyvät Ylen nettisivuilta tulostettavina versiona (Yle / Pikku Kakkonen 2022). Kuvakorttien avulla haluttiin helpottaa jokaisen haastateltavan mahdollisuutta omaan toimintaan ja äänen avaamiseen ryhmässä. Toiminnallisten välineiden, kuten korttien, käyttö haastattelun lomassa voi antaa haastateltavalle aikaa ajatella, mistä syystä ne ovat käyttökelpoisia lasten haastatteluissa (Helavirta 2007, 637). Korttien avulla päästiin aiheisiin, joita nostettiin esille keskustelun aikana. Keskustelu eteni lasten ja nuorten ehdoilla ja keskustelusta oli mahdollisuus halutessa palata takaisin oppitunnille tai harrastuksen pariin. Asiantuntijan rooli haastattelutilanteissa oli lapsilla ja nuorilla itsellään. Lasten ja nuorten roolin vahvistaminen aineistonkeruun yhteydessä on tärkeää tutkimuksen luotettavuuden ja lasten ja nuorten eettisen kohtelun kannalta (ks. Aarresola 2016, 71; Alderson & Morrow 2011, 100–121).

Osa arvioinnin aineistosta kerättiin lapsilta ja nuorilta koulupäivän yhteydessä. Monet kouluissa tehtävät tutkimukset voidaan toteuttaa osana normaalia koulutyötä. Koulussa tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta on kuitenkin korostettava, sillä lapset ja nuoret eivät välttämättä erota tutkimukseen osallistumista heille pakollisesta koulutyöstä. Lasten ja nuorten osallisuutta lisäävät tutkimusmenetelmät tasoittavat usein valtasuhteita tutkimuksen tekijän ja tutkimukseen osallistuvien lasten ja nuorten välillä (Gallagher 2009, 24). Haastattelut toteutettiin pienryhmissä, joilla pyrittiin luontevampaan tilanteeseen ja siihen, että jokainen osallistuja sai valita oman osallistumisensa määrän ja luonteen. Haastatteluja varten pyydettiin rauhallinen tila. Ryhmäkoko vaihteli vapaaehtoisten oppilaiden määrästä riippuen yhdestä oppilaasta kahteentoista. Yleisin ryhmäkoko oli 4–6 oppilasta. Haastatteluissa huomioitiin jokainen keskustelija ja varmistettiin, että kaikki pääsivät keskustelussa halutessaan ääneen.

Arvioinnin laadulliset aineistot koostuvat kuntavierailuista ja Teams-haastatteluista kirjoitetuista muistiinpanoista sekä kuntien mallia koskevista materiaaleista. Näitä muistiinpanoja ja lisämateriaaleja on hyödynnetty tulosten analyysissa kansallisten materiaalien ja esimerkiksi Koululaiskyselyn tulosten rinnalla. Arviointivierailujen haastattelu- ja havainnointiaineiston analyysissa hyödynnettiin osin aineistolähtöistä, osin arviointikysymyksistä nousevaa teemoittelua. Vierailujen kaikki materiaali koottiin kohderyhmittäin yhteen, jonka jälkeen aineistoa kategorisoitiin. Aineistolähtöisessä analyysissa kiinnitettiin huomiota teemoihin, jotka nousivat esille näytekunnissa käydyissä keskusteluissa. Raportissa käytetyistä sitaateista osa on mukailtuja, jotta ne ovat ymmärrettäviä ja anonyymeja.

Arvioinnin luotettavuus on varmistettu tekemällä yhteistyötä ja käymällä keskusteluja niin fokusryhmien, tilaajan, arviointiryhmän kuin Karvin henkilöstön kanssa. Näiden keskustelujen tarkoituksena on ollut varmistaa näytekuntien valinnan ja aineiston keräämisen osuvuus, eettisten periaatteiden toteutuminen, tulosten uskottavuus ja kehittävän arvioinnin periaatteiden noudattaminen. Arvioinnin luotettavuutta tarkasteltaessa on syytä huomioida käytetyn aineiston luonne. Laadullisen aineiston kohdalla ei voida puhua tulosten yleistettävyydestä, mikä on huomioitu arvioinnin aineiston keräämisen ja analyysin kohdalla. Kuuden näytekunnan avulla ehdittiin puolen vuoden arvioinnin aikana luomaan katsaus mallin toimintaan, mutta arvioinnin perusteella ei voida tehdä koko mallia koskevia kansallisia yleistyksiä. Kansallisesti yleistettävien johtopäätösten tekeminen vaatisi laajempaa arviointia.

2.4 Aikataulu

Tilaajan kanssa aikavälillä 11.4.2022–1.9.2022 toteutuneissa yhteisissä keskusteluissa käytiin läpi arvioinnin rajaukset, tiedonkeruun menetelmät ja aineistot. Arviointi toteutettiin ajalla 1.9.2022–31.3.2023 (TAULUKKO 2).

TAULUKKO 2. Arvioinnin aikataulu

Toiminto	Ajankohta	Toimenpiteiden kuvaus
Tarjouksen valmistelu, arvioinnin tavoitteiden kirkastaminen tilaajan kanssa	Touko–syyskuu 2022	<ul style="list-style-type: none">• Tilaajan kuuleminen• Arviointikysymysten täsmäntäminen• Tarkennetun hankesuunnitelman laatiminen
Alkukartoituksen tekeminen ja arvioinnin aloitus	Syys–lokakuu 2022	<ul style="list-style-type: none">• Koululaiskyselyn vaihtuvien kysymysten työstäminen yhdessä tilaajan kanssa• Arviointiryhmän jäsenten valinta• Tausta-aineistoon perehtyminen• Näyte kuntien valinta, haastattelujen ja vierailujärjestelyjen suunnittelu• Fokuseri ryhmähaastattelut
Tiedonkeruu	Marraskuu 2022–tammikuu 2023	<ul style="list-style-type: none">• Koululaiskyselyn tulokset• Haastatteluvierailut näyte kuntiin
Raportointi	Helmi–maaliskuu 2023	<ul style="list-style-type: none">• Raportin viimeistely• Taitto
Valmis raportti	Maaliskuu 2023	<ul style="list-style-type: none">• Loppuraportti, joka sisältää suositukset Harrastamisen Suomen mallin kehittämisen tueksi• Tulosten julkistus

Harrastamisen Suomen malli

Harrastamisen Suomen mallin arvioinnissa on tärkeää ymmärrys osallisuudesta ja harrastamisesta. Molemmat käsitteet ovat laajoja ja monitahoisia. Niitä käytetään eri tilanteissa eri merkityksissä ja eri tavoilla. Tässä taustoittavassa luvussa tarkastellaan ensin yleisesti harrastamista ja osallisuutta, jonka jälkeen käydään tiiviisti läpi Harrastamisen Suomen mallia niiden näkökulmasta.

3.1 Harrastaminen

Nuorten vapaa-aikatutkimuksen mukaan yhdeksän kymmenestä nuoresta kertoo harrastavansa jotakin. Harrastamisen käsite on laaja ja se pitää sisällään monenlaista toimintaa. (Salasuo ym. 2020.) Harrastamista voidaan kuvailla tapana kuluttaa vapaa-aikaa itselleen mieluisalla tavalla. Siihen kuuluu myös tietty säännöllisyys. Sisällöltään harrastamiseksi luokiteltava tekeminen voi olla hyvin monenlaista ja harrastuksia on luokiteltu esimerkiksi eri tutkimusten yhteydessä eri tavoin. Harrastaa voi joukkueessa, omassa kaveriporukassa, ryhmämuotoisesti, yksin, pareittain tai kolmissin. Harrastus voi olla omatoimista, ohjattua, verkossa tapahtuvaa tai esimerkiksi itsenäistä opettelua. Harrastaa voi seurassa, kerhossa, järjestössä, tunnilla, sohvan nurkassa, kuntokeskuksessa, keittiössä, tallilla, pajalla, treeneissä, autoradalla, puutarhassa, kansalaisopistossa, metsässä, verkossa ja etäyhteyksin... melkeinpä missä vain. (Tormulainen 2021a, 11, 19.) Erilaisia vapaa-ajan muotoja ja harrastuksia ei tulisi arvottaa, vaan ne tulisi nähdä vaihtoehtoisina ja toisiaan täydentävinä lasten ja nuorten hyvinvointia tukevinä ulottuvuuksina (Nyyssölä & Manner 2023).

Harrastamisen Suomen mallissa harrastaminen nähdään säännöllisenä, aikataulutettuna ja ohjattuna tai valvottuna toimintana (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023, jatkossa OKM 2023). Harrastamisen strategian mukaan monipuolinen ja laadukas harrastustoiminta on toteutettavissa kaikille koululaisille koulupäivän yhteydessä, ennen ja jälkeen koulupäivän. Koulussa järjestettävä harrastustoiminta, harrastustunnit, ovat maksutonta toimintaa, jotta siihen osallistuminen olisi kaikille mahdollista. Tämän toteutumiseksi myös aamu- ja iltapäivätoiminta voivat olla kiinteä osa harrastustoimintaa kouluissa. Harrastamisen strategian mukaan lasten ja nuorten jaksaminen tulee huomioida kun iltpäivät muuttuvat kouluissa harrastustunneiksi. (OKM 2019.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön toteuttaman Koululaiskyselyn tulosten mukaan lapsista ja nuorista noin joka kolmas (36 %) harrastaa heti koulun jälkeen tai heti koulun jälkeen ja iltaisin. Vain iltaisin harrastavien määrä oli kyselyssä suurempi (47 %). Vajaa viidennes vastaajista (17 %) ilmoitti harrastavansa itsekseen, esimerkiksi piirtäen tai lukien. (OKM 2022.)

Lasten ja nuorten harrastaminen on ollut yhteiskunnallinen mielenkiinnon kohde jo pitkään. Eri tahot ovat pyrkineet hyödyntämään nuorten vapaa-aikaa omiin tarkoituksiinsa ja omien tavoitteidensa edistämiseksi. Monet lasten ja nuorten harrastamiselle asetetut yhteiskunnalliset perustelut ja tavoitteet yltyvät sotien jälkeisestä ajasta 2020-luvulle saakka. (Nieminen 1995; Salasuo 2020a.) Tänä päivänä Harrastamisen Suomen mallin kaltaisesta toiminnasta tekee erityisen tärkeää huoli lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja liikkumattomuudesta. Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan esimerkiksi lasten yksinäisyys on yleistynyt ja suurin osa lapsista ja nuorista liikkuu terveytensä kannalta liian vähän. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023.) Erilaisia harrastamiseen liittyviä hankkeita on ollut vuosien varrella paljon, ja Harrastamisen Suomen malli on viime vuosina taannut sen, että hankkeiden määrä ei ainakaan ole vähentynyt (Tormulainen 2021a, 10).

Harrastamisen lainsäädännöllinen perusta

Suomessa on pyritty ohjaamaan ja turvaamaan lasten ja nuorten harrastustoimintaa lainsäädännöllä. Lainsäädännön näkökulmasta harrastustoimintaa pitäisi kehittää jokaisen lapsen ja nuoren kasvua tukeväksi ja vahvistavaksi toiminnaksi (Haanpää 2019). Sekä liikuntalaki että nuorisolaki uudistettiin 2010-luvulla ja niissä molemmissa painotetaan lasten ja nuorten harrastamisen tukemista sekä yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa (liikuntalaki 390/2015; nuorisolaki 1285/2016). Samalla vuosikymmenellä voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki tukee lasten ja nuorten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista heille suunnatuissa toiminnoissa (yhdenvertaisuuslaki 1325/2014). Nuorisolakiin Harrastamisen Suomen malli kirjattiin 1.1.2023 alkaen.

Harrastus koulupäivän yhteydessä toteuttaa Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimusta (1989, artikla 31). Se sisältää lapsen oikeuden kulttuuriin, taiteeseen sekä virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan ja sopimusvaltioiden velvollisuuden kannustaa sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista lapsille niihin osallistumiseksi. (Harrastamisen Suomen malli 2023d.)

Harrastamisen hyödyt

Vapaa-ajan harrastustoiminnalla voidaan vastata erilaisiin lapsiin ja nuoriin liittyviin kysymyksiin, mikäli toiminnassa toteutuvat yhdenvertaisuus, tasa-arvo, eettisyys sekä kasvatuksellinen osaaminen (Salasuo 2020a, 25). Harrastamisella on eri tutkimusten mukaan lapsille ja nuorille monenlaisia hyötyjä. Harrastamisen hyödyt liittyvät niin fyysiseen, psyykkiseen kuin sosiaaliseenkin hyvinvointiin (esim. Tormulainen 2021b). Osa hyödyistä näkyy välittömästi lasten ja nuorten hyvinvoinnissa ja osalla on pitempiäaikaisia vaikutuksia. Esimerkiksi sosiaalisesti aktiivinen vapaa-aika nuoruudessa näyttää tukevan mielenterveyttä myös aikuisuudessa (Timonen ym. 2022). Vaikka vapaa-ajan harrastamisella on lukuisia myönteisiä vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin, mikä tahansa harrastaminen miten tahansa järjestettynä ei itseisarvoisesti tue lasten ja nuorten hyvinvointia (Salasuo 2020b, 9).

Harrastuksilla on lapsille ja nuorille erilaisia merkityksiä. Osaamiskeskus Kentaurin nuorten harrastus- ja järjestötoimintaa selvittäneessä tutkimuksessa (Kaunismaa ym. 2021) nuoret nostivat tärkeimpinä asioina esille onnistumisen kokemukset, uuden oppimisen sekä kavereiden saamisen. Nuorten kokemukset harrastusten parissa opituista asioista vaihtelivat hieman harrastusten välillä. Esimerkiksi urheilun parissa nuoret kertoivat saavansa uusia kavereita, oppivansa huolehtimaan omasta hyvinvoinnistaan sekä kantamaan vastuuta. Kulttuuriharrastukset opettivat erityisesti sosiaalisia taitoja ja uusia tietoja. Tietotekniset harrastukset kehittivät nuorten mielestä ongelmanratkaisua, kielitaitoa sekä taloustaitoa. Luonto- ja eläinharrastukset näyttivät kehittävän tasaisesti erilaisia taitoja. (Kaunismaa ym. 2021.)

Kaverit ovat osoittautuneet merkittäviksi tekijöiksi harrastuksen aloittamisessa (esim. Berg 2015). Esimerkiksi liikuntaharrastuksen parissa viihdytään nimenomaan kavereiden vuoksi, siellä tapaa kavereita ja voi viettää aikaa heidän kanssa (Hakanen ym. 2019). Yhteisöllisyys on tärkeä osa monia harrastuksia. Yhteinen tekeminen ja ryhmässä toimiminen ovat monen ohjatun harrastuksen edellytyksiä (esim. joukkuepelit). Yhteisöllisyys ja joukkoon kuuluminen voivat kuitenkin tulla esiin harrastamisen yhteydessä monella tavalla. Esimerkiksi nuorten omaehtoista liikkumista tutkittaessa (Hasanen 2017) on havaittu, että liikkuminen on oheistoimintaa jollekin muulle, joka on nuorelle omalla ajalla tärkeää. Omaehtoisessa liikkumisessa pääosassa ovat mahdollisuus vapaaseen yhdessäoloon tai vain vaihteluun tavallisesta arjesta. Harrastamisen yhteydessä puhutaan yleisesti höntsästä tai höntsäilystä. Höntsä yhdistyy vahvimmin liikkumiseen, mutta voi olla myös muuta vapaa-ajan toimintaa. Höntsäily on ennen kaikkea asennetta (Kopomaa & Salasuo 2020); rentoa yhdessäoloa ja toimimista, jonka merkitys rakentuu kulloisenkin ryhmän, toiminnan ja käytettävissä olevien tilojen sanelemin ehdoin. Siihen yhdistyvät ennen kaikkea epävirallisuus, leikkimielisyys ja omatoimisuus sekä osallistumisen matala kynnyks.

Harrastamisen esteet

Harrastamisen hyvinvointia lisäävistä vaikutuksista tiedetään paljon ja niistä puhutaan, mutta osa lapsista ja nuorista jää silti harrastusten ulkopuolelle. Osalle harrastus ei ole itselle mieluinen. Harrastamista voivat estää monet kysymykset, joihin Harrastamisen Suomen malli on osaltaan pyrkinyt vastaamaan esimerkiksi toiminnan saavutettavuuden parantamisen kautta.

Kaupallistuminen ja yhteiskunnan rakenteellinen eriytyminen estää monen lapsen ja nuoren kohdalla harrastamisen yhdenvertaisuutta. Kaikilla lapsilla ja nuorilla ei ole harrastuskustannusten nousun vuoksi pääsyä mieluisaan, hyvinvointia edistävään harrastustoimintaan. Kustannuksen lisäksi estävänä tekijänä voi olla asuinpaikka: etäisyydet vaikuttavat valinnanmahdollisuuksiin, kun kulkeminen ja kyydin saaminen on lapselle ja nuorelle vaikeaa. Alueellinen palveluntarjonta vaihtelee hyvin paljon. (Tormulainen 2021b, 30–33). Mieluisaa harrastusta voi olla vaikeampi löytää varsinkin yläkouluikäisenä.

Saavutettavuus tarkoittaa paljon muutakin kuin harrastusten hintaa ja välimatkoja, mutta ne ovat kuitenkin erittäin suuria ja ajankohtaisia esteitä. Esteenä voi olla myös liiallinen kilpailu tai suorittamisen pakko harrastuksessa, jolloin mieluisasta toiminnasta tulee epämieluisaa. Tarvetta voi olla enemmän yhteisölliselle tekemiselle, jossa ei ole tilaa suorittamisen pakolle. (Kopomaa & Salasuo 2021, 178.)

Suomessa esimerkiksi liikunnan harrastaminen vähenee kansainvälisestäkin vertaillen poikkeuksellisen jyrkästi yläkouluikään tullessa (Aira ym. 2013). Ajanpuute ja oma jaksaminen kiireessä voi hankaloittaa harrastamista. Mitä vanhempi lapsi, sitä enemmän ajanpuute estää harrastamista. Harrastaminen voi viedä paljon aikaa. Ajanpuutetta ja saavutettavuusongelmaa on joissain kunnissa pyritty poistamaan esimerkiksi sovittamalla koulukyytejä harrastusaikatauluihin. Harrastamista voivat estää myös erityisen tuen tarve, monikulttuurinen tausta, kuuluminen sukupuolivähemmistöön tai jokin muu yksilöllinen ominaisuus. Tästä huolimatta esimerkiksi monikulttuurisuuden ja sukupuolivähemmistöjen huomioiminen harrastamisessa ovat jääneet selkeästi vähemmälle pohdinnalle. (Haanpää 2019, 44–48.)

Karvin valmistavan opetuksen ja oman äidinkielen opetuksen arvioinnin mukaan vielä opetuskieltä opetteleville oppilaille tarvittaisiin enemmän harrastamisen kaltaista arkista vuorovaikutusta suomeksi tai ruotsiksi. Kielen oppimisen kannalta vertaissuhteet tukevat arkikielen oppimista ja integroivat omaan ikäryhmään ja kouluun. (Venäläinen ym. 2022, 149.) Harrastamisen Suomen malli ei kuitenkaan kata perusopetukseen valmistavan opetuksen oppilaita, mikä estää konkreettisesti osaa lapsista ja nuorista osallistumasta harrastuksiin.

Harrastustoiminnan yhdenvertaisuudessa on kehitettävää, sillä esimerkiksi koulumenestyksen on tutkimuksessa nähty olevan yhteydessä nuorten osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Lisäksi perhetausta ja kodin resurssit ohjasivat harrastusvalintoja. (Kaunismaa ym. 2021.) Karvin perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarviointi huomioi ohjattujen harrastusten määrän yhteyden osaamiseen oppilaiden huoltajien koulutustaustasta riippumatta. Niillä oppilailla, joilla ei ollut yhtään ohjattua harrastusta, osaaminen oli selvästi alle keskitason eikä se ollut kehittynyt yhtä hyvin kuin muilla. Ohjattuja harrastuksia oli selvästi enemmän korkeasti koulutettujen kuin matalasti koulutettujen huoltajien lapsilla. Harrastaminen ei kuitenkaan ole välttämättä syy osaamisen hyvään kehittymiseen, vaan ohjattujen harrastusten määrä voi osittain kertoa kotioloista, huoltajien ajatusmaailmasta tai perheen taloudellisesta tilanteesta. Jos huoltajat pitävät harrastamista lapselle hyödyllisenä, he ovat valmiita etsimään sopivia harrastuksia ja tukemaan, motivoimaan, kuljettamaan, kannustamaan ja maksamaan. Kaikilla huoltajilla ei ole tällaiseen mahdollisuuksia. Omaehtoisesta harrastamisesta voi saada myös samanlaisia hyötyjä kuin ohjatuista harrastuksista. (Ukkola & Metsämuuronen 2023, 64–65.)

3.2 Osallisuus

Kunnat ovat avainroolissa harrastamisen kehittämis- ja edistämistyössä. Onnistuneen harrastustoiminnan yksi oleellinen tekijä on lasten ja nuorten tarpeiden ja toiveiden kuuleminen sekä heidän osallisuutensa toiminnan järjestämisessä. Harrastustoiveiden selvittäminen ja kuuleminen luovat mahdollisuuksia harrastuksen järjestäjien (kunnan toimijoiden) ja itselleen mieluista harrastusta etsivien lasten ja nuorten väliselle vuoropuhelulle. Samalla nuorten kansalaistoiminnan edellytykset voivat vahvistua lain määrittelemissä raameissa ja toiminnan sisältö vastaa todennäköisemmin lasten ja nuorten toiveisiin. (Haanpää 2019, 25, 56.)

Lasten ja nuorten osallisuutta voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta. Osallisuus voidaan erottaa käsitteellisesti osallistumisesta, jolla puolestaan tarkoitetaan aktiivista toimimista ja tekemistä. Lapsen oikeuksien näkökulmasta osallistuminen itseään koskevien asioiden käsittelyyn on lasten oikeus. Lapsilla ja nuorilla siis on oikeus olla vaikuttamassa päätöksiin, jotka koskevat heitä. Lasten osallisuuden tarkastelussa voidaan lähteä ideasta, joka perustuu lapsen autonomian kunnioittamiseen. Lapsi on omalla tavallaan ja itsessään ”täydellinen” ja hänen tapansa hahmottaa maailmaa on yhtä oikea kuin aikuisenkin, vaikka aikuisen ja lapsen tavat tehdä havaintoja saattavat olla erilaiset. (Bardy 1996, 191–192, ks. Lallukka 2003.) Harrastamisen Suomen mallin arvioinnissa tätä näkökulmaa on hyödynnetty lasten vaikutusmahdollisuuksien arvioinnissa sekä sen arvioinnissa rakentuuko malli lasten tarpeista järkevällä tavalla.

3.3 Harrastamisen Suomen malli harrastamisen ja osallisuuden näkökulmasta

Harrastamisen Suomen mallissa ei suoraan määritellä osallisuutta, vaikka käsite on löydettävissä mallin taustalta. Harrastamisen Suomen mallissa osallisuus tarkoittaa lasten mahdollisuutta vaikuttaa tarjottaviin harrastuksiin sekä halua taata kaikille lapsille mieluinen harrastus. Osallisuus näyttäytyy oleellisena osana Harrastamisen Suomen mallia, joten sen määrittelemistä voidaan pitää perusteltuna. Tässä arvioinnissa osallisuus määritellään Kansallisen lapsistrategian pohjalta kokemukseksi kuulumisesta joukkoon ja kokemukseksi mahdollisuuksista vaikuttaa (Stenvall 2020).

Osallisuuteen harrastamisen yhteydessä vaikuttaa se, millainen toiminta ymmärretään harrastamiseksi ja mihin lapsia kannustetaan osallistumaan. Kun tarkastelun lähtökohtana on järjestetty, säännöllinen ja ohjattu toiminta, jää omaehtoinen tekeminen tarkastelussa herkästi paitsioon. Näkökulman valinta on huomionarvoista etenkin silloin, jos päätetään lähteä valmistelevaan toimenpiteitä esimerkiksi lasten harrastamisen edistämiseksi. Harrastamisen Suomen mallin arvioinnin yhteydessä tarkastelun keskiössä on aikuisten lapsille järjestämä harrastustoiminta, jonka puitteissa mahdollisuus vaikuttaa toimintaan on rajallista eikä pidä sisällään lasten omaehtoista vapaa-aikaa.

Harrastamisen Suomen mallin arvioinnissa osallisuutta ja oikeutta osallistua on lähestytty kysymällä mukana olleilta lapsilta ja nuorilta heidän toiveitaan ja tarpeitaan. Osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien tarkastelu on osa arviointia sekä arvioinnin osana että harrastusten järjestämisen toimintatapana. Arvioinnissa lapset ja nuoret olivat keskeisiä tiedontuottajia, joiden näkemysten perusteella arviointia on rakennettu. Harrastamisen sisällä osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa tarkasteltiin kysymällä lapsilta ja nuorilta, miten heidän näkemyksiään huomioidaan harrastuksessa ja mitä toiveita heillä olisi tähän liittyen.

Harrastamisen Suomen mallin arvioinnissa osallisuus näkyy myös toisesta näkökulmasta. Esimerkiksi pienituloisuus, vamma, sairaus tai tausta voivat olla monelle lapselle esteitä viettää sellaista vapaa-aikaa kuin haluaisi (ks. esim. Vammaisfoorumi 2019). Vaikka harrastamisen mahdollistamisella on tasa-arvoistava vaikutus, on harrastamista ja siihen liittyviä linjauksia pohdittaessa huomioitava monenlaisten lasten tarpeet ja mahdollisuudet kokea osallisuutta. Samalla on lu-

tava sellaisia mahdollisuuksia ja tapoja, joiden avulla lasten harrastaminen ei jäisi toteutumattamman, sairauden tai perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Harrastamisen Suomen mallin arvioinnissa osallisuutta on lähestytty lasten oikeutena, mutta ei velvollisuutena. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kokea osallisuutta ja vaikuttaa, mutta lapset eivät ole velvollisia näin tekemään.

Mallin paikallisen toteutuksen näkökulma

Tässä tulosluvussa käsitellään seuraavia arviointikysymyksiä:

- Miten hyvin mallin tavoitteet toteutuvat?
- Miten lasten ja nuorten toimijuus ja omat kokemukset on huomioitu toiminnan järjestämisessä ja kehittämisessä?
- Miten malli toimii huoltajien, koulujen, harrastusten järjestäjien, kuntien ja paikallisten toimijaverkoston näkökulmasta?

Lukiessa kannattaa kiinnittää huomiota erityisesti:

- Näytekunnat edustavat kuntia, joissa Harrastamisen Suomen malli toimii hyvin.
- Jokainen mallia toteuttava kunta tekee omanlaistaan toimintaa, jonka koordinaatio vaatii paljon. Mallia ja sen tarkoitusta arvostetaan.
- Harrastusten pariin halutaan tuoda sitä tarvitsevia lapsia ja nuoria. Aloittamista haittaavat kuitenkin erilaiset estävät tekijät, jotka otetaan kunnissa eri tavalla huomioon. Joustavalle ja paineettomalle harrastustoiminnalle on tarvetta ja kiinnostusta. Yläkoululaisille suunnattu harrastustoiminta vaatii onnistuakseen usein erityistä huomiota.
- Mallin harrastuksilla on nähtävissä hyvinvointivaikutuksia ja sen kautta on päässyt harrastamaan oppilaita, joilla se ei olisi siihen muuten mahdollisuutta. Varsinkin erityisryhmät ovat hyötäneet uusista mahdollisuuksista. Koulujen kanssa tehtävää yhteistyötä pitäisi vielä parantaa mallin tavoitavuuden parantamiseksi.
- Lasten ja nuorten toiveita ja mielipiteitä kuullaan, mutta sen toteutuksessa on vielä kehitettävää.

4.1 Toimivuus

Harrastamisen Suomen malli mahdollistaa toiminnan paikallisen soveltamisen. Kunnille on jätetty tilaa mallin toteuttamisessa, koska harrastamisen tilanne, harrastusten järjestäjien, lasten ja nuorten määrä sekä paikalliset olosuhteet ovat hyvin vaihtelevia. Kuntia ei velvoiteta järjestämään Harrastamisen Suomen mallin mukaista toimintaa. Tässä luvussa käsitellään mallin erilaisia paikallisia toteutuksia, niiden toimivuutta ja mallille annettuja merkityksiä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti harrastuksen järjestäjille vuonna 2022 kyselyn, jonka avulla kerättiin tietoa Harrastamisen Suomen malliin osallistumisesta. Kyselyyn vastasi 479 osallistujaa, joista 87 prosenttia oli mukana Harrastamisen Suomen mallissa ja kahdeksan prosenttia oli aikeissa osallistua siihen keväällä tai syksyllä 2022. Vastaajista 74 prosenttia piti tiedotusta toiminnan järjestämisestä riittävänä ja hyvänä. Harrastusten järjestäjillä oli paljon toiveita siitä, mitä tietoja, materiaalia ja tukea olisi hyvä olla lisää. Kunnan ja koulun kanssa tehtävässä yhteistyössä oli vielä parantamisen varaa, 34 prosenttia ei kokenut yhteistyön toimivan vielä hyvin. Vastaajista reilu puolet (53 %) oli kokenut vaikeuksia löytää ohjaajaa koulupäivän jälkeen tapahtuvaan toimintaan. Ohjaajat toivoisivat muun muassa pystyvänsä ohjaamaan useamman tunnin peräkkäin ja saavansa riittävän palkkion. Ohjaajien saatavuudessa oli erityisesti haasteita pienillä paikkakunnilla. Onnistumisina harrastuksen järjestäjät näkivät muun muassa lasten ja nuorten innokkuuden, tekemisen ilon sekä lasten ja nuorten toiveisiin vastaamisen. Haasteiksi tunnistettiin esimerkiksi sopivien tilojen saatavuus oikeaan aikaan, eri toimijoiden aikataulujen yhteensovittaminen, kuljetukset ja välipalat, palkkojen oikeasuhtaisuus ja riittävyys. (Berden 2022.)

Kyselyn kanssa samansuuntaisia havaintoja tehtiin tätä arviointia varten kerätystä haastattelua-aineistosta. Näitä havaintoja käsitellään seuraavissa raportin luvuissa. Tässä alaluvussa paikallisen toimivuuden käsittely on jaoteltu aineiston perusteella teemoihin, jotka nousivat näytekunnissa keskusteluissa esille toimivuuden kulmakivinä. Ensimmäisenä käsitellään kunnan yhteistä, vahvaa tahtotilaa toiminnan järjestämiseen. Toisessa osiossa käsitellään koordinaation merkitystä ja siihen kuuluvia alueita. Kolmas osio käsittelee kuntien vaihtelevia toimintaympäristöjä ja niiden huomioon ottamista koulukuljetusten järjestämisen ja ohjaajien saatavuuden kohdalla. Luvun lopuksi käydään vielä läpi toimijoiden näkemykset mallin rahoitusta ja sen jatkuvuutta koskien. Keskeisenä havaintona mallin käytännön toiminnan osalta voidaan sanoa, että mallilta toivotaan niin kansallisella tasolla kuin paikallisessa toteutuksessa selkeyttä, joustavuutta ja jatkuvuutta. Mallia arvostetaan, mutta kuntien sisäisissä yhteistyön muodoissa on vielä kehitettävää. Nämä ovat asioita, jotka vaativat jatkuvaa kehittämistä parhaitenkin toimivissa kunnissa.

Vahva yhteinen tahtotila

Yhdistävänä tekijänä kaikissa näytekunnissa oli vahva yhteinen tahtotila Harrastamisen Suomen mallin mukaisen toiminnan toteuttamiseen. Sen merkitys korostui esimerkiksi keskusteluissa mallin parissa työskentelevien koordinaattorien kanssa. Niin kuntien päättäjät, mallin parissa työskentelevät muut toimijat (esimerkiksi harrastusten järjestäjät, koulut) kuin huoltajat arvostivat mallia ja kokivat sen tarpeellisena. Monessa näytekunnassa malli oli kirjattuna kunnan

strategiaan ja sen toteuttaminen nähtiin tärkeänä kunnan tavoitteiden edistämisessä. Esimerkiksi Lapsiystävällisessä kunnassa² strategiassa oli tavoitteena, että jokaisella lapsella on ainakin yksi harrastus. Mallin avulla pyritään edistämään laajasti lasten ja perheiden hyvinvointia.

Yhteisöllisyys nousi keskusteluun jo aiemmin, useampia vuosia sitten. Silloin oli tällaisia ongelmia, joita piti vähän ratkoa. Kun tämä Harrastamisen Suomen malli lanseerattiin niin se oli vähän kuin lottovoitto meille. (Ohjausryhmä, kunta 6)

Olemme lapsiystävällinen kunta, yksi tavoitteista on, että jokaisella lapsella olisi yksi harrastus. -- Sitä on pystytty tämän kanssa ajamaan. -- Ja toki ovat toimintasuunnitelmassa, strategiassa. Tukevat tavoitteiden saavuttamista. Ajatus, että jokaisella lapsella olisi harrastus, on aika vanha ajatus. Yksikantaan ollaan kyllä päädytty Lapsiystävällistä kuntamallia tarjoamaan ja samalla nämä HSM-harrastukset ovat tulleet mukana ja siinä tuli ajatus, että se otettaisiin yhdeksi osaksi. (Ohjausryhmä, kunta 5)

Todella tarpeellinen, ja hyvä juttu. Toivoisin että muutkin kunnat ottaisi tästä mallia. (Huoltaja, kunta 4)

Yhden mallin keskiössä olevan toimijan, koulujen, sitoutumisessa mallin toimintaan oli havaittavissa joissakin kunnissa haasteita. Vaikka mallin tärkeys olisi kuntatasolla vahvasti tunnustettu, on käytännön toiminta hankalaa, jos kouluista ei löydy samaa tahtotilaa harrastusten mahdollistamiseen.

Kyllä tän vielä tärkeämpänä näkee kun kymmenen tai kakstoista vuotta sitten, että vielä vähemmän lapset liikkuu ja vielä vähemmän liikunnallisia ne on ennen kaikkea. Tarve on siis tosi kova. -- No se ihan selkee mikä ainakin meillä täällä on, että mitä ollaan johtoryhmässä keskusteltu, että tämä on tosi hienoa, että tätä tehdään, mutta tässä on mukana koulut, kaupungin liikunta- ja nuorisotoimet, kolmasektori, lapset, niin aina mikä sieltä puuttuu, sieltä johtoryhmän kokouksista, on ne koulut. Että se on niinkun uskomatonta, että kun niitä varten, niiden tiloissa kaikki tehdään, niin niitä ei helkkari siellä näy. Mä ymmärrän että siellä kouluilla on kiireistä ja on ihan liikaa kaikkea turhaa tekemistä. Mutta esimerkiksi tänä talvena, ollaanko me kaks vai kolme kertaa johtoryhmällä kokoonnuttu ja kertaakaan ei oo ollu rehtoriedustus paikalla. Ja nyt me päätetään ens vuoden asioista ilman että koulut on millään tavalla mukana, vaikka kaikki toiminta keskittyy sinne, että se on sellainen selkeä kehittämiskohde. (Harrastuksen järjestäjä, kunta 2)

Koordinaation merkitys

Mallin toimivuuden kannalta kunnissa on avainasemassa koordinaatio ja yhteistyö mallin kanssa toimivien eri tahojen kanssa. Koulujen vaihteleva sitoutuminen toimintaan vaikuttaa tämän yhteistyön toteutumiseen. Haastatteluisissa kerrottiin malliin sitoutumisessa olevan hyvin paljon vaihtelua kuntien sisällä. Kuntien ja koulujen nähtiin olevan erilaisissa tilanteissa ja niiden työmäärän ja haasteiden olevan erilaisia. Nähtiin siis luonnollisena, että kiinnostus ja resurssit mallin toteuttamiseen vaihtelivat.

² Lue lisää UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallista: <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/>.

Koulut ja niiden yhteyshenkilöt ovat merkittävässä asemassa harrastusten sovittamisessa koulupäivän yhteyteen. Jos koululla ei ole resursseja tai tahtotilaa mallin parissa työskentelyyn, käytännön järjestelyt ovat hyvin haasteellisia. Osa toimijoista kertoi esimerkkejä viikoilla viivästyneistä aloitusajoista ja kouluista, jotka olivat jääneet kokonaan ilman harrastusta. Monissa kunnissa koulut vastaavat esimerkiksi harrastusten lukujärjestykseen sovittamisesta tai tilojen hallinnoinnista. Ensimmäistä kertaa mukana olevien koulujen kanssa saatettiin vielä hakea toiminnan muotoja, osassa toiminta takkuili. Esimerkiksi tilojen sopiminen saattoi venyä hyvin myöhäiseksi, mikä vaikeutti harrastusten järjestämistä. Niissä näytekunnissa, joissa oli tehty pidempään yhteistyötä koulujen kanssa, yhteistyö toimi yleensä paremmin.

Se on niin yhdessä tän koulun kanssa. Kun me tiedetään, että joku kerho alkaa alakerrasta ja tiedetään että joku lapsi pitäisi viedä sinne sieltä tunnilta, niin ollaan alusta asti tähdennetty, että me ollaan täällä koulun sisällä töissä, että sellaista joustavuutta että joku saattaa oppilaan. Sellainen ystävällisyys ja ajattelu, että se [Harrastamisen Suomen mallin toiminta] kuuluu siihen kouluun. (Koulun toimija/ ohjaaja, kunta 5)

Harrastukset pääsevät alkamaan myöhään, haastavaa saada kerhoja käyntiin. Koulujen aikataulussa ei mietitä mallin harrastuksia. Lasten lukujärjestykset muuttuvat, saattavat jäädä pois kesken kauden kun koulu loppuukin ennen harrastuksen alkamista. (Harrastuksen järjestäjä, kunta 1)

Paljon puhuttu siitä, että suurin pullonkaula on koulut. Monet asiat ovat rehtoreiden takana ja he ovat hyvin ylityöllistettyjä. Tehty linjaus, että jos marraskuussa rehtori reagoi viestiin, joka on lähetetty kesäkuussa, ei siihen voida enää toimia. (Koordinaattorit, kunta 1)

Koordinaatio vaatii paljon työtä. Harrastuslukujärjestysten laatiminen, eri harrastustoimijoiden yhdistäminen harrastuksiin monille eri kouluille ja sopivien tilojen löytäminen on ”aikamoinen palapeli”. Isoimmissa kaupungeissa tämä palapeli on vielä paljon monimutkaisempi, koska kouluja ja luokkia on lukuisia ja oppilaiden lukujärjestykset saattavat vaihdella paljon.

Tosi isona haasteena se, että on monikulttuurista, on uskontopalkkeja, on kielipalkkeja. Oppilaat voivat päästä koulusta hyvin monena eri aikana. (Koordinaattorit, kunta 1)

Ison työmäärän lisäksi koordinaatiossa korostui erityisesti väkiluvultaan pienemmissä kunnissa koordinaattorin rooli. Mallin toimivuus yhdistettiin koordinaattoriin henkilönä. Hän oli yhteistyön keskiössä ja toiminnan ytimessä. Toiminnan hallinnoinnin lisäksi koordinaattori oli kouluyhteisössä näkyvä henkilö ja mallin kasvot ulospäin perheille ja huoltajille sekä sisäisesti koulujen henkilökunnalle, kunnan työntekijöille ja lapsille kouluissa. Varsinkin pienemmissä kunnissa koordinaattorille saatettiin soittaa, jos esimerkiksi lapsi ei jostain syystä päässeekään koulun ovesta sisään harrastukseen. Näissä kunnissa koordinaattorit vaikuttivat tuntevan lapset ja heidän harrastuksensa henkilökohtaisesti. Kunnissa, joissa koordinaattorin ei ollut mahdollista tuntea kaikkia mallin harrastuksiin osallistuvia lapsia nimeltä, olivat koulun innostuneet yhteyshenkilöt vastaavassa tärkeässä asemassa.

Koordinaattori on oleellinen henkilö, että meillä on hän. Siitä on rakentunut tämä malli ja kehittynyt. Ihan ehdoton, että on sellainen vastuuhenkilö. Pitää tehdä tarjotin, koordinoida sitä hommaa ja olla monenlaisten ihmisten kanssa tekemisissä: lapset, ohjaajat jne. (Kunnan edustaja, kunta 5)

Reilu 20 huoltajaa otti yhteyttä, kun ilmoittautuminen ei syystä tai toisesta onnistunut, joten [koordinaattori] hoiti ilmoittautumiset. (Kunnan edustajat, kunta 3)

Useissa kunnissa iso osa koordinaattorin työtä oli ilmoittautumisten seuraaminen. Ilmoittautumisjärjestelmiin liittyviä kysymyksiä nousi esiin useammassa haastattelussa. Kunnissa oli ilmoittautumiseen käytössä erilaisia käytäntöjä. Osa tarjosi oman järjestelmän käyttöön harrastusjärjestäjille, osassa harrastuksen järjestäjät käyttivät omia järjestelmiään. Erilaisiin ilmoittautumisjärjestelmiin voi liittyä edellä olevan lainauksen kaltaisia saavutettavuuskysymyksiä: vaikeudet järjestelmän käytössä voivat johtua esimerkiksi kielellisistä ongelmista tai tietoteknisten valmiuksien puutteesta. Jopa järjestäjät itse saattoivat kokea käytössä olevan järjestelmän vaikeaselkoiseksi. Koordinaattori saattoikin tehdä ilmoittautumisia yhdessä vanhempien kanssa, jos ilmoittautumisjärjestelmän käyttämisessä oli vaikeuksia. Toisaalta yhteisen ja monipuolisen järjestelmän käyttöönotto on helpottanut joissain kunnissa esimerkiksi harrastuslukupäijestyksien tekemistä ja huoltajien kanssa yhteydenpitoa.

Uusi ilmoittautumisjärjestelmä oli tänä vuonna tosi hyvä juttu. Ilmoittautumisia tuli tosi paljon, mutta sitten kun alettiin katsoa, että yksi pääsee yhteen ryhmään ainakin niin oli tosi helppo. Aikaisempina vuosina siihen meni tosi paljon aikaa, kun käsipelillä tehtiin. Sieltä menee laskut myös. Laskujen hyväksyntä ja tarkistaminen jne. (Ohjausryhmä, kunta 5)

Harrastuksen järjestäjien näkökulmasta ilmoittautumisjärjestelmään liittyy erilaisia hyötyjä ja haasteita. Koko kunnan yhtenäisen ilmoittautumisjärjestelmän käyttöönotto voidaan nähdä uutena ylimääräisenä työnä. Oman toimivan ilmoittautumisjärjestelmän korvaamista uudella ei nähty kannattavana. Niille toimijoille, joilla ei ole valmiiksi omaa järjestelmää, yhteinen, mallin puitteissa annettu järjestelmä voi olla paras ratkaisu.

Itse ammattimaisena toimijana hyvät toimintatavat siinä [ilmoittautumisessa ja tietosuojassa], mutta miettii pienempiä toimijoita. [Kunnan] oman sivuston kautta on ilmeisesti [ilmoittautumisjärjestelmä] käytössä, mikä on hyvä. Heillä oma ilmoittautuminen. Jos kaikki liittyisivät [ilmoittautumisjärjestelmään], teettäisi heille lisätyötä jo toimivasta järjestelmästä pois siirryttäessä. Toisaalta voisi helpottaa joitain. (Harrastuksen järjestäjä, kunta 1)

Isoimman rahoituksen saaneita kuntia sitoo kilpailutuslainsäädäntö, mikä tuo oman piirteensä harrastusten järjestäjien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Niin suora kuin käännteinenkin kilpailutus tuo eri toimijat samalle viivalle toimintaan osallistumisen näkökulmasta ja poisti esimerkiksi taustakuulemisissa nousseen huolen siitä, voivatko joissain kunnissa tietyt harrastustoimijat jäädä mallin ulkopuolelle. Toisaalta esimerkiksi koordinaattorin, joka on toiminut jo aiemmin kunnan liikunta- tai nuorisotoimissa, olemassa olevat verkostot voivat helpottaa huomattavasti ohjaajien saatavuusongelmaa syrjäisemmällä seuduilla.

Kuten edellä tuli esiin, toiminta saattaa henkilöityä varsinkin pienemmissä kunnissa mallin koor dinaattoriin. Toisaalta tuttu harrastuksen ohjaaja ja hänen näkyvyytensä mainonnassa nähtiin selkeänä harrastukseen lähtemiseen kannustavana tekijänä. Mallin näkyvyys koululla kietoutuu kin yhteen niin koordinaattorin kuin koulujen tahtotilan kanssa. Yhteinen työ näkyi aineiston perusteella osassa kunnista selkeästi: esimerkiksi harrastuslukujärjestykset koulun seinällä ja harrastusilmoitustaulu mainostivat toimintaa koulun arjessa. Näissä kunnissa harrastuksista viestiminen ja niiden mahdollisuuksien mainostaminen nähtiin hyvin tärkeänä. Isommista kun nissa, joissa malli ei ollut niin sidoksissa kaikkien koulujen arkeen, ei kuitenkaan nähty arjessa mainostamisen puutetta isona tavoitavuusongelmana.

Ehkä siinä oli se ohjaajien innostus. Oli naama, tiesi vähän kuka vetää sitä kerhoa. Luulen, että se henkilöityy jotenkin tiettyyn henkilöön. Se saattaa olla se. Helpompi lähteä, kun tuttu vetäjä ja tuntee.
(Ohjausryhmä, kunta 6)

Viestinnän merkitys korostui niin eri toimijoiden välillä tehtävässä yhteistyössä, kuin lasten ja nuorten sekä huoltajien informoinnissa harrastuksista. Sitä pidettiin tärkeänä osa mallin mark kinointia koulun arjessa näkyvyyden lisäksi. Eräässä kunnassa viestinnässä ja markkinoinnissa on pyritty osallistamaan nuoria sosiaalisen median kautta:

Tukioppilaita ja tukioppilaita ohjaavia opettajia on otettu mukaan. Tukarit osallistuvat toimintaan ja sen markkinointiin. Ovat myös testanneet harrastuksia ja tiedottaneet kokemuksistaan somessa. Viime syksynä käytiin jokaisessa luokassa kertomassa toiminnasta. Wilma-viesti ei tavoita niitä huoltajia, joiden perheissä olisi eniten tarvetta harrastuksille. Lapsilla, joiden huoltajat reagoivat Wilma-viesteihin, on usein jo harrastuksia. (Kunnan edustajat, kunta 3)

Molemminpuolisen viestinnän tärkeys harrastuksen järjestäjien ja koordinoivan kunnan välillä korostui paradoksaalisesti kunnan 2 haastatteluissa. Kunnan tasolla viestintä ja esimerkiksi eri laisten oppaiden koostaminen toimijoille nähtiin tärkeänä ja siihen panostettiin paljon. Toisaalta harrastuksen ohjaajan puolelta erilaisten ohjeistusten määrää kritisoitiin vahvasti ja niiden koettiin olevan jopa este harrastuksen ohjaajaksi lähtemiselle.

Kuntien vaihtelevat toimintaympäristöt – koulukuljetukset ja ohjaajien saatavuus

Kuntien vaihtelevat toimintaympäristöt, niiden maantieteellinen sijainti ja pinta-ala, näyttäytyivät aineistossa vahvasti kahden teeman, koulukuljetusten ja ohjaajien saatavuuden, kautta. Tämä kuvastaa hyvin Suomen heterogeenistä kuntakenttää ja sen vaikutuksia vaihteleviin erilaisiin kysymyksiin.

Koulukuljetuskysymys korostui aineistonkeruuta taustoittavissa kuulemisissa. Kuljetukset ovat olleet rahoitushakemuksissa paljon kysymyksiä herättävä teema. Arvioinnin näytekunnissa kul jetukset eivät kuitenkaan olleet samansuuruinen ongelma kuin mitä taustakuulemiset antoivat olettaa. Monissa kunnissa kuljetuskysymysten kanssa oli saatettu painia mallin pilotointivuon na, mutta kolmantena toteutusvuotena, rahoitushakuohjeen jo selvennyttyä, oli niihin löydetty

ratkaisuja. Usein olemassa olevia koulukuljetuksia saatiin hyödynnettyä mallin harrastuksiin osallistuvien lasten kuljetuksiin. Niin osa huoltajista kuin osa lapsistakin nosti kuitenkin kotiin kuljetuksen hoitamisen haasteeksi. Tapaukset, joissa kuljetus oli ongelma, näyttäytyivät kunnan näkökulmasta kuitenkin yksittäisinä.

Meillä hyödynnetään olemassa olevia koulukyydityksiä. Harrastukseen osallistuva menee sitten seuraavalla mahdollisella kyydillä. -- Kuljetuskysymys kyllä hyvin keskiössä melko lailla kaikkialla. Mä en kyllä tiedä, että miksi, silloin kun pilottivaiheessa oli nämä kaksi koulua, niin sitä väännettiin ja kokoustettiin ja pohdittiin kaikkien vastuiden ja vakuutusten ja kaikkien näkökulmasta, että tämä on hirvittävän kallista ja mahdotonta. Mut ei tässä oo ollu mitään. Lautakunnassa käytettiin pykälä ja se teki päätöksen, että kerhoista lapset pääsevät koulukuljetuksilla kotiin. (Koordinaattorit, kunta 2)

Se on ollut sitten noilla sivukylän, että siellä on tullut huoltajilta myöskin sitä että osallistuisi, mutta jos kerhon jälkeen kotiin päin kulku on huoltajan vastuulla, niin se on yksittäisissä tapauksissa ollut este kerhon osallistumiselle. (Kunnan edustajat, kunta 3)

Kaupunkien tulisi huomioida myös kauempana asuvat kun syrjäkylillä ei ole muutenkaan harrastusmahdollisuuksia järvevien matkojen päässä! Olen ollut tästä yhteydessä kaupunkiin tuloksetta. Malli ei siis missään tapauksessa kohtele tasapuolisesti kaikkia. Juuri ne jäävät aikataulujen takia ilman heti koulun jälkeen tapahtuvaa harrastustoimintaa, joilla ei välttämättä ole mahdollisuutta harrastaa keskustan lähellä. Maaseudulla on myös ihmisiä ja yrittäjiä, jotka eivät ennätä kuljettamaan pitkien matkojen päähän harrastuksiin, jonka vuoksi on todella harmillista, että tämäkin mahdollisuus nyt sitten jäi tyttäriemme osalta käyttämättä. (Huoltaja, kunta 4)

Kuljetuksien tarpeeseen suhtauduttiin eri tavalla erilaisissa kunnissa. Yhdessä nähtiin tasa-arvoistavana seikkana se, että kaikki harrastukset toteutetaan oman koulun ympäristössä, toisessa kuljetus toiveiden mukaiseen harrastukseen nähtiin reiluna. Vaikka kuljetukset eivät enää olleet akuutti ongelma näytekunnissa, ne luovat edelleen selkeän raamin mallin toteuttamiselle monissa kunnissa.

Ohjaajien saatavuuden haasteita tunnistettiin tähän arviointiin kerätystä aineistosta. Haasteita näytekunnissa aiheuttivat erityisesti pitkät välimatkat, jotka saattoivat vaihdella myös kunnan sisällä. Harrastusohjaajien löytämisessä maantieteellisesti laajan paikkakunnan keskusta-alueen kouluihin oli huomattavasti vähemmän vaikeuksia kuin saman kunnan sivukylän koulun harrastuksiin. Kuntatasolla tätä ongelmaa pyrittiin ratkaisemaan esimerkiksi ohjaajille maksettavilla kilometrikorvauksilla. Toisaalta harrastuksia järjestävien toimijoiden joustavuutta ja yleistä tahtotilaa harrastusten järjestämiseen kaivattiin. Saman kunnan koordinaattoritason toimijat näkivät harrastustoimijoita olevan saatavilla hyvin, kun taas itse harrastuksen järjestäjillä (esimerkiksi seura- ja yhdistystoimijat) ohjaajien saatavuudessa voi olla suuria haasteita.

Niin ikinä ei ole ollut, niin kun viime vuosi ja tämä vuosi on ollut, ihan selkeitä haasteita tässä ohjaajien saannissa, se on tosi haastavaa. Ja sitten kun ollaan vielä täällä pitkillä välimatkoilla, niin varsinkin näihin kaukaisempiin kerhoihin mä joudun rullailemaan itse aika paljon, mikä on sitten kaikesta muusta hommasta pois, toki se on tärkeää noille lapsille, mutta mielellään tekisin itse paljon muutakin näinä aikoina. Mutta kun ei oo ohjaajia niin mä käyn itse, ei siinä mitään, mä kyllä viihdyn näiden lasten kanssa. (Harrastuksen järjestäjä, kunta 2)

Kunnan maantieteellinen laajuus ja ympäryskuntien rakenne näyttäytyivät kerätyssä aineistossa selkeänä ohjaajien saatavuuteen vaikuttavana tekijänä. Vastinparina edellä mainitulle pitkien etäisyyksien kunnalle voidaan nähdä maantieteellisesti pienempi, kaupungin läheinen kunta, jossa ohjaajien saatavuus nähtiin niin hyvänä, että ylimääräisistä harrastuksen järjestäjistä ilmoitettiin naapurikuntiin. Ohjaajien saatavuuden kysymyksiin kiinnitettiin paljon huomiota myös taustakuulemisissa. Etäisyyksien lisäksi esimerkiksi ruotsinkielisten ohjaajien saatavuus on joillain alueilla osoittautunut haasteeksi.

Useammassa kunnassa nostettiin eri henkilöiden näkökulmista esiin niin palkkataso kuin ohjaajille tarjottavien työtuntien määrä. Toimijoille maksettavissa palkkioissa ja toimijoiden rekrytointijärjestelmissä oli jokaisessa kunnassa omat käytäntönsä. Suurimpia kuntia sitoi kilpailutuslainsäädäntö, jossa kilpailutusprosessiin osallistuminen vaatii toimijalta paljon töitä, ilman varmuutta toimintaan pääsystä. Käytössä oli myös käänteisen kilpailutuksen periaate, jolla toimijoita haettiin järjestämään harrastuksia ennalta määriteltyyn kiinteään hintaan. Harrastusten järjestäjien ja ohjaajien näkökulmasta toivottiin joustavuutta toiminnan järjestämisen ja palkkioiden raameihin, esimerkiksi mahdollisuutta järjestää pidempiä harrastuskertoja, niin että palkkio olisi käytetyn ajan mukainen.

Mallin rahoitus ja jatkuvuus

Mallin rahoituksen kysymykset kytkeytyvät osaltaan kaikkiin edellä esitettyihin teemoihin. Kunnille on nykyisin myönnetty Harrastamisen Suomen mallin mukaisen harrastustoiminnan toteuttamiseen valtionavustuksena enintään 80 prosentin osuus avustettavan toiminnan kokonaiskustannuksista ja kunnilta on edellytetty avustuksen saamisen ehtona vähintään 20 prosenttia muuta rahoitusta avustettavan toiminnan kustannusten kattamiseksi.³ Yleisesti ottaen yksikään hakijoista ei ole saanut hakemaansa täyttä avustusta, vaan sitä on aina haettu enemmän kuin sitä on ollut jaossa. Myönnettyä avustusta on pyritty leikkaamaan samassa suhteessa kaikilta hakijoilta. Jokainen näytekunta näki siis tarvetta suuremmalle rahoitukselle. Kun saatu avustus on ollut haettua avustusta pienempi, on kunnissa jouduttu esimerkiksi karsimaan harrastusryhmien määräästä tai kasvattamaan kunnan omavastuuosuutta.

³ Avustushaussa lukuvuodelle 2023–2024 rahoituksen suhde on määritelty uudestaan. Valtionavustuksella voidaan kattaa enintään 75 prosenttia kokonaiskustannuksista, jolloin kuntien oman rahoituksen on oltava vähintään 25 prosenttia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.)

Rahoituksessa oleva jousto on mahdollistanut kunnissa sen kohdentamisen eri tavoin. Kunnissa on järjestetty enemmän erillisiä kuljetuksia, tarjottu välipalaa tai luovuttu minimiosallistujamääristä tarpeen mukaan. Kaikilla näillä tavoilla on pyritty saamaan mallista mahdollisimman vaikuttava paikallisesti.

Niin haastatteluaineistossa kuin taustakuulemisissa korostui, että kansallisella tasolla erilaiset päällekkäiset avustusmuodot harrastus- ja kerhotoiminnan järjestämiseen nähtiin kenttää sekoittavana asiana. Toisaalta harrastuksen järjestäjät, esimerkiksi yhdistystoimijat, painottivat heille suunnattujen avustuksen säilymisen tärkeyttä, oman toiminnan ylläpitämiseksi. Kouluissa järjestettävän toiminnan avustuksiin kaivattiin selkeyttä.

[Kunta] päätti nyt olla hakematta sitä koulujen kerhoavustusta, jonka ministeriö voisi mun mielestä lopettaa ja yhdistää tähän samaan, koska tää on niin selvä päällekkäisyys ja aivan typerä juttu ja se kottaa kauheasti. (Koordinaattorit, kunta 2)

Kuten edellä on tullut esiin, kuntien päättäjätasolla tahtotila mallia kohtaan oli hyvä. Malli on tarpeellinen ja tärkeä. Jatkuvuus on kuitenkin monia kuntia huolestuttava asia. Rahoituskauden pidentämistä toivottiin kunnissa erityisesti mallin jatkuvuuden turvaamiseksi. Niin ohjaajien saatavuuteen, palkkaukseen kuin tuntien määrään liittyvät kysymykset yhdistettiin usein mallin jatkuvuuteen ja avustuskauden lyhyteen. Myös taustakuulemisissa nousi esiin monien kuntien toive pidemmästä avustuskaudesta. Tällöin toimintaa olisi helpompi juurruttaa niin koulujen arkeen kuin harrastuksen järjestäjien toimintaan. Sitä on monissa kunnissa edistetty omaehtoisesti omarahoitusosuuden nostamisella. Nuorisolakiin kirjaamisen toivotaan turvaavan mallin jatkuvuutta.

Kiitos kuuluu sinne sivistysjohtajalle, joka siinä vaiheessa kun me saatiin viime keväänä päätös siitä, että mikä se meidän avustussumma on, niin se pieneni niin merkittävästi, että kun me oltiin onnistuttu saamaan 1000–1100 lasta mukaan kerhotoimintaan, niin sillä avustuksella mitä me saatiin, me oltiin onnistuttu tarjoamaan sitä vajaalle kuudelle sataa eli sieltä olisi puolet jäänyt paikoista pois, niin tässä kohtaa kunnassa tehtiin päätös siitä, että tuhannelle lapselle turvataan se kerhopaikka ja siihen on silloin kunta laittanut sitä omaa rahaa. (Koordinaattori, kunta 3)

Se miksi se toimii näitten järjestöjen kanssa, niin on se, että kun me saadaan tämä mahdollisimman vakuuttavaksi, turvatuksi se juttu, että hei te saatte myös ensi vuonna tätä rahaa, ja että tämä raha tulee kun te teette näin. Että se on heille turvattua lähteä siihen mukaan, uskaltaa riskeerata ja palkata jonkun töihin. (Kunnan koordinaattorit, kunta 2)

4.2 Tavoittavuus

Opetus- ja kulttuuriministeriön harrastuksen järjestäjille toteuttamassa kyselyssä 69 prosenttia vastaajista koki, että toiminnalla tavoitetaan ne lapset ja nuoret, joilla ei ole harrastuksia (Berden 2022). Tällaisten lasten ja nuorien tavoittaminen on yksi mallin keskiössä olevista teemoista. Monissa arvioinnin näytekunnissa oli esimerkiksi tavoitteena mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle yksi mieluinen harrastus.

Seuraavaksi käsitellään mallin tavoittavuutta aineistosta esille nousseiden teemojen kautta. Ensimmäisessä osiossa tarkastellaan tavoittavuutta kunnissa toteutettavan etsivän harrastustoiminnan näkökulmasta. Seuraavassa alakohdassa käsitellyssä ovat moninaiset saavutettavuuden ja esteettömyyden teemat. Tämän jälkeen käsitellään erityisesti yläkoululaisten tavoittamiseen liittyviä kysymyksiä. Viimeisessä osiossa käsitellyssä on harrastuksen juurtuminen lasten ja nuorten elämään mahdollisen jatkoharrastamisen muodossa, Harrastamisen Suomen mallin ulkopuolella.

Tavoittavuutta käsitellessä on tärkeää huomioida, että kuntien toimijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa nostettiin esille kysymys siitä, tiedetäänkö ryhmissä harrastavista ja niiden ulkopuolelle jäävistä tarpeeksi. Harrastusta kaipaavia lapsia ja nuoria kyllä ohjataan toiminnan pariin, jos tarve nousee, mutta yksikään näytekunnista ei tiennyt tarkkaa tilannetta kunnassa harrastamattomien määrästä. Asiasta tehtiin enemmän valistuneita arvioita niiden tietojen perusteella, mitä kunnassa oli. Esille nousi keskusteluissa paljon huolta siitä, saavuttaako malli ne lapset ja nuoret, jotka kaikkein eniten tarvitsisivat harrastusta ja hyötyisivät siitä. Harrastaminen on kaikille tärkeää, mutta rajallisten resurssien takia niitä haluttaisiin kohdistaa erityisesti lapsille ja nuorille, joilla ei ole vielä yhtään harrastusta. Tiedon puutteen takia toiminta on kunnissa enemmän pistemäistä ja sitä tehdään tarpeen noustessa esille.

Etsivä harrastustoiminta

Etsivä harrastustoiminta on toimintaa, jonka avulla pyritään löytämään vielä harrastamattomille, harrastusta kaipaaville lapsille ja nuorille mieluisa harrastus. Kaikissa arvioinnin näytekunnissa toteutettiin etsivää harrastustoimintaa jossain muodossa. Isommissa kunnissa toiminnan toteuttamisen tueksi oli luotu selkeitä toimintamalleja, pienemmissä sitä tehtiin enemmän yksittäisten oppilaskohtaamisten yhteydessä.

Isompien kuntien kirjalliset toimintaohjeet ja etsivän harrastustoiminnan toimijoiden oppilaiden kohtaamiset kouluilla madalsivat kynnystä harrastustoimintaan osallistumiselle. Kirjallisesta toimintamallista esimerkkinä on selkeä lomake, joka on käytössä moniammatillisesti. Lomakkeen voi täyttää kuka tahansa lapsen tai nuoren kanssa toimiva henkilö, jos lapsen kanssa vuorovaikutuksessa ollessa on herännyt ajatus harrastuksen tarpeesta. Lomakkeella saadaan tieto mallin koordinaattorille, jonka kanssa lapsi ja huoltajat voivat yhdessä katsoa mieluisaa harrastusta alueelta.

Mahdollisimman matala kynnyks, että lapset (suunnattu toiminta alakouluikäisille) saavat luotettavan aikuisen, josta on helppo ottaa kiinni ja pystytään auttamaan lapsia harrastustoiminnan aloittamisen kanssa. Rätätelöidään, onko yksilökohtaista tukea, ryhmätoimintaa vai ohjataanko suoraan harrastamisen pariin. (Etsivä harrastustoiminta, kunta 1)

Harrastamista koskeva kysymys on sisällytetty meillä siihen kouluterveyskyselyyn ja sitten kouluterveydenhoitaja ja kuraattori voivat muutenkin keskustella siitä harrastamisesta oppilaan kanssa. Jos nousee sitten tarve ja oppilaalla sellainen halu, eikä ole entuudestaan harrastusta, niin sitten koulun henkilökunta voi täyttää sen lomakkeen ja siitä tulee meille sitten viesti ja me otetaan yhteyttä huoltajaan ja voidaan sopia yhteinen tapaaminen missä voidaan sitten käydä läpi sen alueen kaikki harrastustoiminta. Ja tarkoituksena on ohjata lapsi mieluisen harrastuksen pariin. Ja sitten, että saadaan madallettua sitä kynnystä, niin sitten meillä nuorisiohjaaja, joka on sitten mahdollista saada mukaan sinne ensimmäiselle harrastuskerralle mukaan kokeilemaan. Niihin jätetään aina 1-2 paikkaa vapaaksi, että sitä kautta pääsee sitten mukaan. (Koordinaattorit, kunta 2)

Pienemmissä kunnissa etsivää toimintaa toteutettiin yksittäisten oppilaskohtaamisten yhteydessä. Ajatus etsivästä harrastustoiminnasta nähtiin myös osana ilmoittautumisprosessia. Harrastuksiin pääsystä ovat joissain kunnissa lähtökohtaisesti ensisijalla ne lapset ja nuoret, joilla ei ole muita harrastuksia. Esimerkiksi kouluterveydenhoitajat ja kouluyhteisöohjaajat saattoivat tarkastella oman toimintansa osana lasten ja nuorten kiinnostusta ja tarvetta löytää itselle harrastus. Joissain kunnissa harrastuksenohjaajilla oli mahdollisuus pyytää lapsia suoraan mukaan tietyille harrastuskerroille, jos havaitsivat tällaisia lapsia kouluympäristössä.

Kerho-ohjaajien kanssa on käytäntö, että jos ryhmässä on tilaa ja näyttää siltä, että joku lapsi haahuilee ulkopuolella ja haluaisi tulla mukaan, niin otetaan mukaan. Koordinaattori ollut sitten kotiin yhteydessä, että lapsi osallistui kerhoon ja voi hoitaa ilmoittautumisen. (Kunnan edustajat, kunta 3)

Me tehdään yhteistyötä kuraattorien kanssa ja kouluterveydenhoitajan kanssa. Siellä ne ehdottaa jos tulee jotain sellasta vastaan, lapsia tai nuoria joilla ei ole harrastuksia. -- Oppilashuollossa sisäänrakennettuna. (Ohjausryhmä, kunta 6)

Kunnissa etsivää harrastustoimintaa toteutettiin siis melko paljon koulupäivän yhteydessä. Sen määrä kuitenkin vaihtelee paljon kuntien ja koulujen välillä. Joihinkin kouluihin on kohdistettu tarpeen vaatiessa enemmän esimerkiksi etsivän harrastustoiminnan henkilökuntaa, toisissa toimintaa on vähän. Kunnassa 1 nostettiin esiin huoli nykyisenkin toiminnan jatkosta, kun Harrastamisen Suomen malli kirjattiin nuorisolakiin. Lakiin kirjaamisen myötä harrastustoiminta rajoitettiin järjestettäväksi koulupäivää ennen tai sen jälkeen.

Tietylainen huoli siitä, että koulupäivän sisällä ei saa järjestää toimintaa. Toiveena, ettei ainakaan haittaisi etsivää harrastustoimintaa, kun se on päivän sisällä. Pohdintana, että on paljon lapsia ja nuoria, jotka eivät muuten tähän pystyisi osallistumaan. (Koordinaattorit, kunta 1)

Saavutettavuus ja esteettömyys

Kaikissa näytekunnissa käydyissä keskusteluissa otettiin esille saavutettavuus ja esteettömyys omana teemanaan. Saavutettavuuden ja esteettömyyden alaisuuteen kuuluu monenlaisia erilaisia esteitä. Harrastukseen osallistumista voi estää vamma, sairaus, toimintakyvyn fyysinen tekijä tai kognitiiviset, pyykkiset tai sosiaaliset tekijät. Lapsen tai nuoren vaikeudet esimerkiksi vuorovai-
kutustilanteissa, oppimisessa tai muistamisessa voivat hankaloittaa harrastamiseen osallistumista samalla tavalla kuin fyysisen toimintakyvyn rajoitukset. Yksilön osallistumisen laajuus ja taso riippuvat ympäristö- ja yksilötekijöistä. Ympäristötekijöihin kuuluvat muun muassa ihmisten tuki ja asenteet. Tärkeää olisi ymmärtää, että yhdenvertaisuustyö ei esimerkiksi harrastusta jär-
jestäessä tarkoita vain vähemmistöjen tukemista, vaan valtaväestön totuttamista erilaisuuteen. (Pyykkönen & Rikala 2018, 15–17).

Harrastamiseen liittyvien haasteiden lisäksi on tärkeä ymmärtää, että etenkin toimintarajoit-
teisten lasten ja nuorten elämäntilanne on monesti haastavampi kuin muiden lasten ja nuorten. Esimerkiksi monet hyvinvointia, osallisuutta, terveyttä tai koulunkäyntiä haastavat tekijät ovat yleisempiä toimintarajoitteisilla. Harrastaminen voi olla monin kerroin haastavampaa ja siksi lopulta myös vähäisempää. Kaikille aidosti avoimen harrastamisen mahdollisuuden huomioon ottaminen voi tarjota harrastamisen mahdollisuuden lapselle tai nuorelle, jolla ei ollut aiemmin muuta harrastusta.

Näytekunnissa tunnistettiin tarve tarjota harrastuksia kaikille, lähtökohdasta riippumatta. Kes-
kusteluissa nousi esille, että osa kunnista oli hyvin tietoisia esimerkiksi tutkimustiedosta koskien harrastamisen hyödyllisyyttä. Toimintarajoitteisille lapsille ja nuorille tarjottu harrastaminen nähtiin erityisen tärkeänä ja sen tarve suurena. Kohderyhmän osallistujat eivät esimerkiksi ehkä harrasta mitään muuta liikuntaa mallin harrastuksen lisäksi. Tämän huomioivat myös huoltajat. Esimerkiksi pyörätuolilla tai kehitysvamman sallimissa rajoissa harrastavat olivat saaneet toimivan harrastuksen, johon heillä ei olisi muuten ollut mahdollisuutta.

Kaikissa näytekunnissa aihetta oltiin enemmän tai vähemmän pohdittu mallin toimintaa suunni-
tellessa ja sitä toteutettaessa. Harrastamisen mahdollisuus nähtiin lähtökohtaisesti esteettömänä. Liikuntarajoitteisille tarjottiin monenlaista toimintaa, tarpeen vaatiessa sovellettuna. Kunnat olivat kohdanneet erityisryhmien tarpeita eri tavoilla. Suuremmissa kunnissa tarvetta oli enemmän kuin pienemmissä, joissa pystyttiin reagoimaan enemmän henkilökohtaisesti asioihin. Varsinkin kunta 4 oli ottanut saavutettavuuden mallinsa keskiöön. Kunnan mallin painopisteenä oli saavutettava harrastaminen ja se, että toimintaan osallistuminen oli mahdollista erilaisten tuen tarpeiden puitteissa oleville oppilaille. Toimintaa järjestettiin inklusiivisesti yhteisissä ryhmissä. Tällaisten erityisryhmien harrastamisessa otettiin aina yksilökohtaisesti huomioon päivän kunto, eli se pys-
tyykö oppilas lähtemään. Tilanne katsottiin joka harrastuskerralla erikseen ja osallistujien määrä vaihteli sen takia paljon. Kunnassa harrastamisen pariin oli näin saatu myös vaikeasti vammaisia oppilaita, joilla oli liikuntavamman lisäksi muita esteitä harrastamiselle.

Moni näytekunnista järjesti erityisen tuen oppilaille omaa harrastustoimintaa. Useat niistä ovat aloittaneet toimintansa tarpeesta. Alun perin harrastuksia ei ole aina osoitettu tietyille ryhmille. Esimerkiksi huoltajat ovat ottaneet yhteyttä koordinaattorin tai opettajiin ja kyselleet harras-

tamisen mahdollisuudesta. Toisessa kunnassa pidennetyn perusopetuksen puolelta oli noussut esiin tarve omalle ryhmälle, mihin oli pystytty vastaamaan Harrastamisen Suomen mallin kautta. Tällainen toiminnan tärkeys nousi esille useampien koordinaattorien, harrastustenjärjestäjien ja ohjaajien puheessa. Tarvetta nähtiin silti useammassa kunnassa eri kohderyhmille kohdennettuihin kutsuryhmiin, esimerkiksi soveltavaa liikuntaa toteuttaviin ryhmiin. Erityisryhmien kohdalla ei myöskään ollut tiedossa tarkkoja osallistumisprosentteja tai tietoa siitä, kuinka moni ennen harrastamaton oli saanut mallin kautta harrastuksen. Tietojen puute ei eroa yleisestä tilanteesta.

Erityisryhmissä tehtiin yhdessä kunnassa havainto, että lukuvuoden vaihtuessa osa osallistujista ei jatkanut samassa harrastuksessa. Ilmoittautuneiden joukosta huomattiin osan siirtyneen muihin ryhmiin, avustajan kanssa tai ilman. Osalta oppilaista saattaa harrastamisen alussa puuttua käytännön taitoja, esimerkiksi ryhmässä toimimisen taitoja, joita harjoiteltiin pienryhmätoiminnassa. Taitojen puute voi olla iso kynnys harrastamisessa. Tällaisen nivelvaiheen jälkeen on ollut mahdollista siirtyä myöhemmin muihin ryhmiin.

Ovat uskaltaneet lähteä kokeilemaan rohkeasti sinne [muihin harrastuksiin]. Jos mietitään tällaista erityisryhmille kohdistettua ryhmää niin se voi oikeasti rohkaista siihen että lähdetään testailemaan vaikka mitä muuta. (Koordinaattori, kunta 5)

Harrastamisen Suomen mallin avustusta voidaan käyttää erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten avustajien kuluihin. Avustajat, esimerkiksi koulunkäynninohjaajat, koettiin kunnarvoiseksi mahdollisuudeksi toiminnassa useissa kunnissa. Heidän roolinsa on kuitenkin voinut olla vaihteleva – muuten avustajaa tarvitseva lapsi ei harrastuksen alun jälkeen ole välttämättä tarvinnut enää siellä avustajaa. Harrastuksen koettiin tukevan lapsen toimintaa niin, ettei ihan joka paikassa olekaan tarvetta avustajalle. Mallin rahoitus mahdollistaa esimerkiksi kilpailutuksessa poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet järjestää erityisryhmien toimintaa.

Esteettömyydessä ja saavutettavuudessa ohjaajat ovat suuressa roolissa. Heille oli järjestetty esimerkiksi koulutusta neuropsykiatrisen oireyhtymän haasteista ja näin yritetty madaltaa lasten kynnystä tulla mukaan toimintaan. Samoin kunnissa on tuotettu esimerkiksi saavutettavuusopasta fyysisen saavutettavuuden lisäksi psyykkisestä ja sosiaalisesta saavutettavuudesta. Ohjaajien kanssa keskustellessa tärkeänä asiana mainittiin ymmärrys osallistujien erilaisten tarpeiden ymmärtämisestä. Esimerkiksi rauhallisempaan nurkkaan vetäytyvä oppilas voi tarvita hetken yksin, jolloin on tärkeää, että ohjaaja lukee tilanteen oikein ja antaa oppilaalle hänen tarvitseman rauhan.

Ryhmiin oli pystytty lisäämään jälkikäteen ohjaajia tai avustajia tarpeen mukaan. Harrastusten ohjaajia on konsultoitu ryhmän sopivuudesta tietyille oppilaalle, sopivasta ryhmäkoosta tietyille ryhmälle ja siitä, millainen avustajan tarve ryhmässä on. Ryhmäkokoa ei ole aina voitu suurentaa lisäämällä ohjaajia. Pienryhmiä järjestettiin tarpeen mukaan, jotta mahdollisuus osallistumiselle olisi suurempi. Kaikille harrastustenjärjestäjille erityisen tuen tarpeet eivät tulleet ilmi ilmoittautumisessa, vaan vasta harrastuksen alkaessa. Tällöin on pitänyt reagoida melko nopeasti erilaisiin tarpeisiin.

Esimerkiksi harrastusten ohjaajat ja kunnan toimijat kertoivat harrastuksissa tapahtuneen suuria onnistumisen kokemuksia sellaisilla lapsilla, jotka eivät ehkä ikinä aiemmin ole olleet muussa harrastuksessa. Monelle oppilaalle pelkkä harrastuksen saaminen on ollut iso asia. Tällaisissa tapauksissa ryhmien minimikoosta pystyttiin myös joustamaan: jos harrastus oli muutamalle erityisryhmän oppilaalle tarpeellinen, sitä järjestettiin.

Saavutettavuudesta puhuttaessa arvioinnin haastatteluissa nousi suuresti esille käytännön asiat kuten harrastuksen löytäminen, siitä informointi, ilmoittautuminen ja itse harrastustoimintaan pääseminen, kuten edellä nousi esiin. Kaikki osallistujat eivät ole samalla viivalla harrastuksiin pääsemisen kannalta, vaikka ulkoisesti rakenteet ovat kaikille samanlaiset. Koordinaattorit saattavat tehdä paljon työtä viestinnän eteen, mutta kaikki huoltajat eivät esimerkiksi lue Wilma-viestejä.

Kielimuuri saattaa toimia harrastamisen esteenä. Esimerkiksi maahanmuuttotustaisten oppilaiden huoltajien informoiminen harrastuksista ja niiden hyödyistä on koettu osassa kunnissa tarpeelliseksi. Harrastuksen järjestäjät olivat myös huomanneet tällaisen haasteen. Heillä nettisivut ovat yleensä vain suomeksi. Google Translate ja tulkit voivat auttaa, mutta niiden käyttäminen vaatii huoltajilta omaa aktiivisuutta. Aina ryhmissä ei ollut osallistujien ja ohjaajien kesken sujuvaa yhteistä kieltä, mutta se ei estänyt harrastamista.

Sähköisen ilmoittautumislomakkeen löytäminen ja sen täyttäminen määräaikaan mennessä ei ole aina huoltajille helppoa. Paperilla ilmoittautuminen oli joissain tapauksissa sovittavissa, mutta se vaati lisätyötä koordinaattorilta tai harrastuksen järjestäjältä. Mallin koordinaatiota käsittelevässä alaluvussa mainittiin, että kokemuksia on koordinaattorin ja huoltajien yhteistyöstä, jos ilmoittautumisessa on ollut haasteita.

Harrastamisen aloittamisen on saattanut estää esimerkiksi kaverin puute. Eräs harrastusten järjestäjä toi esille näkökulman siitä, että kaikki oppilaat eivät voi tai pysty harrastamaan omassa koulussa esimerkiksi koulukiusaamisen takia. Sen takia koettiin, että mallissa olisi tärkeää mahdollisuus myös valita toisen koulun järjestämä harrastus.

Kaikki eivät voi eivätkä pysty harrastamaan omassa koulussa, esim. koulukiusatut. Tärkeää, että järjestetään muutakin toimintaa ja muuallakin kuin koulussa. (Harrastuksen järjestäjä, kunta 5)

Kuljetusten puute voi olla myös estävä tekijä. Kaikilla kunnilla ei ole tarvetta erillisille kuljetuksille harrastuksen jälkeen, toisilla sitä on paljon pitkien välimatkojen ja etäisyyksien takia. Myös taustakuulemisissa huoli harrastuksiin kuljettamisesta nousi esille saavutettavuuden haasteena. Kuljetukset mahdollistavat koulukuljetuksien varassa olevien oppilaiden pääsyn harrastamaan.

Koulukuljetus on kyllä saavutettavuuden kannalta hirveen tärkeä. Meillä se leikkaisi hirveän ison määrän osallistujia muuten pois. Kyllä tämä on niin tasavertainen mahdollisuus lapsille kuin vain voi olla. (Koordinaattori, kunta 2)

Maahanmuuttotustaisten oppilaiden kohdalla kyse saattaa olla informoinnista ja luottamuksesta. Yleinen tietämys harrastamisesta, käytännön toiminnasta ja luottamus sen turvallisuuteen vaikuttavat siihen, kokeeko huoltaja toiminnan sopivaksi omalle lapselle. Mallin koordinaatioon tämä tuottaa haasteita: harrastusten järjestäjien valinnan lisäksi järjestäjien palkkaamien ohjaajien tärkeys korostuu.

Olosuhteet aiheuttavat esteitä esimerkiksi kulttuurisista tai kielellisistä syistä. Kunnassa 1 huomattiin, että oppilaiden joukossa olisi tarvetta omalle uimakoululle. Harrastamisen Suomen malli mahdollisti erityisjärjestelyin uimataidon opettelun niille oppilaille, jotka eivät voineet osallistua esimerkiksi uskonnollisista syistä johtuen koulujen sekauintiin. Suomea tai ruotsia vielä oppivien maahanmuuttotustaisten oppilaiden kohdalla koettiin tärkeäksi, että oppilaat pääsevät harrastusryhmiin. Kielitaito ja sosiaaliset kontaktit lisääntyivät toimintaan osallistumisen mukana. Kielellistä oppimista tuettiin esimerkiksi kunnassa 2 liikunnan kautta, mikä oli onnistunut oikein hyvin.

Tässä koulussa meillä on muutama oppilas, jotka ovat ihan tavallisella luokalla, mutta ovat tulleet niin että äidinkieli on joku muu ja puhutaan kotona esim. venäjää, kielitaito on heikko suomenkielessä, ja he on käynyt esim. meidän (harrastus)ryhmässä. Opettajalta on tullut kiitosta että sujuu suomenkieli paljon paremmin, että tällaisia vaikutuksia on näkynyt heti. (Etsivän harrastustoiminnan toimija, kunta 1)

Kielellisten valmiuksien kehittämisen lisäksi toiminnan on nähty olevan ryhmäyttävää ja positiivisia kokemuksia tuovaa.

Yläkoululaisten tavoittaminen

Harrastustoiminnan tavoittavuuden teeman ytimessä on kysymys kynnyksettömyydestä. Eriyisesti yläkouluikäisten tavoittaminen nähtiin arvioinnin näytekunnissa ja taustakuulemisissa haasteelliseksi tehtäväksi. Haastatteluissa vastaukseksi tähän haasteeseen nousi erityisesti harrastamisen helppous ja matala kynnyks, jopa kynnyksettömyys, toimintaan mukaan lähtemiselle.

Uusi haaste, mistä ollaan keskusteltu tavallaan seutukunnallisestikin, että yläastelainen saattaa kokea sen, että jos sä et käy just sille sanomassa, että hei tiistaina olisi tarjolla, niin sitten hän voi tavallaan kokea, että hän ei ole saanut sitä tietoa, vaikka tieto olisi tullut hyvin monikanavaisesti, niinku meilläkin tulee. (Kunnan edustajat, kunta 3)

Yläkoululaisilta toiveita, että olisi hengailua tai nuorten tukiryhmiä. Ei selkeää harrastusta, toiveena paikka, johon voi mennä, jossa voisi olla turvallisessa tilassa ryhmässä ja aikuisen kanssa. Niiden järjestäminen tehdään kaupungin oman järjestämän kanssa, esim. nuorisotiloilla. Hengailu olisi hieno, mutta mikä se olisi ja kuka sen järjestäisi? On kyllä monimuotoharrastuksia, joissa voi kokeilla esim. eri liikuntalajeja. Sekään ei ole ns. hengailua. Hengailu on vähän, että miten ollaan vakuutusten parissa. (Koordinaattorit, kunta 1)

Yläkoululaisten kynnyksettömän harrastustoiminnan kohdalla puhuttiin niin ”hengailusta”, ”höntsästä” kuin ”chillauksesta”. Näiden käsitteiden käyttämisessä korostui ajatus siitä, että yläkoululaiset eivät ole valmiita liian sitovaan harrastukseen. Esimerkiksi ilmoittautuminen erillisessä järjestelmässä voi nousta kynnyksymykseksi yläkoululaisten harrastukseen osallistumiselle.

Että näkyy siitä [harrastuksen] nimestä alkaen [se rentous]. Että nappaa ne nuoret mukaansa. Ettei ole pelkästään sitä, että lähdetään juoksemaan ja juostaan se Cooperin testi. Tehdään hauskemalla tavalla juttuja. Ja siitä se lähti. Ja se, ettei ole pakko tulla. Se oli se hauska puoli, että silloin sä ehkä käyt siellä. Mut ei ole pakko! Voi tulla silti käytyä joka viikko, kun ei ole pakko. Silti tulee aika usein ne nuoret. Ettei ole niin paljon vaatimuksia. Mutta sitten kun huomaa kuinka hauskaa meillä on, niin ehkä tulee silti! Niin että jos joku ei tykkää curlingistä niin sitten voi vaan jättää väliin. Ja silleenhän se on et jos sä oot jossain urheiluseurassa mukana niin sitten sä oot mukana. Vähän niinku pakotettu kaikkiin treeneihin. Et tämä harrastus on vähän vapaamuotoisempi. Sit huomaa kanssa kun on tietty juttui jota lähdetään vetämään vähän kauemmas, on ilmoittautumiset. Jos ne laittaa viikkoa ennen tai kaks niin siinä ei oo mitään järkeä, tulee viime tipassa ne ilmoittautumiset. Päivää ennen ne ehkä tietää mitä ne meinaa huomenna tai ehkä samana päivänä. (Ohjausryhmä, kunta 6)

Yläkoululaisten tavoittamisessa oman haasteensa toi yleinen kouluun suhtautuminen ja tasapainon löytäminen toisaalta koulupäivän yhteyden ja toisaalta tarvittavan joustavuuden välillä. Koulu (joka on mallin ”koulupäivän yhteys”-ajatuksen ytimessä) saattaa yläkoululaisille näyttäytyä paikkana, jonne ei ainakaan aamuisin ennen tunteja tulla vapaaehtoisesti eikä sinne iltapäivälläkään välttämättä haluta jäädä. Samalla muihin tiloihin siirtymisessä on mahdollisesti liian korkea kynnyks osalle nuorista. Tähän on joissain kunnissa haettu ratkaisua välituntitoiminnan⁴ kautta, jolloin yläkoululaisille voitaisiin järjestää esimerkiksi lajikokeilutoimintaa päivän pidempiin taukoihin tai hyppytunteihin.

Tosiaan kehittää sitä yläkoululaisten toimintaa niihin pitkiin välitunteihin, että näitä pääsisi testaamaan jotain lajia, joka toivottavasti sitten innostaisi siihen, että hei tää olikin siisti juttu ja nyt mä voisinkin hakeutua siihen, että tällöisiä havaintoja me ollaan tehty ja tällöisiä kehitysjatoksia meillä nyt niinku on tulevaisuutta silmällä pitäen. (Kunnan edustajat, kunta 3)

Yläkoululaisten osallisuuden vahvistaminen harrastustoiminnan suunnittelussa on tärkeää toiminnan onnistumisen kannalta. Mielipiteiden kuulemisen lisäksi nuoret voivat osallistua toiminnan suunnitteluun ja järjestämiseen, mihin on mahdollista hyödyntää koulussa jo valmiiksi olevia rakenteita (esimerkiksi oppilaskunnan hallitus, tukioppilaat, yhteisöllinen oppilashuolto). Useammassa näytekunnassa esimerkiksi mallin ohjausryhmiin oli otettu mukaan oppilasedustajia.

⁴ Välituntitoiminnan järjestäminen suoraan mallin puitteissa ei enää avustuskaudella 2023–2024 ole mahdollista Harrastamisen Suomen mallin nuorisolakiin (1285/2016) kirjaamisen johdosta.

Polku jatkoharrastuksiin

Lajikokeilutoiminta ja yleisesti Harrastamisen Suomen mallin harrastukset linkittyvät vahvasti muuhun harrastamiseen. Harrastuksia järjestävät tahot voivat olla urheiluseuroja, kulttuuritoimijoita, nuorisjärjestöjä tai esimerkiksi toiminimellä toimivia yrittäjiä. Toimijoilla oletetaan olevan osaamista lasten ja nuorten kanssa toimimisesta. Useammassa kunnassa järjestetyn toiminnan nähtiin tarjoavan jatkumoa muuhun vapaa-aikaan. Keskusteluissa puhuttiin sisäänheitosta harrastamiseen.

Sitten on ajateltu myös niin, tai suurin osa siis toimijoista on ulkopuolisia, että jos lapsi käy siinä ryhmässä, olisi myös jatkumoa siihen muuhun vapaa-aikaan. Kuten on käynyt esim. [yhden harrastusryhmän kanssa]: oppilaat, jotka kävivät siellä, ohjautuivat myös siihen muuhun toimintaan mukaan sitten sitä kautta. Ja sehän on ihan mahtava juttu. Että harrastusta tulee muutenkin kuin siinä viikoittaisessa toiminnassa. (Koordinaattori, kunta 4)

Toisaalta jatkopolulle ohjaamisesta on saatettu tehdä estäviä linjauksia. Harrastusten järjestäjiltä kuultiin kokemuksia siitä, että muusta toiminnasta kertominen tai siihen ohjaaminen on kielletty. Kiellolla pyritään estämään markkinointi ja toimintaan painostaminen, mutta toisaalta se estää toiminnasta innostuneen lapsen tai nuoren ohjautumisen lisäharrastuksiin. Ohjeistuksen tarkoituksena ei ehkä ole ollut alun perin kieltää kaikkea informointia, mutta se on saatettu ottaa hyvin mustavalkoisesti, kaiken tiedonjaon kieltävänä.

Erityisesti harrastuksen järjestäjät ilmaisivat huolensa siitä, että kokeilemistyypisestä harrastamisesta voi olla hankala löytää jatkopolulle. Harrastustoiveiden vuosittainen kysyminen voi aiheuttaa harrastuksissa muutoksia, jolloin pitkäkestoisempi harrastaminen ei ehkä ole mahdollista, vaikka toiminta olisi mieluisaa. Osa harrastusten järjestäjien toiminnasta on tavoitteellista ja pitkäjänteistä, ja heitä voi olla vaikea saada kokeilemaan toimintaan mukaan. Osasta kunnista tuki löytämään harrastamisen jatkopoluille siis puuttuu.

Toiminta voi olla harrastuksen järjestäjälle monella tavalla hyödyllistä. Toiminnan tarjoaminen on jo sen esittelyä ja markkinointia. Sen kautta koettiin saadun lisää paikkoja esitellä omaa toimintaa. Osa harrastuksen järjestäjistä huomioi päässeensä Harrastamisen Suomen mallin kautta tarjoamaan erilaista toimintaa ja saaneensa uusia harrastajia. Lapset ja nuoret ovat voineet käyttää yritysten palveluita myös maksusta esimerkiksi viikonloppuisin huoltajiensa kanssa. Toiminnan järjestämiseen on ollut kiinnostusta ja harrastuksen järjestäjät pitivät hyvänä, että toimintaan valjastetaan jo olemassa olevia toimijoita, eikä sitä toteuteta keskitettynä yhdelle taholle osoitettuna.

Jos me täältä joskus yksikin harrastaja saadaan mukaan tuohon varsinaiseen seuratoimintaan niin se on ihan loistava homma, mutta jos ei, niin ei sekään ole niinkun maailmanloppu, että tärkeintä että saataisiin noi lapset liikkumaan. (Harrastuksen järjestäjä/ohjaaja, kunta 2)

Kilpailuasetelma nousi kuitenkin esille varsinkin taustakuulemisissa. Harrastuksen järjestäjät ovat miettineet sen vaikutusta omaan toimintaan. Jos illalla järjestettävä, sisällöltään melko samanlainen harrastus maksaakin, vähentääkö se osallistujia? Harrastuksia oli tämän takia kunnissa järjestelty niin, etteivät ne ole päällekkäin, tai etteivät niiden teemat ole täysin samat. Haastatellut tahot eivät olleet huomanneet osallistujamäärien vähenemistä vielä. Varsinkin kalliista harrastuksista oletettiin silti jäävän pois harrastajia. Toisaalta muutoksen huomasi siinä kohtaa, kun yhden harrastustoimijan harrastusten ilmoittautumiset alkoivat ennen Harrastamisen Suomen mallin harrastuspaikkojen jakamista. Useat osallistujat uskalsivat ilmoittautua muihin harrastuksiin vasta, kun oli saatu tieto mallin harrastuksen saamisesta ja sen kellonajasta.

4.3 Tavoitteiden toteutuminen

Harrastamisen Suomen mallin tavoitteiden keskiössä on lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisääminen, maksuttoman harrastuksen mahdollistaminen jokaiselle lapselle ja nuorelle, sekä harrastusten järjestäminen lasten ja nuorten omien toiveiden mukaisesti (Harrastamisen Suomen malli 2023a). Harrastustoiminta kouluissa tukee lasten ja nuorten oppimista ja hyvinvointia. Harrastamiselle laaditun strategian mukaan (OKM 2019) harrastustoiminta tulee nähdä koulutyötä tukevana toimintana ja koululaisille mielekkäänä tekemisenä ennen ja jälkeen koulupäivän, jolloin yksin vietetty aika lyhenee. Koulu on lapsille ja nuorille turvallinen ympäristö harrastaa ja usein lyhyen välimatkan päässä. Koko ikäluokan tavoitettava koulu luo hyvät puitteet yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen harrastustoiminnan edistämiseksi.

Tässä alaluvussa tarkastellaan näiden tavoitteiden toteutumista näytekuntien paikallisten toimijoiden haastatteluissa nousseiden teemojen perusteella. Ensimmäiseksi käsitellyssä on hyvinvoinnin lisääminen. Seuraavassa osiossa tarkastellaan maksuttomuuden teemaa. Viimeisessä kohdassa huomio kohdistuu lasten ja nuorten toiveiden kuulemisen käytäntöihin.

Hyvinvoinnin lisääminen

Harrastamisen Suomen mallin yhtenä tavoitteena on tukea lasten ja nuorten hyvinvointia harrastustoiminnan kautta. Hyvinvoinnista keskusteltiin laajasti kuntien toimijoiden kanssa. Se nähtiin tärkeänä tekijänä, joka osaltaan kannustaa toimintaa eteenpäin. Useissa kunnissa lasten ja nuorten hyvinvointia tarkasteltiin koko kunnan tasolla erilaisilla kyselyillä. Harrastamiselle on yleensä niissä oma osionsa.

Hyvinvoinnin edistäminen on oikeasti meille tärkeitä ja se nähdään harrastaminen osana sitten. Niinkun just [yhden harrastuksen] ryhmänohjaaja tuli loppuviikosta kertomaan, että tämä on tosi hieno tämä meidän harrastamisen malli! Et on niin ihana että mekin saadaan olla tässä mukana. Ymmärrätkö sinä, ymmärrättekö te miten hienosta asiasta tässä on kyse? Se tuli niin vilpittömästi ja tulee toimijoiden puolelta. Sellasta että vitsi kun me saatiin se yksikin juttelee, se yksi poika on käynyt monta viikkoa ja nyt se jutteli meille ja kertoi, miten tärkeitä täällä on olla. Tällaiset on merkityksellisiä asioita. (Koordinaattori, kunta 4)

Näytekuntien toimijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa kävi ilmi, että harrastamisesta puhuttiin koulussa esimerkiksi oppilashuollon henkilökunnan, pedagogisen ryhmän tai muun henkilökunnan kesken. Sen vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin nähtiin suurena. Toiminta on ennaltaehkäisevää ja se nähtiin positiivisena lisänä koulupäivän jatkeeksi. Erilaiset yhteistyömallit oppilashuollon ja Harrastamisen Suomen mallin harrastusten koordinoinnin välillä on koettu toimiviksi. Harrastamisen Suomen malli on yksi konkreettinen työväline, jota voidaan käyttää esimerkiksi yksinäisyyden tunteen vähentämiseen. Yksinäisyyden ja syrjäytymisen ehkäisyssä on tärkeää oman yhteisön löytäminen. Jos sitä ei muun elämän kautta löydy, se voi tapahtua harrastuksen kautta.

Hirveän hyvä, kun tämä on tällaista keskitettyä. On hyvä kun tuolla oppilashuollossakin työskentelevälle tulee vastaan että lapsella ei ole kavereita, ei harrastuksia, voi kertoa että on tällaisia kerhoja, tarvittaessa voi koordinaattorille soittaa ja kysyä onko tilaa. Ja alkaa räätälöimään. Hyvinvointiasiana tosi hyvä tämä asia. Tosi tärkeä ehdottomasti. (Ohjausryhmän edustaja, kunta 4)

Toisaalta mä oon täällä koulun puolella myös sitten niinku tiimin vetäjänä siis vedän sitä oppilaan hyvinvointi-tiimiä ja nekin linkittyy tosi hyvin sitten. Että se mitä me mietitään siellä että mitkä on hyviä juttuja meidän lapsille täällä koulussa [Harrastamisen Suomen malli] on se yks osa-alue siitä sitten. Se on todellakin sitä hyvinvointia! Se on aika mahottoman tärkeitä! (Koulun vastuuopettaja, kunta 5)

Näytekuntien haastatteluissa eri toimijat, erityisesti harrastusten ohjaajat, mainitsivat usein positiivisina tekijöinä konkreettisia asioita kuten lasten liikkumisesta punaiset posket, arkojen oppilaiden rohkaistumisen ja yleisen innokkuuden toimintaa kohtaan. Tiettyihin oppiaineisiin (kuten käsityö, liikunta) liittyvät harrastukset näyttivät lisäävän motivaatiota itse oppitunneilla. Näillä tunneilla harrastavat oppilaat saattoivat välillä toimia apuopettajina. Toiminnan pariin ovat löytäneet ainakin yhdessä näytekunnassa myös esimerkiksi kotiopetusoppilaat, joille mallin mukainen toiminta on todennäköisesti tuonut enemmän ryhmätaitojen harjoittelemista ja sosiaalisia suhteita. Uusia taitoja opitaan myös mallin harrastusten kautta: esimerkiksi uimaopetus on ollut mieluisaa tekemistä. Monelle pienemmälle oppilaalle Harrastamisen Suomen mallin kautta saattaa avautua ensimmäinen harrastus, jossa käymistä ensin harjoitellaan, mutta johon lopulta opitaan.

Väitän että kaikissa ryhmissä, kun peilaan omia ryhmiä, on siellä hiljaisemmatkin. Ja siellä on niitä erityistarpeitakin. Niistä huomaa, että ne ovat avautuneet ja löytäneet jonkun jonka kanssa kommentoida esimerkiksi. (Harrastuksen ohjaaja, kunta 6)

On löytynyt lapsille mieluisa viikoittainen harrastus. Samassa ryhmässä on lasten kavereita, joten mahdollisuus myös harrastaa ja viettää aikaa koulun jälkeen valvotusti kavereiden kanssa ja saada uusia kavereita. Oma kustanteisesti tuo harrastus ei olisi järjestynyt. Mukavia onnistumisen kokemuksia lapsille liikunnallisen harrastuksen parissa! Harrastuksen myötä yksi koulupäivän jälkeinen iltapäivä viikossa, jolloin lapsilla on valvottua tekemistä ja valmis välipala! Tukee siis sekä lasten että perheen hyvinvointia! (Huoltaja, kunta 4)

Monesta harrastusryhmästä on tullut erityisen tärkeä osallistujilleen. Harrastus on ollut merkityksellinen muutos vapaa-ajan vietossa. Esimerkiksi koordinaattoreilta ja harrastusten ohjaajilta kuultiin kokemuksia siitä, että lapset ja nuoret, jotka eivät ole ennen harrastaneet esimerkiksi liikuntaa, ovat voineet kuin varkain päästä liikunnan pariin. Tätä arvostavat myös huoltajat. Mukava aikuinen ohjaamassa toimintaa ja itselle sopiva yhteisöllinen ryhmä tekevät osallistumisesta mieluisaa, vaikka harrastus itsessään ei olisi ehkä ensimmäinen vaihtoehto osallistujan toivelistalla.

Onhan se käsikädessä se fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen puoli. Kaikessa ei ole jokaista niistä mutta voi sanoa että monessa on kaikki kolme. Mikä on hyvä juttu. ... Se on kyllä kiva että ne yläkoululaisetkin on innostunut. Se on varmaan henki ja elämä se [harrastus] keskiviikkoin, sitä ootetaan ja se ajaa kaiken ohi, siihen on päästävää. (Harrastuksen ohjaaja, kunta 6)

Tärkeintä että saataisiin noi lapset liikkumaan. Kyllä tän vielä tärkeämpänä näkee kun kymmenen tai kakstoista vuotta sitten, että vielä vähemmän lapset liikkuu ja vielä vähemmän liikunnallisia ne on ennen kaikkea. (Harrastuksen järjestäjä, kunta 2)

Toiminnan mieluisuus ja siitä kumpuava innostus tuo lisää osallistujia toiminnan pariin. Mallin parissa toimivat kokivat ”puskaradion”, lasten ja nuorten keskinäisen mainostuksen, erityisen toimivaksi tavaksi lisätä tietoisuutta harrastuksista. Hyvät kokemukset kerrottiin muille ja heitä houkuteltiin mukaan toimintaan. Toiminnassa saattaa syntyä mukavia hetkiä entuudestaan tuntemattomien kanssa, esimerkiksi eri luokalla olevien, joita ei ehkä näe muuten koulussa. Näistä kohtaamisista lapset ja nuoretkin kertoivat löytäneensä uusia ystäviä.

Yhteiset onnistumiset ja toiminta jäävät mieleen. Positiiviset kokemukset ryhmässä toimimisesta ovat tärkeitä. Yhden kunnan toimijoiden kanssa käydyssä keskustelussa kävi ilmi, että lapsilla ja nuorilla saattaa olla hyvin varhaisia epäonnistumisen kokemuksia, joiden takia he uskovat, etteivät osaa toimia ryhmässä. Näitä on lähdetty toiminnassa purkamaan. Positiivisten mielikuvien luominen ja kokemusten tarjoaminen lapselle ja nuorelle auttaa ymmärtämään harrastamisen merkitystä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta.

Harrastaminen ja ryhmät tukevat suoraan lapsia ja nuoria. Tuki edesauttaa syrjäytymisen ehkäisyä. Tätä hanketta kannattaa jatkaa ja kehittää. (Huoltaja, kunta 4)

Olen kokenut siellä [harrastuksessa] sen, että kun siellä on muutamia oppilaita eivätkä välttämättä ole kavereita keskenään. Tokihan sinne lähtee muutamia, jotka kysyvät saavatko lähteä tietyn oppilaan kanssa. Tästä kun ei ole kavereita, syntyy sellaisia mukavia [harrastus]hetkiä ihan tavallaan tuntemattomien kanssa, joiden kanssa ei ehkä leiki täällä koulussa tai ei ole samalla luokalla. Ne kokemukset sieltä [harrastuksesta] ovat tosi positiivisia ja ihania, tavallaan ne oppilaiden kohtaamiset. Samaa olen kuullut myös yläkoulun puolelta, että on saanut uusia kavereita. Että on lähtenyt vaikka [harrastukseen] ja kertonut että hei mä tutustuin tähän ja sain uuden kaverin. Ja silleen että joku on käynyt [harrastuksessa] ja kutsuu toisen että lähde hei mukaan. Se on mun mielestä just se tarkoitus. Sillä tavallahan se lähtee, nuorelta nuorelle, se harrastus eteenpäin. Ja sillä tavalla saadaan niitä sosiaalisia verkostoja kasvatettua. (Koordinaattori, kunta 4)

Huoltajat näkivät toiminnassa hyvinvointivaikutuksia esimerkiksi siinä, minkälaisen merkityksen harrastus tuo arkeen. Harrastuspäivä on arjessa monelle lapselle ja nuorelle tärkeä. Myös kouluissa on huomattu vaikutuksia. Harrastukset ovat muun muassa ehkäisseet levottomuutta koulu- ja vapaa-ajalla.

Siihen on opettajatkin tarttunut, että on muutama yksittäinen tapaus: esimerkiksi jos on uimakoulu niin seuraava päivä on erittäin rauhallinen, ei oo sellaista ylimääräistä energiaa mikä opettajiakin työllistää vielä enemmän. Sinänsä on positiivisia vaikutuksia ollut huomattavissa. (Etsivän harrastustoiminnan toimija 1, kunta 1)

Komppaan, näkyy selvästi lasten hyvinvoinnissa. Itse tehnyt havaintoja, että monilla oppilailla se, että pääsee liikuntaharrastukseen, lisää itsevarmuutta, mikä tietysti näyttäytyy myös koulussa. Käytös on parantunut monilla. (Etsivän harrastustoiminnan toimija 2, kunta 1)

Liikunta lisää hyvinvointia, lapsen itseluottamusta ja vähentää levottomuutta. Yöuni parantunut. (Huoltaja, kunta 4)

Maksuttomuus

Harrastamisen Suomen mallin harrastukset ovat maksuttomia osallistujilleen. Lasten ja nuorten harrastusten hinnat voivat normaalisti vaihdella edullisesta kalliisiin vuosikustannuksiin. Perheiden taloudellinen tilanne haastaa harrastamista. Mallin lähtökohtainen maksuttomuus ja sen tarve nousivat esille myös kuntien toimijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa. Perheiden sekä lasten ja nuorten keskuudessa puhuttiin harrastamisesta ja sen hinnoista. Mallin parissa toimivat olivat saaneet huoltajilta positiivista palautetta maksuttomuudesta. Elämisen on huomattu kallistuvan, jolloin mallin harrastusten merkitys kasvaa vielä suuremmaksi. Pois saatetaan jättää helpommin kalliimmat harrastukset ja jäljelle jäävä ainoa harrastus voi olla juuri Harrastamisen Suomen mallin mahdollistama.

Itse olen hyvin iloinen siitä että se on maksutonta ja sitä samaa olen kuullut monelta muultakin.

Välipala tarjoilu helpottanut arkea.

Ihan huippua, että on mahdollisuus harrastaa, koska muuten ei olisi ollut taloudellisesti mahdollista.

Kiitos mahtavasta mahdollisuudesta myös näin vähävaraisessa perheessä siihen että lapsi pääsee kattavasti harrastamaan.

(Huoltajat, kunta 4)

Ja sitten on tää kuntosalia. Se on kanssa sellainen joka maksaa paljon jos käyt kuntosalilla. Tällaisella mallilla pääsee ilmaiseksi. Taloudelliset syyt on monessa perheessä harrastusten esteenä. Oppilaat innostuivat siitä. Varmasti kun on ilmainen ja heti koulupäivän yhteydessä. ... Toivottavasti tämä [malli] saisi sillä tavalla jatkoa että tästä tulisi pysyvästi ilmainen. (Koordinaattori, kunta 6).

Ilmaiselle harrastustoiminnalle olisi vielä paljon enemmän kysyntää kuin mitä sitä pystytään tarjoamaan. Toiminnan lisäämisen lisäksi tarvetta olisi esimerkiksi maksuttomien välipalojen lisäämiselle, joihin mallin rahoitusta on mahdollista käyttää. Välipala koettiin tärkeäksi varsinkin pienemmille osallistujille ja energiaa vaativissa harrastuksissa oleville. Kaikilla kunnilla ei ole siihen kuitenkaan mahdollisuutta. Kun rahoitusta on saatu haettua vähemmän, välipaloista säästettiin, jotta harrastusryhmiä pystyttiin järjestämään tarpeen mukaisesti. Maksuton välipala takaisi kaikille mahdollisuuden syödä edes jotain ennen harrastusta.

Mallin parissa toimivat huomioivat, että harrastusten pariin löysi monenlaista osallistujaa. Muuhun maksulliseen toimintaan osallistujat saattoivat edustaa kapeampaa ryhmää, joilla mahdollisuudet kuljetuksiin, harrastusmaksuihin ja järjestelyihin olivat otollisemmat. Mallin maksuttoman toiminnan nähtiin mahdollistavan samanlaiset mahdollisuudet kaikille lapsille, taustasta riippumatta. Maksuttomuus antoi mahdollisuuden kokeilulle, jolloin päätös alkaa panostaa harrastukseen myöhemmin myös rahallisesti oli helpompi.

Niinkun sanottiin ettei kaikilla perheillä ole varaa, esimerkiksi jos mä mietin äitinä mun [ohjaamia kerhoja], niin silloin kun on pienemmät tulot on kivempi antaa lapselle joku harrastus. Ja sitten jos se innostuu siitä, niin voi miettiä että pystyykö taloudellisesti tarjoamaan sille sen harrastuksen. (Harrastuksen ohjaaja, kunta 6)

Toiveiden kuuleminen

Harrastamisen Suomen mallin harrastusten taustalla on lasten ja nuorten omat toiveet toiminnasta. Näytekunnissa käytyjen keskustelujen perusteella periaatetta arvostettiin suuresti. Lapset ja nuoret tietävät itse mitä haluavat. Näytekunnista melkein kaikki käyttivät opetus- ja kulttuuriministeriön järjestämää Koululaiskyselyä ainakin jollain tavalla. Koululaiskyselyn rinnalla tai sen tilalla käytettiin yleisesti omaa kyselyä tai kyselyitä täydentämään tiedonkeruuta. Koululaiskysely koettiin tärkeäksi mahdollisuudeksi ja resurssiksi. Se antaa kunnille viitettä siitä, mitä lapset haluavat tehdä. Ilman valmista kyselyä mallin toiminnan aloittaminen olisi ollut hidasta. Sen kehittämiseen nähtiin kuitenkin kaikissa näytekunnissa tarvetta. Laajan kyselyn lisäksi olisi tärkeää osallistaa ja kuulla harrastuksiin osallistujia arjessa.

Haastateltujen mallin parissa toimivien henkilöiden ajatukset vaihtelivat lasten ja nuorten osallisuudesta puhuttaessa. Mallia suunnittelevat tahot, esimerkiksi koordinaattorit, kokivat mielipiteiden kuulemisen ja toiminnan toteuttamisen lasten ja nuorten näköiseksi tärkeänä. Ohjaajille ei aina kunnissa maksettu suunnitteluajasta, jotta suunnittelu tehtäisiin juuri yhdessä osallistujien kanssa. Harrastuksen järjestäjät ja ohjaajat näkivät tässä erilaisia haasteita ja mahdollisuuksia. Toiset harrastuksen järjestäjät toteuttivat vahvasti osallisuutta, toiset kokivat sen olevan mahdotonta ja tarjosivat ohjaajille valmiit suunnitelmat, jolloin toiminta oli laadukasta, mutta toiveille ei ollut tilaa.

Lasten kanssa tehdään yhdessä kerhorunko, otetaan toiveet, jätetään kauden varrelle hetkiä jolloin voi olla siinä ajankohtaisia toiveita. Lasten toivomusten kuuleminen on koko ajan olemassa. Silti pitää tehdä [monenlaisia järjestelyjä etukäteen]... Jos kaikkia näitä tekisi lasten kanssa yhdessä, jäisi hyvin lyhyeksi varsinainen kerho-aika. Mitä pienempiä ovat, sitä enemmän pitää suunnitella etukäteen. Isommat taas voivat etsiä itse malleja jne. ja katsoa, mitä haluavat toteuttaa. (Harrastuksen järjestäjä, kunta 5)

Osa harrastajista koki siis arjessaan mahdollisuutta vaikuttaa harrastukseen ja sen toteutukseen. Laajempi harrastusmahdollisuuksien toiveiden kysyminen ei kuitenkaan yleensä näy enempää kuin kerran vuodessa tai kahdessa. Toiveen toteutumisessa myös kestää. Aikaväli siitä, kun oppilas saa eteensä Koululaiskyselyn, siihen, kun harrastuksiin on mahdollista ilmoittautua, on pitkä. Toiveiden toteutumisessa kestää melkein vuoden verran.

Myöskin sitten viime keväänä tulevilta seiskaluokkalaisilta, koska he on tavallaan niitä väliinputoajia, että he on vastannut alakouluille kyselyyn, mikä ei enää tavallaan kosketa heitä, mutta he eivät ole sitten päässyt osallistumaan. Niin me oli erikseen päivä kun tulevat seiskat oli tutustumassa [ylä]koululla, me oltiin silloin myöskin siellä selvittämässä niitä nuorten toiveita ja näitä samoja kuulemisia me ollaan sitten tehty muillakin kouluilla ja sen lisäksi me ollaan nyt vielä selvitetty sitä, että kuinka monella [kunnan] lapsella ja nuorella on harrastus. Kuinka monelta puuttuu ja kuinka moni niistä keneltä harrastus puuttuu haluaisi saada harrastuksen. Eli me ollaan haluttu aika laajasti ja kattavasti tehdä sitä lasten ja nuorten kuulemista, selvittää sitä harrastuneisuutta ja kiinnostusta ja esteitä ja kaikkea mahdollista ja sillä mun mielestä me ollaan myöskin onnistuttu vastaamaan lasten ja nuorten toiveisiin ja tarpeisiin. (Koordinaattori, kunta 3)

Toiveisiin toivottaisiin parempaa mahdollisuutta reagoida, kun tarvetta huomataan. Kuntien toimijat voivat kuunnella herkällä korvalla toiveita, mutta niiden toteuttaminen nopeasti voi olla hankalaa. Osassa kunnissa on pystytty järjestämään toivottua toimintaa, jos ohjaaja- ja tilatarve on kohdannut. Tällaisessa tilanteessa tieto leviää oppilaiden keskuudessa: kun toivottiin, toive toteutui. Se kannustaa toivomaan rohkeammin.

Paikalleen ei voi kyllä jäädä seisomaan. Ensi vuonna voi olla ihan toisinpäin. Mut ohjaaja sitten hoitaa sen mukaan mitä lapset ja nuoret sanoo, ne voi muuttua ihan joksikin muuksi. Nuorissa on se, että pitäisi sekunnissa tapahtua jos jotain pyydetään. Alkaa heti tänään. (Koordinaattori, kunta 6)

Koululaiskyselyn käyttöä voi hankaloittaa myös muut erilaiset käytännön haasteet. Esimerkiksi kuntien vastuut mallin järjestelyissä vaihtelevat. Kouluille tulevat kyselyn linkit saattavat jäädä huomioimatta, kun vastuu on sovittu koordinaattorille. Linkkejä on jouduttu etsimään tai kyselystä on jääty kokonaan pois viestinnän ongelmien takia. Osa kuntien koordinaattoreista toivoi, että heitä informoitaisiin vahvemmin. Ihmiset vaihtuvat, jolloin osasta kunnan kouluista toiveet saattavat jäädä kokonaan keräämättä. Toiveita on kerätty jälkepäin esimerkiksi omalla kyselyllä, jos siihen on ollut mahdollisuus. Kouluterveyskysely mainittiin tärkeänä tiedonkeruun tapana, jonka avulla on saatu täsmätietoa esimerkiksi kouluista, joissa harrastuneisuus on kunnassa vähäistä.

Kunnissa kaivattaisiin monipuolisemmin tietoa harrastamisesta, mikä on ajanut omien kyselyiden toteuttamiseen. Tällaista tietoa kunnat eivät saa Koululaiskyselystä, minkä takia omat kyselyt ovat olleet pakollisia. Tieto siitä, onko lapsella jo jotain mielekästä tekemistä tai siitä, miten halutaan harrastaa, on tärkeää koordinaattoreille toimintaa järjestäessä. Osa kunnista keräsi monipuolista tietoa niin kyselyillä kuin erilaisilla toiminnallisilla tavoilla. Apuna on käytetty esimerkiksi oppilaskuntia ja nuorisoparlamentteja. Laadullista tietoa on kerätty ja se koettiin kiinnostavaksi, mutta siihen ei ole normaalisti resursseja. Resurssien tehokkaan käytön takia kunnissa toivottiin Koululaiskyselystä täsmällisempää tietoa harrastamisesta.

Haluaisivatko harrastaa lisää, missä haluaisivat harrastaa, miten haluavat että heille viestitetään...
(Koordinaattori, kunta 1)

Haastatteluissa esitettiin myös muita kehittämistoiveita Koululaiskyselyä kohtaan. Kyselyn käyttäminen ja siihen vastaaminen koettiin hankalaksi sen laajan ikähaarukan takia. Näytekuntien edustajien kanssa käytiin keskusteluja muun muassa siitä, miten nuorempien oppilaiden luku- ja kirjoitustaidon opettelu on vastatessa vielä kesken. Kyselyyn voi vastata huoltajan tai opettajan avustuksella, jos tällainen mahdollisuus on, mutta kaikki eivät tähän pysty. Koululaiskyselystä jää ulkopuolelle myös esimerkiksi erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia. Vastaaminen saattaa samoin olla hankalaa vielä suomen tai ruotsin kieltä opettelevalle. Kyselyä on näytekunnissa muokattu erilaisten tarpeiden mukaisesti. Siitä on tehty esimerkiksi selkokielistä tai kuvallista versiota. Kuvallinen versio ei ehkä kerro suoraan harrastusten nimiä, mutta antaa ajatusmaailmaa siitä, minkälaista toimintaa haluttaisiin.

Sitten meillähän on sillä tavoin, että me tehdään oma harrastekysely, että me saadaan enemmän ja tarkemmin täsmätietoa. Siinä [toimintaan lähtemisessä] varmasti auttaa se meidän oma kysely, kun se on vasta myöhemmin. Siinä kysytään esimerkiksi sitä, onko aiempaa harrastusta, sitä harrastamisen tilannetta. (Koordinaattori, kunta 2)

Haasteellista on myös tiedon kerääminen yhtenäiskouluista. Kun tulokset raportoidaan yhdessä, ei tiedetä onko toive 1. vai 9. luokan oppilaan. Vastausprosentit saattavat olla yleisesti matalia tai osalta koululta puuttuivat kyselyn tulokset. Koordinaattoreita on pohdituttanut, miten perustaa toiveiden mukaiset harrastukset, jos tieto on yhtenäiskouluissa ylimalkaista tai se puuttuu joistain kouluista kokonaan.

Itse toiveet saattavat olla olosuhteista riippuen vaikeita toteuttaa. Näytekunnissa lasten ja nuorten toiveissa ovat olleet suosittuja lajit kuten lumilautailu, laskettelu, ratsastus ja parkour. Suosikkiharrastusten järjestäminen on koettu eri kunnissa vaikeaksi esimerkiksi sääolosuhteiden, kalliin hinnan tai toimijoiden ja ohjaajien puutteen takia. Esimerkiksi kokkikoulua on vaikea järjestää, jos tarjolla ei ole keittiötä, missä kokata turvallisesti.

On vaikeaa että jos toivotaan laskettelua että vaikka rinne on tossa aika lähellä niin mitä tehdään se muu aika lukuvuodesta, kun ei ole lunta? (Koordinaattori, kunta 6)

Toiveiden ympärillä on kuitenkin pystytty toimimaan. Jos lasketteluharrastusta ei ole pystytty toteuttamaan, se on pidetty mielessä kunnan nuorisopalveluissa loma-aikoina järjestettävissä tapahtumissa tai erilaisia teemapäiviä järjestäessä. Ohjaajien puutteeseen on reagoitu mainostamalla koulutuksia seuroille. Erilaiset monialaiset harrastukset voivat toimia, jolloin esimerkiksi lumilautailu ja laskettelu voivat olla osa talven ohjelmaa. Monialaiset harrastukset ovat olleet mahdollisuus kokeilla sitä, mitä ei ole osannut kyselyssä toivoa. Tällaiset harrastukset eivät kuitenkaan kiinnosta kaikkia, kun osa kaudesta tehdään jotain muuta kuin itselle mieluisaa toimintaa. Kaikkea mieluisaa toimintaa ei pystytä järjestämään, vaikka sitä tavoiteltaisiin kunnissa.

Aina toiveiden toteutuminen ei vastaa odotettua tai toisaalta kaikkea ei osata toivoa. Lapset ja nuoret saattavat toivoa harrastusta, jota ei olla ennen kokeiltu ja josta saattaa olla hyvin erilainen kuva kuin mitä alkeiden opettelu todellisuudessa on. Näytekunnissa esimerkkinä tällaisesta suositusta toiveesta toimi parkour. Koululaiskyselyssä suosittua harrastusta oli muokattu kauden aikana osallistujien mieltymysten perusteella sisältämään esimerkiksi temppuilua, leikkiä tai telinevoimistelua.

Koululaiskysely myös kertoo toiveista, joita aikuiset eivät ehkä osaa ottaa huomioon. Kun monien vaihtoehtojen lisäksi toivoa voi vielä avoimella vastauksella, esiin on saattanut tulla jotain uutta tai yllättävää. Kyselyyn on kuitenkin sisäänrakennettuna hyvin yksinkertainen ajatus siitä, että lapsilla on suoraan tietoa siitä, mitä he haluavat harrastaa ja miten. Aina tätä tietoa ei kuitenkaan ole, eikä osallisuus ole vain mielipiteiden kysymistä. Useat kuntien koordinaattoreista pitivät hyvänä mahdollisuutta tarjota sellaisia harrastuksia, jotka eivät nousseet Koululaiskyselyn tuloksista: uusia tai yllättäviä harrastuksia tai sellaisia, joista lapsilla ja nuorilla ei ehkä ole aiempaa tietämystä. Tällaiset harrastukset ovat voineet olla hyvin suosittuja.

Kyselystä nousee myös uusia. Omat ajatukset siitä, mitä ajatellaan että lapset ja nuoret toivoivat, eivät ehkä ole tätä päivää. Nopeasti huomaa, että vanhaksi tässä on tullut. Hyvä olisi, että näitä tuloksia jakaisi. Samalla tavalla mekin kun kyseltiin tuossa kesällä tekemistä, niin frisbeegolf nousi tosi isoksi toiveeksi. Ajateltiin, ettei sellaista tarvitse järjestää kun radat on. Mutta siinäkin oli se, että haluttiin mennä niiden kavereiden kanssa. (Ohjausryhmän jäsen, kunta 5)

Kyselyn mukaista uudenlaista toimintaa on järjestetty mielellään, ja toimijoita on ilahduttanut juuri lapsilta ja nuorilta itseltään nousseet toiveet, mahdollisuus toteuttaa niitä ja osallistujien innokkuus toiminnasta. Osa jo vakiintuneemmasta toiminnasta nähdään niin suosittuna, että sitä kannattaa järjestää vuodesta toiseen.

Malli lasten ja nuorten arjessa

Tässä luvussa käsitellään seuraavia arviointikysymyksiä:

- Miten hyvin mallin tavoitteet (hyvinvoinnin lisääminen ja koulupäivän yhteydessä jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa maksuton harrastus) toteutuvat lasten ja nuorten näkökulmasta?
- Millaisia merkityksiä lapset ja nuoret antavat mallin harrastuksille?
- Miten Harrastamisen Suomen malli on vaikuttanut lasten ja nuorten vapaa-ajan viettoon? Miten malli on juurtunut lasten ja nuorten arkeen ja miksi?
- Millaisia kokemuksia mallin mukainen toiminta on tarjonnut siihen osallistuneille lapsille ja nuorille?

Lukiessa kannattaa kiinnittää huomiota erityisesti:

- Lapset ja nuoret kertoivat usein harrastuksessa olevan kivaa. Mielekkyyteen vaikutti vahvasti laadukas ja mieluisa tekeminen, paineettomuus, yhteisöllisyys sekä mukava, osaava ja osallistava ohjaaja.
- Harrastukset merkitsivät lapsille ja nuorille eri asioita. Toiset harrastivat paljon, toiset ainoastaan mallin harrastuksessa. Harrastamisesta saatiin onnistumisen kokemuksia, lisää sosiaalisia suhteita ja hyvinvointivaikutuksia, kuten paremman fyysisen kunnon. Osa lapsista ja nuorista huomioi mallin mahdollistaneen heille harrastuksen, jossa he eivät muuten voisi käydä.
- Toiveita ja mielipiteitä kuultiin aikuisten mukaan laajalti, mutta lapset ja nuoret kokivat osallisuutta enemmän arjen toiminnassa.

Haastatellut lapset ja nuoret, yhteensä 88 oppilasta, harrastivat Harrastamisen Suomen mallissa monenlaisissa eri harrastuksissa. Harrastukset vaihtelivat futsalista askarteluun. Erityisen suosittuja olivat kuntosali ja parkour. Harrastuksissa oli myös monenlaisia monialaisia harrastuksia tai uudenlaisia, luovia harrastusmuotoja.

5.1 Merkitykset harrastamiselle

Koululaiskyselyssä (2022) kysyttiin tärkeintä ja toiseksi tärkeintä syytä harrastamiseen annettujen vaihtoehtojen pohjalta. Suosituin perustelu kummassakin kohdassa oli se, että harrastuksessa on kivaa. Siellä tullaan iloiseksi, on mahdollisuus kehittyä paremmaksi lajissa, oppii uusia taitoja ja tapaa tai saa uusia kavereita. Yläkoululaiset tavoittelivat hieman useammin parempaa vointia, alakoululaiset painottivat uusia taitoja. (OKM 2022.)

No sitten on tämä, kun siellä tulee iloinen mieli, siellä on kivaa. (Alakoulun oppilas, kunta 3)

Noh salikerhos on hauskaa olla kavereitten kanssa varsinkin kun saa nostettua aina painavampia painoja, se on aina hauskaa. Joo. Tulee sit kehitystä. (Yläkoulun oppilas, kunta 6)

Lasten ja nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa esiin nousseet asiat olivat Koululaiskyselyn tulosten suuntaisia. Samankaltaisia asioita nostettiin esille puheessa. Keskusteluissa oli mahdollisuus kysyä perusteluja ja lisäkysymyksiä, minkä avulla päästiin tarkemmin kiinni siihen, mikä harrastuksessa oikeasti merkitsee. Harrastuksissa vaikutti suurimmalla osalla olevan ehdottomasti kivaa. Harva lapsi tai nuori kertoi harrastuksesta tylsiä puolia.

KUVA 1. Harrastusta kuvaavia kuvakortteja

Harrastuksessa itse tekeminen, harrastuksen sisältö, oli tärkeää, vaikka siihen vaikutti monta muuta tekijää. Harrastuksen sisältöä kuvattiin usean eri kuvakortin kautta (KUVA 1). Tässä aluvussa käsitellään lasten ja nuorten harrastamiselle antamia merkityksiä. Ensimmäisessä kohdassa käsitellään harrastuksen joustavuuden ja vaihtelevuuden merkityksiä harrastamisen mielekkyydelle. Seuraavassa osiossa tarkastellaan kavereiden merkitystä harrastukseen lähtemisessä ja siellä käymisessä. Kolmas osio siirtyy puolestaan harrastuksenohjaajiin liittyviin kokemuksiin, niin ohjaajien ammattitaidon kuin ”mukavuuden” näkökulmista. Viimeiseksi käsitellään lasten ja nuorten hyvinvointia harrastusten tarjoaman mielekkään vapaa-ajan ja harrastuksiin juurtumisen näkökulmista.

Rentoa yhdessä tekemistä ja kavereita

Lasten ja nuorten puheissa harrastuksista kiinnitettiin paljon huomiota siihen, millainen harrastaminen on mukavaa. Varsinkin yläkoululaiset, mutta osittain myös alakoululaiset, vaikuttivat arvostavan mahdollisuutta harrastukseen, johon osallistuminen ei ollut niin vakavamielistä. Toiminnan rentous ja siitä pitäminen toistui vastauksissa. Rentous ei vaikuttanut kokemukseen toiminnan laadukkuudesta ja rennoksi kuvatussa harrastuksessa saatettiin tehdä paljon. Yleinen mukava ilmapiiri vaikutti paljon viihtymiseen ja käsitykseen harrastuksesta.

Kerhossa ei oo niin pitkä sellanen opiskeluosuus. Saa olla vähän rennommin. (Yläkoulun oppilas, kunta 2)

Koska sit kun harrastaa jotain muutakin niin nää on sellasii rennompia. Ei just tarvii olla semmonen. Niinkun [toisessa, omassa harrastuksessa] pitää olla semmonen. Se on just semmonen kiva et on sel-lanen rennompi. (Alakoulun oppilas, kunta 4)

Mä käyn siellä [Harrastamisen Suomen mallin harrastuksessa] just ton takii että siellä on kavereita ja siellä on kivaa ja niissä muissa harrastuksissa, niissä mä kisaan, että meen tavallaan sen lajin takia. (Yläkoulun oppilas, kunta 3)

Mä ainakin mielummin lähtisin semmoseen rennompaan, ei semmoseen kauheen kilpailuhenkiseen [harrastukseen]. (Yläkoulun oppilas, kunta 4)

Toiminnan ei tarvinnut olla vahvasti ohjattua, omatoimisuudesta ja itsenäisestä toiminnasta kavereiden kesken pidettiin. Mahdollisuus vaikuttaa omaan tekemiseen oli tärkeää. Aina ei ollut pakko tehdä samaa kuin muut.

Ohjauksen tarpeesta: Riippuu harrastuksesta, just joku [tietty harrastus], mä menisin vaan sen ilon vuoks sinne, ei mua sen oppiminen varsinaisesti kiinnosta, vaan että se on hauskaa. (Yläkoulun oppilas, kunta 3)

Siellä on yleensä ihan kivat ne ideatkin mitä me tehdään. Ja sitten saa myös ite keksiä, että jos pitäis tehdä vaikka [tietty asia] niin saa sitten itse keksiä, että minkälaisen tekee. Että siellä on myös vähä vapaampaa, että voi tehdä, jos nyt sanotaan että tekkää [tietty asia] ja tekkää vaikka [tietyllä tyylillä], niin sitte sen saa, värit tietenkkin ja voi vähän päättää jos halua jollain vähä eri ohjeella tehdä. Niin sillee voi niinkun päättää ite mitä tekee. (Alakoulun oppilas, kunta 3)

Mahdollisuus olla menemättä harrastuskerralle, jonka toiminta ei ollut mieluista, oli tärkeää. Valinnanmahdollisuus kiinnitti enemmän harrastukseen. Pakottomuudesta huolimatta harrastuksessa saatettiin käydä silloinkin, kun aihe ei kiinnostanut, koska viikoittaiseen käymiseen oli totuttu tai koska kaverit olivat menossa.

Jos siel on jotain mistä ei tykkää tai jos on sellasta, niin ei sinne sit tarvii mennä. Et jos on joku josta on eri mieltä niin sit vaan laittaa sinne viestiä ettei tuu. (Yläkoulun oppilas, kunta 6)

Harrastamisessa koettiin tärkeäksi mahdollisuus jutella muiden osallistujien kanssa. Pelkkä mieluisa toiminta ei ole kaikille tarpeeksi, jos sen lomassa ei ollut mahdollisuutta keskustella ja jakaa omia kokemuksia. Kavereiden läsnäolo ja heidän kanssaan yhdessä tekeminen toi harrastukseen lisäarvoa. Harrastuksessa pystyi viettämään vapaa-aikaa yhdessä kavereiden kesken koulun ulkopuolella.

Riidellään open kanssa. Kun me halutaan jutella ja se sanoo että pitää olla hiljaa. (Alakoulun oppilas, kunta 2)

Meillä ainakin saa jutella tai se ohjaaja sanoo, kun me ollaan aina hiljaa, että jutelkaapa nyt vähän. (Alakoulun oppilas, kunta 2)

Sit jos on just muita siel jossain niin on sitten kiva mennä jonkun kaa. Ja sit jos joku kertoo et mitä siel on seuraaval kerralla niin on kiva mennä. (Yläkoulun oppilas, kunta 6)

Harrastuskerroilla tehtiin yleisesti asioita, jotka saatiin valmiiksi yhdellä kerralla. Jokaisella kerralla toiminta oli erilaista. Tällaista toimintaa arvostettiin sillä se toi vaihtelevuutta ja mahdollisuutta hypätä toimintaan esimerkiksi kesken lukukauden tai pitkän poissaolon jälkeen. Joustavuus harrastuksissa oli tärkeää kokeilemisen kannalta. Haastatteluhetkellä harrastus saatettiin kokea hyvin mieluiseksi, mutta muiden harrastusten kokeileminen kiinnosti silti. Erilaiset mahdollisuudet kiinnostivat lapsia ja nuoria, mikä ei tee aiemmasta harrastuksesta huonoa. Harrastamisen Suomen malli on tuonut arkeen enemmän kokeilemisen mahdollisuuksia.

En mä ehkä ens vuonna [jatka harrastuksessa]. Haluaisin vaihtaa, kokeilla jotain muuta. En oo miettinyt mitä muuta. Jos tulee uusi viesti mitä kaikkee tällasta on niin valitsen sieltä. (Yläkoulun oppilas, Kunta 1)

No joo, ehkä [jatkan nykyisessä harrastuksessa]. Olis kiva kokeilla myös jotain muuta. En tiä mitä muuta, mut mä tykkään vaihtelusta. (Alakoulun oppilas, kunta 5)

Kavereiden merkitys

Kaverit nousivat lasten ja nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa paljon esille. Kavereiden merkitys on noussut esiin myös aiemmassa harrastuksen merkityksellisyyksiä koskevassa tutkimuksessa (ks. edellä 3.1. Harrastaminen). Kuvakorttien avulla esitetyt huomiot harrastuksista liittyivät usein henkilöitä kuvaaviin kortteihin (KUVA 2), joiden kerrottiin kuvastavan kavereita harrastuksissa. Kaverit nousivat vahvasti esille eri luokka-asteilla ja erityyppisissä harrastuksissa. Kuvatut merkitykset kavereudelle harrastuksissa olivat moninaisia.

KUVA 2. Kavereita kuvaavia kuvakortteja

Suurin osa keskustelijoista mainitsi yksinkertaisesti harrastusryhmässä olevan kavereita. Kaverit saattoivat olla samalta tai toiselta luokalta, omasta tai toisesta koulusta. Osa on löytänyt harrastuksesta uusia kavereita, osa mennyt sinne kavereiden mukana, osa huomannut harrastuksen alkaessa siellä aloittavan samaan aikaan tuttuja kavereita. Harrastuksissa kerrottiin usein olevan suurin osa kavereista mukana.

Niin [kysyin kaveria mukaan] kun mulla ei siinä alussa ollut siellä kavereita muita, että nyt ollaan tutustuttu silleen toisten kanssa myös. Nyt on ollaan koulussakin kavereita. Siellä on myös kaks sellasta [toisen luokan oppilasta] ja me ollaan nyt niittenkin kanssa kavereita. (Alakoulun oppilas, kunta 4)

Kyllä lisää tuttuja tai tullut parempia suhteita vanhojen kavereiden kanssa. (Yläkoulun oppilas, kunta 6)

Mulla ei niinku alkuun ollu siellä kavereita mutta sit mä sain sieltä kaverin. (Alakoulun oppilas, kunta 3)

Useat haastateltavat niputtivat kaverit ja harrastuksen yhteen ja niiden merkitys vaikutti olevan melkein yhtä suuri. Kaverit helpottivat harrastukseen lähtemistä, sinne sitoutumista ja tekivät siitä vielä mielekkäämpää. Yhdessä kaverin kanssa oli mukava käydä harrastamassa.

Päätettiin mennä harrastukseen yhdessä kaverin kanssa. Oli mieluisa kerho kuitenkin muutenkin, ei vain kaverit. (Alakoulun oppilas, Kunta 5)

No ehkä kun siellä on kiva ryhmähenki ja kun tehdään yhdessä just jotain kivoi juttui. (Alakoulun oppilas, kunta 3)

On mulla täällä kavereitakin. Aika fifty-fifty [merkitys kavereiden ja harrastustoiminnan välillä]. Jos kaverit ei tulisi, kyllä mä tänne ehkä tulisin, mutta en ehkä muistaisi niin helpolla tulla. (Yläkoulun oppilas, kunta 1)

Niille, joille harrastuslistasta ei ehkä löytynyt täysin mielekästä omaa harrastusta tai niille, jotka eivät halunneet harrastaa ilman omia kavereita, Harrastamisen Suomen malli tarjosi mahdollisuuksia. Kaikki harrastajat eivät kokeneet itse toimintaa niin mielekkääksi, mutta kavereiden näkemisen mahdollisuutta arvostettiin paljon. Se oli mielekästä tekemistä vapaa-ajalla.

Pitäähän vähän katsoa [harrastusta] silleen että missä mun kaverikin on, en mä siellä yksinään haluaisi olla. (Yläkoulun oppilas, kunta 5)

Mä menin vaan sinne koska siellä on mun kavereita. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Kaverit olivat suuressa roolissa siinä, miten harrastuksesta oli saatu tietoa ja miten sinne oli päädytty. Moni oli kuullut mahdollisuudesta kaveriltaan tai tullut kokeilemaan harrastusta hyviä kokemuksia kuultuaan. Oma tie harrastukseen löytyi useasti kaverin perässä.

Mä menin [harrastukseen] koska mun kaveri tykkäsi siitä.

Päätin mun kaverin kanssa mennä tähän harrastukseen.

Mä tulin taas [yhteen harrastukseen] koska mun kaveri on harrastanut sitä ja kaveri tuli mun kanssa [toiseen harrastukseen], koska mä olin harrastanut sitä. Ja mä kysyin että tulisko se mun kanssa.

Mä päätin itse mutta sitten me päädyttiin [samaa harrastukseen].

(Alakoulun oppilaita, kunta 6)

Kuten edellä, mallin paikallista toteutusta käsiteltäessä, tuli esiin sujuva viestintä keskeisenä mallin markkinoinnin välineenä. Vaikka lasten ja erityisesti yläkoululaisten nuorten puheessa niin sanotun puskaradion merkitys harrastuksista kuulemisessa korostui, oli esimerkiksi Wilma-viestinnällä merkitystä. Yläkoululaiset nuoret olivat monista harrastuksista lukeneet Wilma-viestin, tai vastaavasti alakoululaiset kertoivat huoltajan lukeneen harrastuksista Wilmasta. Huoltajien kautta tullutta tietoa jaettiin sitten kavereille.

Mukava ja osaava ohjaaja

Ohjaajilla ja heidän toiminnallaan oli suuri merkitys harrastamisessa (KUVA 3). Lapset ja nuoret nostivat yhtenä mieluisan harrastuksen keskeisenä tekijä esille juuri ohjaajat ja heidän luonteensa.

KUVA 3. Ohjaajiin ja heidän ohjaukseensa liitettyjä kortteja.

Ohjaajia kuvattiin usein ”kivoiksi”. Lasten ja nuorten ei ollut keskusteluissa aina helppoa määrittellä sitä, mikä tekee ohjaajasta kivan. ”Se on vaan kiva” mainittiin useaan kertaan. Kivat ohjaajat olivat lisäksi iloisia, hauskoja, ystävällisiä ja kilttejä ja ottivat kaikki huomioon. Ohjaajan mukavuus liitettiin usein konkreettisesti esimerkiksi siihen, että hän osaa keksiä mukavaa tekemistä harrastuskerroille.

Kivoja koska niiden luonne ja niinkun kiltteys, ylipäätänsä kiltteys. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Hän ei melkein koskaan raivostu, tai no ei oikeastaan ikinä oo raivostunut. Joskus me ei vain olla kesytettyjä ja tehdään mitä halutaan. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Harrastukset ja niistä kertominen henkilöityvät helposti juuri ohjaajiin. Heidän tuloaan odotettiin koulupäivän ajan ja poissaolot huomattiin heti. Sijaisen läsnäolo saattoi aiheuttaa jopa harrastuksen väliin jättämisen, jos oma ohjaaja koettiin niin mieluisena ja mukavana. Varsinkin yläkoululaisille tutun ohjaajan merkitys korostui tässä mielessä.

Me ollaan aina oottamassa siellä sitä opea. Mun ohjaajan nimi on [nimi]. Se ei ole kortin miehen näköinen, sillä on enemmän joku punainen jalkapallopaita ja se on blondi. Ja se yleensä tulee tuolta ja me huudetaan että ’Tuu nopeampaa!’ (Alakoulun oppilas, kunta 5)

Joo siis siellähän oli sijainen viime viikolla, jätettiin väliin kun siellä oli sijainen. Se on aika iso juttu. Me oltiin kerran ja siellä oli se sijainen, ja se ei just ollut, silleen se ei rupatellut kauheesti. Ei ollut niin mukava. Jätettiin sit väliin. Se puhuu vaan aikalailla siitä ite, niinkun siitä liikkeestä missä oltiin ja siitä, mihin se vaikuttaa, eikä juteltu. Sen toisen kanssa ollaan juteltu, kaikista sarjoista ja leffoista ja muista. ... On aikalailla tärkeätä että pystyy puhumaan muustakin. Jos pysyy vaan yhdessä asiassa niin tulee tylsää. (Yläkoulun oppilas, kunta 4)

Ohjaajan tuttuus osallistujalle oli yksi tärkeä tekijä. Jos ohjaaja oli tuttu esimerkiksi toisesta harrastuksesta, koulun opettajana tai sukulaisuussuhteen kautta, harrastukseen oli helpompi osallistua. Pidempään ohjanneet ohjaajat tunnettiin jo hyvin oppilaiden keskuudessa. Erityisesti vaativan erityisen tuen oppilaiden kanssa tuttuus nähtiin ohjaajien puheissa tärkeänä, mikä näkyi myös lapsessa: tuttujen, kivojen ohjaajien nimiä toistettiin koulussa harrastuspäivän aamusta alkaen.

Nyt kahtena vuotena mitä mä oon ollut [harrastuksessa], niin silloin on ollut nää kaksi ohjaajaa ja ne on olleet kyllä todella hyvät ohjaajat! (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Halusin käydä kun toisen luokan opettaja pitää sitä [harrastus]kerhoa. (Alakoulun oppilas, kunta 5)

Tiesin ohjaajan kun olin käynyt kavereiden kanssa siellä vapaa-ajalla. (Alakoulun oppilas, kunta 4)

Tuttuus tuo turvallisuutta. Sekä tuttuus että turvallisuus koettiin hyvin tärkeiksi. Tuttu ohjaaja koettiin turvalliseksi, jos hän oli ansainnut luottamuksen. Tällöin uskallettiin esimerkiksi epäonnistua vaikeimmissa toiminnoissa. Vaihtuvuudesta tai esimerkiksi poissaoloista kerrottiin helposti ohjaajista kysyessä, ne vaikuttivat osallistujiin. Ohjaajan piti muutenkin olla luotettava toiminnassaan. Mieleen olivat jääneet vahvasti juuri ne kerrat, kun ohjaaja ei ollut tullutkaan paikalle tai ohjeistuksessa oli ollut epäselvyyksiä.

On tottunut niihin ja on tuttu ohjaaja. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Ja onhan se kiva että tuntee sen ohjaajan etukäteen. Kiva tavata sitä joka viikko. Periaatteessa se on yksi syy, you know. (Yläkoulun oppilas, kunta 4)

... jos tulee jotain tosi vaikeeta tai epäonnistuu tai muuta niin sitten lohdutetaan. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Se ei niin paljon huolehdi meistä. Kerran kun se ei lähettänyt viestiä [missä harrastus pidetään], niin mä en ollut tullut kun mä en ollu tullu sinne. Se oli lähettänyt viestiä että se oli ollut siellä etuovella mutta mä olin siellä [muualla]. Ne oli ollut siellä tunnin mutta mä en ollut siel. (Alakoulun oppilas, kunta 2)

Sitten kun oli muka viimeinen päivä, ku alko loma, niin se ei tullut ja me oltiin siellä puoli tuntia oottamassa että se opettaja tulee mutta sitten piti soittaa äidille. (Alakoulun oppilas, kunta 2)

Tuttujen ohjaajien kanssa muodostettiin merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita. Monet maininnat siitä, että ohjaaja kuuntelee lasten ja nuorten asioita, kyselee kuulumisia tai kertoo itsestään, kertoivat kohtaamisten tärkeydestä. Aikuisten kanssa käydyissä keskusteluissa ohjaajat tunnustettiin henkilöiksi, jotka pystyivät saamaan aidon yhteyden lapsiin ja nuoriin. Tutun ohjaajan kanssa oli mahdollista leikitellä ja pitää hauskaa myös harrastustoimintaa ennen tai sen jälkeen.

No se [oli tylsää] kun oli yks ohjaajista kun se lopetti. Se vaan kun ei saanut enää kiusata sitä. Nyt ei ole ketään ketä kiusata. No se oli sellasta leikillä kiusaamista. Se kiusas meitä kanssa silleen leikkikiusaamisella. Ei se ollut mitään oikeeta. Sitten ei ole ennen peliä sellasta hauskaa kiusausta. Nykyinen ohjaaja ei oo semmonen niinku se vanha. (Alakoulun oppilas, kunta 4)

Ainakin sen [harrastuksen] ohjaaja on silleen kiva että se myös juttelee samalla ja just tosi paljon kiertelee siel ja auttaa. Juttelee myös yleisesti, esim. koulupäivästä tai muusta. (Yläkoulun oppilas, kunta 5)

Juttelevat meidän kanssa joskus. Meidän kerhossa ohjaaja kertoo esimerkiksi lomastaan ja mitä he on tekemässä joululomalla. Ja kysyy mitä me tehdään joululomalla. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Semmonen joka osaa jutella ja on silleen iloinen, muttei liian vakava siitä [harrastuksesta]. Jonka kanssa voi hyvin jutella ja silleen. Tehään kaikkee siinä samalla ja jutellaan. Kyl me jutellaankin aina sen kanssa. (Yläkoulun oppilas, kunta 4)

Lapset ja nuoret kokivat ohjaajan toiminnassa mieluiseksi mahdollisuuden vaikuttaa harrastuksen sisältöön. Vaikuttamismahdollisuudet ja mielipiteen kuuleminen on mallin toimintatavan mukaista. Jo pelkästään mahdollisuus valita, haluaako osallistuja tehdä tietyn asian yksin tai parin kanssa, on tärkeää ja kertoo siitä, että ohjaaja kiinnostaa osallistujille mieluisa toimintatapa. Osa ohjaajista osasi jo entuudestaan muokata toimintaa eri osallistujille mieluisille tavalla.

Ainakin se on kivaa että saa tehdä välillä kaverin kanssa sekä yksin. Ei oo pakko aina tehdä toisen kanssa tai pakko aina tehdä yksin. (Yläkoulun oppilas, kunta 5)

Mut se on ihan kiva, se on sellanen että se, voi juuri tehdä sitä juttua mitä me tehdään mutta sellasena omantyyppisenä. Mut nii en mä tiää, se on ihan hyvä opettaja. (Alakoulun oppilas, kunta 3)

Ohjaajat ja heidän roolinsa toiminnan ohjaamisessa nousivat vahvasti esille lasten ja nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa. Ohjeistuksen tärkeys ja siihen opettelu nousivat esiin varsinkin nuorempien puheissa. Maininnat siitä, että pitää katsoa ja kuunnella mitä ohjaaja sanoo, kertoivat harrastuksissa opeteltavan samanlaisia asioita kuin koulussa. Harrastuksissa oli opittu esimerkiksi kuuntelemisen tärkeyttä, sillä ohjeita ei aina toisteta. Vaikka jutteleminen oli tärkeää, kuten aiemmin mainittiin, välillä piti olla hiljaa, jotta ohjeistus onnistui. Tärkeänä koettiin se, että ohjaaja kertoi harrastuskerran aikana selkeästi sen, kuinka paljon aikaa oli jäljellä ja mitä vielä ehdittäisiin tehdä.

Selittää selkeästi miten tehtävä tehdään. (Alakoulun oppilas, kunta 4)

...koska meidän pitää kuunnella mitä tehdään ettei tehdä mitään väärin ettei loukata itseämme. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Pitää olla ryhmissä ja miettiä mitä tehdään. (Alakoulun oppilas, Kunta 2)

Ohjeistukseen liittyy vahvasti varsinkin yläkouluikäisten useasti mainitsema ohjaajan osaaminen. Lapset ja nuoret pitivät tärkeänä, että ohjaajalla on tarvittava tietotaito harrastuksesta. Harrastuksessa painaa siis myös se, osaako ohjaaja asiansa.

Joo salillakin on niinku sellaisia jotka osaa ja tietää mitä pitää tehdä. Se on ainakin fysioterapeutti ja ehkä personal trainer se ohjaaja. (Yläkoulun oppilas, kunta 6)

Oon ennen tota käynyt salilla pari kertaa, mutta onhan toi nyt paljon parempi että saa kunnolla ohjeistusta ja kaikki liikkeetkin, ettei tee väärin. (Yläkoulun oppilas, kunta 5)

Ne keksii ne jutut ja auttaa ja neuvo. Tietää mitä ne tekee. (Yläkoulun oppilas, kunta 1)

Meidän kässäkerhossa on kiva ohjaaja ja se opettaa meille uusia sellasia käsityöjuttuja. Saa kivoja inspiraatioita, eikä tarvi tehdä just sitä samaa mikä on mallina vaan voi muuttaa niitä ite. (Alakoulun oppilas, kunta 3)

Iloista tekemistä ja onnistumisen kokemuksia

Yksi Harrastamisen Suomen mallin tavoitteista on lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia. Tässä osiossa hyvinvointia käsitellään mielekkään vapaa-ajan ja harrastuksen juurtumisen näkökulmista. Hyvinvoinnin lisääminen on teema, jonka arvioiminen on aikuisellekin vaikeaa. Lapset ja nuoret nostivat kuitenkin esille useita asioita, jotka voidaan liittää tähän teemaan.

Moni lapsi ja nuori kertoi Harrastamisen Suomen mallin harrastuksen olevan jotain, mitä odottaa joka viikko. Harrastuspäivä oli monen lempipäivä arkipäivistä. Harrastus erottautui osalla muusta arjesta erityisenä tekemisenä, joka oli odottamisen arvoista. Harrastuksesta voi tulla niin mieluisaa, että lomaviikotkin tuntuvat pitkiltä ja niiden ajaksi toivottaisiin toimintaa. Se, että harrastusta odotetaan, liittyy varmasti myös siihen, että se on mielekästä ja siellä on mukavaa käydä.

Se on niinku sellanen kiva harrastus mitä odottaa viikolla. (Alakoulun oppilas, kunta 4)

Pääsee sosialisoitumaan ja sitten on ainakin viikolla jotain mitä oottaa. (Yläkoulun oppilas, kunta 4)

Haluaisin olla siellä koko päivän. (Alakoulun oppilas, kunta 2)

[Harrastuksessa] vaan huono juttu kun lomalla ei pääse. (Yläkoulun oppilas, kunta 4)

Harrastuksen merkitys näkyi siinä, että siellä käytiin joka viikko. Jotkut osallistujista saattoivat jättää sellaiset kerrat väliin, jolloin toiminta ei ollut täysin heidän mieleensä. Toisaalta kuten aikuisten kanssa käydyistä keskusteluista kävi ilmi, poisjäämisen mahdollisuudesta huolimatta paikalle tultiin usein silti kavereiden tai yleisen ilmapiirin takia. Suurin osa osallistujista kertoi käyvänsä harrastuksessa joka kerta, jos eivät olleet sairaana tai poikkeuksellisesti esimerkiksi lukemassa seuraavan päivän kokeisiin.

Ei siellä oo pakko käydä, kyllä sen voi jättää väliin jos sen haluaa. Mut kyl me mennään aikalailta joka kerta. (Yläkoulun oppilas, kunta 4)

Lapset ja nuoret korostivat haastatteluissa uuden oppimista ja kokeilemista merkityksellisinä harrastustoiminnassa innostavina tekijöinä. Harrastuksissa ylitettiin itsensä ja päästiin tekemään yhä vaikeampia asioita. Niistä lapset ja nuoret kertoivat mielellään keskusteluissa. Uusien taitojen oppiminen kasvattaa myös itseluottamusta ja on osaltaan hyvinvointia edistävää. Toisaalta aikuisten puheessa on käynyt ilmi, että harrastuksessa uusien asioiden opettelu erottaminen koulussa oppimisesta on voinut olla alkuun haasteellista. Varsinkin pienemmät lapset ovat toimineet samalla tavalla kuin oppitunneilla. Harrastuksissa onkin opeteltu erilaisessa tilanteessa toimimista ja uusia tapoja toimia.

Oli kyllä tullut sellaista, että ensimmäisillä kerroilla on pitänyt harjoitella, että ei tarvitse esim. viitata. Opetellaan, että nyt ollaan vapaa-ajalla ja opettaja ei ole luokassa. Tavallaan sitä on pitänyt opetella. Ihan sellaista, että miten ihmisten kanssa ollaan. (Koulun toimija/harrastuksen ohjaaja, kunta 5)

Parkour on kivaa kun siinä aina oppii ja kehittyy. Siinä ei oo mitään tylsää vaan hauskaa. Joskus voi pelottaa jos kaatuu kun pitää hypätä tästä asti. Jos olisi lattialla niin ei mitään mut jos on korkeassa paikassa voi pelottaa että sä tiput. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Harrastuksesta nousi keskusteluissa esiin konkreettisia hyötyjä. Varsinkin yläkoulun, mutta myös alakoulun oppilaat pystyivät jo arvioimaan esimerkiksi liikunnan tai sosiaalisten suhteiden lisäämisen etuja. Harrastuksen nähtiin vähentävän kännykällä tai tietokoneella oleilua ja lisäävän mahdollisuutta nähdä kavereita vapaa-ajalla. Harrastaminen todennäköisesti vähensi yksinäisyyden tunnetta, mikä on yksi Harrastamisen Suomen mallin hyvinvoinnin edistämisen tavoitteista. Yksin kotona olemisen välttäminen mainittiin useasti.

Valitsin [harrastuksen] ettei joka päivä tarvittis mennä kotiin ja pelata ja katsoa ja tehdä läksyjä vaan olis jotain tekemistäkin! Se on tylsää joskus yksin ja kun tässä on monta ihmistä niin monen kanssa on hyvä tehdä, yksin on tylsää. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

No se mitä enemmän mä oon täällä harrastuksissa niin sitä vähemmän mä oon tietokoneella mikä on minunkin mielestä hyvä asia koska ei oo ite kun on vaan yks kaveri lähellä [kotia] niin erittäin huono muuten nähdä. (Yläkoulun oppilas, kunta 6)

Lapset ja nuoret tunnistivat liikuntaharrastusten myönteiset vaikutukset terveydelleen ja hyvinvoinnilleen. He kertoivat esimerkiksi liikuntaharrastusten parantavan kestävyyttä ja fyysistä kuntoa. Osa huomasi voiman lisääntymisen esimerkiksi nostettavien painojen suurentuessa kuntosaliharjoittelussa. Osa lapsista ja nuorista, joilla oli muitakin harrastuksia, näkivät harrastusten olevan hyödyllisiä toisiinsa liittyen.

[Harrastus] on hyvä harrastus, sieltä saa voimaa. (Alakoulun oppilas, kunta 4)

Sali sopii hyvin muihin harrastuksiin. (Yläkoulun oppilas, kunta 5)

Harrastuksen ajankohta, koulupäivän yhteydessä, oli suurelle osalle lapsista ja nuorista mieluisa. Osa joutui viimeisen oppitunnin jälkeen odottamaan esimerkiksi koululla tai kirjastolla tai ehti käymään kotona, mutta suurin osa pystyi siirtymään suoraan harrastukseen. Osa oppilaista, yleensä koulun lähellä asuvat, olisi pitänyt mahdollisuudesta käydä nopeasti kotona ennen harrastusta. Tällöin olisi voinut syödä, hieman hengähtää ja ottaa mahdolliset harrastustarvikkeet mukaan. Yläkoululaisten pidemmät päivät nousivat tässä esille, niiden jälkeen olisi voinut olla mukava hengähtää vähän aikaa. Monelle tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista etäisyksien takia.

Mä haluan että se on koulussa, sen takia että mun vanhempien ei tarvi viedä. (Alakoulun oppilas, kunta 2)

Raportissa tuotiin aiemmin esille se, että kuljetukset ja niiden järjestäminen puhututtivat. Näin oli myös lasten ja nuorten osalta. Aikaisesta kellonajasta pitävät kokivat sen helpottavan huoltajien kuljetusvelvollisuutta ja jättävän enemmän vapaa-aikaa iltoihin. Joillekin kellonaika mahdollisti vielä illalla toisen harrastuksen. Nuoremmatkin oppilaat huomioivat, että aikaisempaan kellonaikaan toteutettu harrastaminen vaikutti omaan jaksamiseen.

Mäkin oon harrastanut [maksullista harrastusta] mut mä lopetin. Mä en jaksanut sitä enää. Siinä piti kanssa kuskata hyvin paljon. Iskä teki yötöitä ja äiti oli palkanlaskija niin... (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Niin on illalla vapaata ja kerkee vaikka jos on kokeita niin lukee niihin. (Yläkoulun oppilas, kunta 5)

On hyvä että se on koululla liikkasalissa. Ei jaksais muuten. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Monet harrastuksista sijaitsivat koululla, mutta osaan esimerkiksi käveltiin yhdessä lyhyen matkan päähän kavereiden kanssa. Harrastus mahdollisti monelle lisäaikaa viettää yhdessä ystävien kanssa. Aiemmin koulukuljetus lähti heti koulun jälkeen kotiin, jolloin niiden varassa olevat oppilaat jäivät paitsi koulun jälkeisestä yhteisestä hengailusta.

Ehkä kun voi mennä kaverille siinä välissä, eikä oo siitä mikään kiire tulla tähän näin. Että silleen sopivasti. Edellisenä vuonna oli sille suunnilleen suoraan koulun jälkeen, et ei sekään huono ollu. Sillee ihan kiva että kerralla, että ei tarvi lähteä aina välissä kotiin ainakaan pitkäksi aikaa. (Alakoulun oppilas, kunta 3)

Enemmän aikaa ja ylipäättänsä harvoin jää ihmisiä ihan muuten vaan kylille odottelee et pitäis sit istua vaan jossain landella. Mä asun tuolla kauempana niin... (Yläkoulun oppilas, kunta 6)

Harrastuksesta päästiin kotiin erilaisilla tavoilla. Usein huoltajien aikatauluihin sopi hakeminen harrastuksen jälkeen ja se saattoi osua hyvin työpäivän loppuun. Osassa näytekunnissa koulukuljetukset oli onnistuttu sovittamaan yhteen harrastusaikojen kanssa. Osalle kauempana asuvista oppilaista kuljetusten mahdollisuus tai puute vaikuttaa edelleen harrastusmahdollisuuksiin.

5.2 Osallisuus ja osallistuminen

Edellä määriteltiin osallisuus kokemukseksi kuulumisesta joukkoon ja kokemukseksi mahdollisuuksista vaikuttaa (Stenvall 2020) ja erotettiin se käsitteellisesti osallistumisesta, jolla puolestaan tarkoitetaan aktiivista toimimista ja tekemistä. Tämän aineiston perusteella lasten kuulumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien kokemukset näkyivät käytännön osallistumisessa: äänestys siitä mitä peliä pelataan tai leivontaideoiden listaus ensimmäisellä harrastuskerralla olivat arjen toimintaa, jotka loivat oppilaille kokemuksia vaikuttamisesta ja kuulluksi tulemisesta. Toisaalta osallisuuden kokemuksia oli lasten kertomuksista löydettävissä myös maksuttomuuden, saavutettavuuden ja tasapuolisuuden teemojen ympäriltä. Sen sijaan oppilaiden harrastustoivekyselyiden täyttäminen on puhtaammin osallistumista.

Osallisuuden ja osallistumisen suhde tulee näkyväksi myös siinä, ketkä harrastuksiin osallistuivat. Osallistujissa oli paljon niitä, jotka jo muutenkin osallistuivat aktiivisesti ja kokivat harrastamisen itselleen mieluisana tapana viettää vapaa-aikaa. Heille osallistuminen harrastuksiin tarkoitti kokemusta kuulumisesta joukkoon. Jos taas tällaista kokemusta joukkoon kuulumisesta ei ole, voi harrastamisen aloittaminen ja siihen liittyminen olla vaikeampaa.

Tässä aluvuussa osallisuutta ja osallistumista käsitellään kahden aineistosta nousseen teeman kautta. Osio toiveiden kuulemisesta ja yhteisestä suunnittelusta käsittelee lasten ja nuorten mielipiteiden ja toiveiden kuulemista kyselyjen ja arjen toiminnan kautta. Tasapuolisuutta ja saavutettavuutta käsitellään esimerkiksi lasten ja nuorten huomioiman maksuttomuuden ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien lisääntymisenä.

Toiveiden kuuleminen ja yhteinen suunnittelu

Harrastamisen Suomen mallin keskiössä on ajatus lasten ja nuorten toiveiden perusteella järjestetyistä harrastuksista. Mallin avustushaku edellyttää lasten ja nuorten toiveiden kuulemista ja sen toteuttaminen on yksi hakemusten arviointikriteereistä. Opetus- ja kulttuuriministeriön toteuttama Koululaiskysely on merkittävä lasten ja nuorten harrastustoiveiden keräämisen tapa. Vuonna 2022 siihen vastasi 164 716 perusopetuksen oppilasta. Tämän Koululaiskyselyn tulosten mukaan yhä useammalla lapsella ja nuorella (85 %) on mieluisa harrastus. Hieman yli puolet vastanneista (51 %) haluaisi aloittaa uuden harrastuksen. Niistä 15 prosentista, joilla ei ole mieluisaa harrastusta, 58 prosenttia haluaisi aloittaa harrastuksen. Alakoululaiset toivoivat

keskimäärin kahdeksaa harrastusta, yläkoululaiset kuutta, valitessaan 81 harrastusvaihtoehdon joukosta. Erilaisten harrasten kokeileminen kiinnostaa, sillä keskimäärin kymmentä harrastusta haluttaisiin kokeilla. (OKM 2022.)

Arviointiaineistoksi kerätyissä haastatteluissa muutamat lapset muistivat täyttäneensä harrastuskyselyn aikana, jolloin Koululaiskysely oli auki. Kyselystä löytyi lapsia kiinnostavia harrastuksia, mutta samalla kyseenalaistettiin se, miten joitain harrastuksia voitaisiin järjestää koulun ympäristössä. Alla olevassa alakoululaisten kanssa käydyssä keskustelussa yksi esimerkki tällaisesta harrastuksesta on ratsastaminen. Huomionarvoista on se, että vaikka harrastuksen järjestäminen kyseenalaistettiin, oli sitä silti toivottu.

Mun mielestä aika vasta [täytetty joku harrastuskysely]. -- Oli sellainen missä sai [toivoa], niin mä laitoin sinne heti cheerleadingin -- No siinä oli ratsastus, mutta miten sen voisi järjestää täällä? (Alakoulun oppilaat, kunta 2)

Siihen millaisia toiveita harrastuskyselyissä valittiin, vaikutti paljon lasten ja nuorten jo olemassa olevat harrastukset. Kyselystä saatettiin löytää uusia erikoisempia harrastuksia, joita voitaisiin haluta kokeilla, ja vastaavasti jo tutumpia harrastuksia ei enää poimittu kyselystä. Mallin harrastukset nähtiin myös lisänä, ei korvaava vaihtoehtona. Esimerkiksi sellaista mallin harrastusta, jossa jo on, ei välttämättä enää valittu kyselyssä itseä kiinnostavaksi tai sellaiseksi mitä haluaisi kokeilla⁵.

Jos pyytäisin tanssia niin sit se kuitenkin olis jotain letkajenkkaa enkä mä sitä haluaisi. Mä harrastan jo nykytanssia. Jos sitä olis koulun kerhoissa niin mulla olis kolme kertaa viikossa tanssia. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Lasten haastatteluissa kyselyitä merkittävämmäksi toiveiden toteutumisen ja kuulluksi tulemisen väyläksi nousi harrastuskertojen sisältöihin vaikuttaminen. Lapset arvostivat mahdollisuutta esittää toivomuksia ja tulla kuulluksi sekä ohjaajien kanssa yhteistä harrastuskertojen tai kauden suunnittelua.

Meil on sen kauden päätteks, nyt kun alko uus, niin vikalla kerralla vielä [ennen joulua] me vielä äänestettiin että mitä haluis tehdä. Ja sitten tuli keppareita ja kaikkii. (Alakoulun oppilas, kunta 3)

Kyllähän siellä saa toivoa mutta kyllä ohjaaja suuren osan sitten päättää. Toiveet menee yleensä läpi. Ohjaaja teki alustavasti ohjelman, mutta nyt ollaan yhdessä muokattu sitä. Saa aina toivoa jotain siihen. -- Saatiin syksyn alussa toivoa jokaiselle kerralle jotakin ja ohjaaja sitten laittaa niitä järkevästi, että milloin tehdään mitään. (Yläkoulun oppilaat, kunta 5)

[Nimetyssä harrastuksessa] on kivaa kun saa valintavaihtoehdot. Mä käyn toistakin kerhoa, siellä opettaja päättää mitä me tehdään. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

5 Koululaiskyselyn ohjeistus toiveiden esittämiseen: "Liikuta ison tähden päälle ne harrastukset, joita eniten toivot. Liikuta pienten tähtien päälle ne harrastukset, joita haluaisit kokeilla. Jätä paikalleen ne harrastukset, joiden harrastamisesta et ole kiinnostunut nyt." (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022.)

Tasapuolisuus ja saavutettavuus

Lapset ja nuoret löysivät ja pääsivät Harrastamisen Suomen mallin pariin eri tavoilla. Koska arviointivierailuilla haastateltiin vain niitä oppilaita, jotka jo harrastivat mallin ryhmissä, varjoon jäivät ne oppilaat, jotka eivät mahdollisesti ole löytäneet tai päässeet harrastamaan. Harrastusten lähtökohtainen maksuttomuus antaa kuitenkin periaatteessa kaikille mahdollisuuden harrastaa ja lapset ja nuoret huomioivat sen. Lasten haastatteluissa tuli vahvasti ilmi huoltajien aktiivisuuden merkitys, mikä korostui myös aikuisten kanssa käydyissä keskusteluissa. Harrastavien lasten ja nuorten huoltajat olivat aktiivisesti tarjonneet vaihtoehtoja ja käyneet lapsen kanssa läpi valikoimaa. Tietoa toiminnasta oli saatu erityisesti Wilma-viesteistä. Ilmoittautumisen oli hoitanut aikuinen ja lapsen osuus oli vain käydä harrastuksessa.

Mun vanhemmat kysyi että tykkäisinkö mä tällasesta [harrastuksesta]. Jos siinä on sellanen nimi niin tietysti! Siitä tuli sähköposti vanhemmille. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Mun iskä kertoi siitä mulle nyt syksyllä. (Alakoulun oppilas, kunta 4)

Koululla tiedottaminen (esimerkiksi kuuluttaminen ja välituntimainonta) ja kokeilukerrat helpottivat harrastukseen pääsemistä, mutta jättivät enemmän vastuuta lapsille ja nuorille itselleen ottaa asia esille kotona.

Ja sitten koulussa tuli ohjaaja sanomaan tästä. (Alakoulun oppilas, kunta 6)

Koulun seinillä on lappuja, Instasta ja äitiltä. (Yläkoulun oppilas, kunta 4)

Lapset ja nuoret ottivat huomioon sen, että harrastuksessa on hienoa kaikkien yhdenveroiset mahdollisuudet osallistua. Yhdessä toimiminen, yhteisöllisyys ja tasa-arvoisuus mainittiin myös kuvakorttien yhteydessä (KUVA 4).

KUVA 4. Yhdenvertaisia harrastusmahdollisuuksia kuvaavia kuvakortteja

Sitten kun me muut juostaan niin [oppilas] rullaa! (Alakoulun oppilas, kunta 1)

*Tää on sitä kun me kaikki pelataan siellä tasapuolisesti ettei ketään ei niinku syrjitä koska se on tiimipeli.
(Alakoulun oppilas, kunta 4)*

Maksuttomuus tarjosi tasapuolisemman osallistumismahdollisuuden. Arviointivierailuilla lasten ja nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa ei arvioijien kysymyksissä nostettu esille mallin harrastusten maksuttomuutta. Osa lapsista ja nuorista kuitenkin otti tämän itse esiin. Hinnosta keskustelu herätti paljon keskustelua ja omien harrastusten hintoja alettiin nopeasti vertailemaan. Keskusteluissa maksuttomuus nousi usein esille muissa teemoissa, ja harrastamisen hintaa oli selkeästi miettinyt useampi oppilas. Maksuttomuuden kerrottiin olevan myös syy, miksi on valinnut juuri kyseisen harrastuksen.

Ja jos ei vaikka pääsee niin siit ei tarvii ollenkaan maksaa tai silleen. Kun niinku jos on joku [maksullinen] harrastus niin silti siitä maksetaan siitä kerrasta vaikka ei siellä oo ollut. (Alakoulun oppilas, kunta 4)

Ilmanen aktiviteetti. (Yläkoulun oppilas, kunta 6)

Harrastusten maksuttomuus tai maksullisuus oli monella lapsella ja nuorella tiedossa. Itse harrastuksen hinnan lisäksi huomioitiin, että huoltajien järjestämä kuljettaminen vaatii myös rahaa.

Johtopäätökset ja kehittämisseuraukset

Tässä arvioinnissa Harrastamisen Suomen mallia arvioitiin bioekologisen systeemiteorian pohjalta. Harrastustoiminnan vaikuttavuutta tarkasteltiin yksilöiden, lasten ja nuorten, perheiden, vertaisryhmän, koulu- ja lähiyhteisöjen, harrastustoimintaa ohjaavien tahojen, rahoituksen ja ohjauksen sekä poliittisen ohjauksen kautta ja niiden vuorovaikutuksena. Arvioinnissa tarkasteltiin muutoksia myös ajan suhteen. Arvioinnin tulokset osoittivat, että koko systeemisen kokonaisuuden ymmärtäminen on merkityksellistä laadukkaan lasten ja nuorten hyvinvointia edistävän harrastustoiminnan järjestämisen näkökulmasta. Paikallisen tason toteutus on mallin avainasemassa, ja sen toimiva toteuttaminen edellyttää pitkäjänteistä kansallista ohjausta ja tukea. Lasten ja nuorten yksilötason kokemusten mukaan Harrastamisen Suomen mallissa merkityksellistä oli yhteys koulupäivään, mielipiteiden kuuleminen ja turvalliset vuorovaikutussuhteet.

Arvioinnin tiedonkeruu toteutettiin kuudessa kunnassa, joissa Harrastamisen Suomen mallin toiminnan on koettu onnistuneen hyvin. Myönteiset esimerkit ovat mahdollistaneet onnistumisten ja toimivien kokeilujen esiin tuomisen raportin tuloksissa. Arvioinnin toteuttaminen kunnissa, joissa malli ei ole vielä lähtenyt toimimaan, olisi voinut tuottaa samankaltaisia tuloksia. Onnistumisten sijaan samoista asioista kuten koulukuljetusten järjestelyistä ja ohjaajien saatavuudesta olisi tällöin todennäköisesti raportoitu onnistumisten sijaan haasteina.

Johtopäätöksiä ja kehittämisseurauksia laatiessa on mietitty kansallista toimivuutta, vaikuttavuutta ja merkitystä. Harrastamisen Suomen mallin toteutus on joustavaa, joten jokaisen kunnan toiminnassa voidaan hyödyntää kyseiselle kunnalle sopivia kohtia arvioinnista. Kunnat yleisesti ottaen tiedostavat, jos jokin toiminta ei onnistu tai on hankala toteuttaa. Arvioinnin tulokset tarjoavat välineitä kehittää Harrastamisen Suomen mallin kansallista ja paikallista toteutusta. Kehittävä arviointi pyrkii tuottamaan vaikutuksia jo arviointiprosessien aikana, mikä onnistui tässä arvioinnissa näytekunnissa tapahtuneiden yhteisten keskustelujen ja oivallusten kautta sekä arviointiryhmän antaman kuntakohtaisen pikapalautteen avulla.

Yleisesti mallin käytännön toiminnassa toivottiin sekä kansallisella tasolla että paikallisessa toteutuksessa selkeyttä, joustavuutta ja jatkuvuutta. Rahoitusta toivottiin enemmän, jotta toimintaa voisi laajentaa. Näytekunnissa niin lapset ja nuoret, ohjaajat, huoltajat kuin kuntien päättäjätkin

näkökulmasta merkityksellisenä. Toiminnan koordinaatio näyttöytyi kunnissa laajana sommittelua vaativalla palapelillä, jonka rakentamiseen tarvittaisiin usein koulujen vahvempaa panosta. Mallin koordinaattorit venyivät kunnissa monelle eri suunnalle ja tekivät laajaa verkostoyhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Kuntien vaihtelevat olosuhteet asettivat toiminnalle erilaisia mahdollisuuksia ja haasteita.

Mallin parissa toimivat aikuiset sekä harrastavat lapset ja nuoret nostivat usein esille samoja, toiminnan kannalta oleellisia asioita. Mukavia ja osaavia ohjaajia arvostettiin ja maksuttomuus oli tärkeää. Harrastamisessa korostui yhteisöllisyys, ryhmällä ja yhdessä ololla on merkitystä. Aikuisten näkökulmasta toivekyselyjen ja mielipiteiden kuulemisen rakenteet esiintyivät selkeinä ja tarkoituksenmukaisina. Lapset ja nuoret puolestaan korostivat toivekyselyiden sijaan enemmän arjessa tapahtuneita pieniä, mutta merkityksellisiä hetkiä, jolloin heitä on kuultu toiminnan järjestämisessä.

Tässä arvioinnissa kerättyä aineistoa on tarkasteltu kuvaavalla tasolla, keskittyen hankesuunnitelmassa määriteltäviin arviointikysymyksiin vastaamiseen. Aineiston näytteenomaisuus ja pieni tapausmäärä vaikuttaa siihen, että raportoinnissa ei ole pidetty keskiössä tiettyjen teemojen tai mainintojen frekvenssejä. Ryhmähaastattelujen muotoisella aineistolla henkilökohtaisten kokemusten kerääminen on vaikeaa. Ryhmän dynamiikka vaikuttaa siihen, millaisia mielipiteitä, ajatuksia ja kokemuksia kulloisessakin tilanteessa tuodaan esiin. Tämä huomattiin myös aineistoa kerätessä: erilaisissa kokoonpanoissa tuotiin omia mielipiteitä esiin eri tasoisesti. Niin tuloksia ja johtopäätöksiä luettaessa on siis hyvä pitää mielessä, että kyseessä on aina tietynmuotoisen ryhmän (tai muutamassa tapauksessa yksilön) tuottama yhteinen näkemys.

Pidemmällä aikavälillä toteutetussa laajemmassa arvioinnissa aineistoa olisi voitu tarkastella analyttisemmällä tasolla, keskittymällä syvemmin esimerkiksi osallisuuden kokemusten merkityksiin. Laadulliselle tutkimukselle ominaisella tavalla raportissa on tuotu esille yksi tulkintakehys käsitellyistä ilmiöistä. Tuloksin luotettavuutta tässä arvioinnissa nostaa arviointiryhmän tiivis yhteinen työskentely aineiston parissa. Arvioinnin tulokset vahvistavat myös aiempaa tutkimustietoa (ks. esim. Tormulainen 2021b; Kaunismaa ym. 2021) ja nostavat esille kehittämiskohteita, joita on osaksi tunnistettu jo aiemmin (ks. esim. Suomen Olympiakomitea 2022). Raportoinnissa on pidetty mielessä kentän moninaisuus yhdistettynä kehittämissuosituksen tarpeeseen. Raportin tuloslukuissa on nostettu esiin yleisempien johtopäätösten rinnalla teemojen monitahoisuutta, jotta erilaiset kunnat voivat löytää niistä itselleen mahdollisia uusia käytäntöjä.

Harrastamisen Suomen mallin ja sen arvioinnin keskiössä ovat lapset ja nuoret ja heidän kuulemisensa. Lasten ja nuorten kuuleminen on erityisen tärkeää, koska arviointi käsittelee heidän vapaa-ajallaan tekemäänsä vapaaehtoista toimintaa. **Arvioinnin tulosten perusteella voidaan sanoa, että lasten ja nuorten näkökulma pitää olla Harrastamisen Suomen mallin toiminnan kaikessa suunnittelussa ja kehittämisessä avainasemassa. Heidän näkökulmiensa huomioon ottaminen pitää olla lähtökohtana, jotta toiminnan tavoitteet voidaan aidosti saavuttaa. Lasten ja nuorten näkemysten huomiointi täytyy pitää mukana tulevassa Harrastamisen Suomen mallin kehitystyössä.** Arvioinnin johtopäätökset ja kehittämissuositukset on laadittu niin, että mallin toteutus paranisi ja vaikuttavuus lisääntyisi erityisesti lasten ja nuorten näkökulmasta tarkasteluna.

6.1 Johtopäätökset

Paikallinen toteutus

Mallin toimivuuden kannalta on keskeistä, että kunnissa on kaikkien toimijoiden kesken jaettu vahva yhteinen tahtotila sekä **selkeä, mutta joustava kunnan sisäinen toimintamalli, joka parantaa toiminnan laatua**. Mallin toiminnassa mukana olleet, eritoten jo muuten kokeneet harrastustoimijat, toivoivat mallin koordinaatiolta yksinkertaisuutta ja selkeyttä. Aikaisemmin omaksuttuja toimintatapoja ei haluttu yleensä muuttaa kuin hyvin perustellusta syystä.

Selkeä toimintamalli ja fokus parantaisivat eri kuntien eri toimijoiden (esimerkiksi koulujen yhteys-henkilöiden, harrastuksen järjestäjien) sitoutumista mallin toimintaan. **Yhteistyö eri toimijoiden välillä vaatii pitkäjänteistä työtä ja hyötyjen esille tuomista**. Toimijat pitää sitouttaa toimintaan korostamalla sitä, että toimiva yhteistyö hyödyttää kaikkia osapuolia. Koulut ovat avainasemassa siinä, kuinka hyvin mallin toiminnot on mahdollista toteuttaa koulupäivän yhteydessä. Yhteistyö koulujen kanssa on kuitenkin ollut vaihtelevaa eikä sen hyödyistä ole ehkä oltu tietoisia. Kunnat, ja koulut, joissa mallin toimintaa on järjestetty jo pidempään, pystyivät tähän tehokkaammin. Toimivuudessa on huomioitava se, että hyvät yhteistyö- ja kommunikaatiokäytännöt eivät synny hetkessä, vaan vaativat aikaa ja toimivia yhteistyön malleja.

Malli vaatii jatkuvuutta juurtaukseen kuntien ja koulujen arkeen ja saavuttaakseen parhaat mahdolliset vaikutukset lasten ja nuorten elämässä. Kuten edellä tuli esiin, pidempään mallin toiminnassa mukana olleiden koulujen suhtautuminen malliin oli myönteisempi ja aktiivisempi. Jatkuvuuden ongelmaksi kunnissa nousi erityisesti rahoituksen jokavuotinen hakeminen ja rahoitusmäärän muuttuminen, minkä takia kilpailutus täytyy toteuttaa joka vuosi uudestaan. Samalla on mahdollista, että lasten keskuudessa suositut harrastukset saattavat jo seuraavana lukuvuonna loppua.

Saavutettavuuteen on tärkeää panostaa jatkuvasti. Saavutettavuuteen liittyy niin fyysinen, psyykinen kuin sosiaalinen ulottuvuus. Arjen toiminnassa saavutettavuuden varmistaminen näkyi eri tavoilla ja sen eri ulottuvuuksien kautta. Saavutettavuuden eri puolia otettiin huomioon eri tavoilla, yleensä fyysisen ulottuvuuden ja käytännön järjestelyjen varmistamisen kautta. Saavutettavuuden haasteisiin vastattiin yleensä tarpeen ilmaantuessa. Saavutettavuudessa ja esteettömyydessä huomautettiin useaan kertaan olevan aina parannettavaa.

Lasten ja nuorten mielipiteiden huomiointi

Koululaiskysely nähtiin hyvänä pohjana lasten ja nuorten toiveiden kartoittamiselle. Kysely ei kuitenkaan ota huomioon moninaisen ja eri-ikäisen vastaajajoukon erilaisia mahdollisuuksia vastata omalla tasollaan. **Harrastamisesta tarvitaan kunnissa täsmällisempää tietoa** kuin mitä Koululaiskysely pystyy tarjoamaan. Kaikki näytekunnat kuuluivat lasten ja nuorten mielipiteitä omalla tavallaan kyselyn lisäksi. Harva lapsista muistaa täyttäneensä itse Koululaiskyselyn, eikä toiveiden toteutumista yleensä huomata. Koululaiskysely koettiin niin kunnissa kuin taustakuulemisissa haastavaksi sen jäykkyyden ja toisaalta puutteellisuuden vuoksi. Monet kunnat kaipasivat

siihen täsmentäviä kysymyksiä aikaisemmista harrastuksista tai vapaampia muotoiluja siitä, mitä muuta lapsi tai nuori harrastukselta kaipaa. Koululaiskyselyn isosta eri harrastusten määrästä oltiin kunnissa ja taustakuulemisissa montaa mieltä. Hyvänä nähtiin se, että kyselystä lapsi saattoi löytää ihan uusia ja erilaisia harrastuksia. Toisaalta järjestämisen näkökulmasta epärealistiset vaihtoehdot nähtiin turhia pettymyksiä tuottavina.

Koululaiskyselyn ohjeistus jätti tulkinnanvaraa sen suhteen, toivotaanko lapsen valitsevan kyselyssä myös niitä harrastuksia, joissa jo on, niiden jatkuvuuden turvaamiseksi. Jos lapsi on jo jossain harrastuksessa mukana, hän ei osaa sitä enää välttämättä valita kyselyssä itseään kiinnostavaksi. Useat lapset kertoivat olleensa harrastuksissa aiemmin tai aikovansa jatkaa niissä mahdollisuuksien mukaan.

Lasten ja nuorten näkökulmasta osallisuus muodostui erityisesti siitä, että harrastuksen sisältöä suunniteltiin yhdessä ja siihen oli mahdollista vaikuttaa. Osallisuuden kokemukset syntyivät vaikuttamisen ja kuulluksi tuleminen kokemuksista. Osallisuuden kokemuksia voi syntyä esimerkiksi harrastuksen maksuttomuuden tai saavutettavuuden mahdollistamien kokemusten kautta. Yhtenä osallistumisen muotona harrastuskyselyt ovat mallin ytimessä: mallin tarkoituksena on järjestää lasten ja nuorten toiveiden mukaisia harrastuksia. Kyselyt voidaan nähdä lasten osallistumisen väylänä, mutta kuten edellä tuli esiin, harva lapsi muistaa enää kyselyiden täyttämistä ainakaan harrastusten alkaessa.

Monialaisten harrastusten avulla pystytään järjestämään monipuolisempaa toimintaa ja saadaan toteutettua mahdollisimman monta toivetta. Kaikkia oppilaita monialaiset harrastukset eivät kuitenkaan kiinnostaneet, osa haluaisi harrastaa vain tiettyä harrastusta. Toiveita on mahdotonta toteuttaa täysin. Uteliaisuus eri harrastuksia kohtaan ja kokeilemisen mahdollisuudet toteutuvat hyvin monialaisissa harrastuksissa. Samaan aikaan erilaisten lajikokeilujen ja lyhyempien harrastusryhmien järjestäminen mietitytti kunnissa ja niihin kaivattiin enemmän mahdollisuuksia.

Mieluisa harrastaminen

Harrastamisen Suomen mallin harrastukset ovat merkityksellisiä monille. Mallin kautta on kuitenkin mahdollisuus saavuttaa erityisesti lapsia ja nuoria, joilla ei ole ollut aiemmin mahdollisuutta harrastaa tai kokemusta harrastamisen mielekkyydestä. Erityisryhmät, esimerkiksi liikuntarajoitteiset, suomen tai ruotsin kieltä vielä opettelevat tai kotiopetuksessa olevat hyötyvät aineiston perusteella erityisesti mallin harrastuksista. Mallin piiriin eivät kuitenkaan kuulu vielä kaikki oppilaat. Sen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi perusopetukseen valmistavan opetuksen oppilaat.

Harrastamisen mielekkyys muodostuu monesta eri tekijästä. Se voi olla hyvin erityyppistä, mutta silti lapsille ja nuorille mielekästä ja laadukasta. Kokemukseen vaikuttavat niin mieleinen tekeminen, sisällön laadukkuus, yhteisöllisyys, paineettomuus kuin ohjaajan toiminta. Harrastuksesta koettiin saatavan enemmän irti, kun siihen pystyi osallistumaan mukavassa ryhmässä, mukavan ohjaajan ohjeistamana. Harrastaminen voi olla laadukasta, vaikka siinä olisi enemmän joustavuutta ja vähemmän sitovuutta. Harrastamisen Suomen mallin vahvuudeksi nähtiin mahdollisuus harrastaa ilman paineita, suorittamista ja kilpailullisuutta. Erityisesti yläkouluikäisille paineettoman harrastuksen mahdollisuus on tärkeää.

Kansallinen ohjaus

Harrastuksen määrittelylle mallin puitteissa tarvittaisiin selkeämpää ja samalla monipuolisempaa sanoitusta: Mitä harrastamisella tarkoitetaan? Mikä rooli omaehtoisella harrastamisella on siinä? Mikä on mallin harrastusten yhteys muuhun harrastustoimintaan? Harrastamisen Suomen mallin oman paikan kirkastaminen harrastustoiminnassa selkeyttäisi toimintaa. Lasten ja nuorten harrastamiseen liittyviä rahoituksia on useampia, minkä nähtiin sekoittavan toiminnan järjestämistä kunnissa. Osaa rahoituksista jätetään hakematta niiden päällekkäisyyden ja byrokratian määrän takia.

Harrastamisen Suomen mallille kaivattiin tarkempaa, toteutettavissa olevaa päätavoitetta. Harrastamisen Suomen mallilla on kunnianhimoiset tavoitteet, joiden täydellinen toteuttaminen on hankalaa, melkein mahdotonta. Kaikille ei voida tai ei ole edes tarkoituksenmukaista löytää viikoittaista ohjattua tai omatoimista, valvottua harrastusta. Paikallisessa toiminnassa yhdenkin harrastusta kaipaavan lapsen tai nuoren saamista mieluisan harrastuksen pariin pidettiin jo mallin tavoitteen toteutumisenä.

Arvioinnin perusteella **kansalliselle ilmoittautumisjärjestelmälle voisi olla tarvetta**, sillä sen avulla olisi mahdollista kerätä myös muuta dataa. Yhtenäisen järjestelmän mahdollistaminen nähtiin koordinaatiota sujuvoittavana työkaluna, mutta toisaalta oman järjestelmän jo omaaville se tuottaisi ylimääräistä ja päällekkäistä työtä. Kansallisen yhteisen järjestelmän puolesta puhuu taustakuulemisissa esiin noussut ongelma yhtenäisen raportointidatan puutteesta. Kansallisesti koordinoitun mallin puitteissa voisi olla järkevää toteuttaa kansallisesti kilpailutettu ilmoittautumismalli, kuten eräässä keskustelussa ehdotettiin.

Harrastajien tai harrastamattomien määrää ei tiedetä eikä mallin toimivuutta voida mitata käyttäjämäärissä. Kunnat toteuttavat lasten ja nuorten harrastustaustan ja muiden harrastusta koskevien toiveiden selvittämiseksi toisistaan tietämättä samankaltaisia selvityksiä ja kyselyitä, jotka tehdään usein alusta alkaen itse. Tietoja kerätään eri tavalla ja eri määriä, jolloin mallin vaikuttavuutta ei voida määritellä kunnissa esimerkiksi harrastuksen löytäneiden määrän perusteella.

6.2 Kehittämissuosituks

Seuraavaksi esitellään arvioinnin tulosten perusteella laaditut kehittämissuosituks. Suositukset on jaettu kahteen osaan: mallin paikallista toteutusta koskeviin suosituksiin sekä mallin kansallisen tason ohjausta koskeviin suosituksiin. Suosituksia lukiessa on hyvä muistaa, että aineisto on kerätty kunnista, joissa mallin toiminnasta on myönteisiä kokemuksia. Osa suosituksista pohjautuu suoraan aineistosta nousseisiin hyviin toimintatapoihin. Toisaalta myös näissä kunnissa on huomattu haasteita mallin toiminnassa, mikä on huomioitu kehittämissuosituksissa.

Paikalliset kehittämisuositukset

Yhteistyöverkostot kunnan sisällä ovat merkityksellisiä laadukkaan toiminnan kannalta. Kunnan eri toimijoiden monipuoliset mahdollisuudet pitää kartoittaa. Varsinkin pienemmissä kunnissa toiminnan mahdollisuudet voivat olla suuremmat kuin ensisilmäykseltä vaikuttaa. Toimiva yhteistyö voi tuottaa seuroille, yhdistyksille tai muille toimijoille mahdollisuuksia laajentaa omaa toimintaansa tarpeen mukaiseen suuntaan. Erityisesti pienemmissä kunnissa valmiina olevat verkostot helpottavat toimijoiden löytymistä harrastusten järjestäjiksi. Samalla on tärkeää pitää huolta harrastustoimijoiden valinnan läpinäkyvyydestä ja julkisuudesta, jotta kaikilla toiminnasta kiinnostuneilla on mahdollisuus hakeutua järjestäjäksi.

Harrastustoiminnan ja koulun yhteistyötä on kehitettävä. Harrastusten järjestäminen tuo kouluille lisätyötä, mutta samalla myös paljon hyötyä. Kehityksessä on tärkeää ymmärrys koulujen arjesta ja toimintakulttuurista. Harrastamisen Suomen mallin toimintaan lähteminen tulisi tehdä kouluille helpoksi. Toiminnan hyvinvointivaikutukset näkyvät oppilaiden koulunkäynnin arjessa, mitä tulisi korostaa enemmän. Oppilaan näkökulmasta kaiken kouluun liittyvän harrastustoiminnan tulisi olla joustava kokonaisuus.

Etsivää harrastustoimintaa ja harrastusta kaipaavien löytämistä pitää painottaa enemmän. Useassa kunnassa hyväksi todettua mallia esimerkiksi oppilashuollon ja nuorisotoimen toiminnasta harrastukseen avustavana tahona pitää vahvistaa. Kaikki eivät löydä harrastuksen pariin ilman apua. Tuen tarpeessa voivat olla lapsen lisäksi huoltajat. Harrastusta kaipaavien löytämistä ja ohjaamista pitäisi tehdä aktiivisesti enemmän.

Harrastusten saavutettavuutta tulee lisätä kunnissa. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen esteettömyyden ja saavutettavuuden haasteet ovat monenlaisia ja niitä tulisi pohtia etukäteen, ei tilanteen tullessa vastaan. Lähtökohtaisesti esteetön ja saavutettava toiminta hyödyttää kaikkia. Harrastusten saavutettavuuteen liittyy kiinteästi selkeä, monikanavainen ja tarvittaessa monikielinen tiedotus. Toiminnan järjestäminen kaikille saman muotin mukaisesti ei ole tarkoituksenmukaista. Harrastamiseen kohdistuvat haasteet ja toiveet voivat vaihdella paljon esimerkiksi kuntien, ikäryhmien tai oppilaiden erilaisten tarpeiden mukaan. Erilaiset erityisjärjestelyt, kuten suljetut pienryhmät tai kuljetukset koululta harrastukseen voivat avata harrastuksen mahdollisuuden lapsille ja nuorille, joilla on erilaisia esteitä toimintaan lähtemisessä.

Lasten ja nuorten osallisuutta mallin parissa tulee lisätä vielä enemmän. Lapset ja nuoret kokivat arjessa tapahtuvan mahdollisuuden vaikuttaa tärkeäksi. Kaikki harrastuksissa toimivat pitää ohjeistaa osallistavaan toimintaan. Jotta se on käytännössä mahdollista, ohjaajat tarvitsevat aikaa sekä aidon osallistavan toiminnan toteutukseen että myös harrastuksen vaatimiin käytännön järjestelyihin.

Lasten ja nuorten toiveita ja mielipiteitä kuullessa tulee käyttää rohkeasti erilaisia keinoja. Olemassa olevia kyselypohjia voidaan kehittää vastaamaan omaan tarpeeseen. Toiveiden kuulemista on mahdollista integroida vahvemmin osaksi harrastuksia. Esimerkiksi harrastuksen järjestäjien käyttöön luotu palautekysely mahdollistaa samassa harrastuksessa jatkamiseen liittyvien toiveiden kartoittamiseen, joita ei välttämättä pystytä Koululaiskyselyllä luotettavasti keräämään. Kaikessa

toiveita ja palautetta keräävässä toiminnassa on hyvä huomioida laajasti erilaisia harrastuksiin liittyviä merkityksiä lasten näkökulmasta: Onko lapsille esimerkiksi erityisen tärkeää, että harrastukseen voi osallistua kaverin kanssa? Miten tällaisia toiveita kuullaan ja huomioidaan?

Harrastusten joustavuutta ei tule pelätä. Erityisesti yläkouluikäiset arvostavat laadukasta toimintaa, jossa ei ole paineita, suorittamista tai joka ei vaadi pitkäaikaista sitoutumista. Hyvän mielen harrastaminen voi olla toiselle yhtä arvokasta kuin toiselle arvokisoihin treenaaminen. Joustavuus, matala kynnyks osallistua ja valinnanmahdollisuudet edistävät osallistumista.

Kansalliset kehittämissuosituks

Harrastamisen Suomen mallille pitää löytää oma paikka harrastuskentällä muiden toimijoiden rinnalla ja tavoite sen sisällä. On tarpeen tarkastella, toimisiko malli parhaimmillaan tietyin rajauksin, jotka pystyttäisiin toteuttamaan täysin ja laadukkaasti. Olisi syytä pohtia, miten määritellään harrastuksen tarjoaminen jokaiselle lapselle. Mikä on niiden lasten ja nuorten paikka, jotka harrastavat jo mieluisissa harrastuksissa, jotka eivät halua harrastaa lisää tai jotka eivät kaipaa ohjattua tai valvottua viikoittaista harrastusta? Erilaiset harrastamista tukevat avustusmuodot vaativat selkeyttämistä, jotta niitä voidaan käyttää tehokkaasti. Mallin harrastusten yhteyttä muuhun harrastuskenttään ja jatkopolkua muuhun harrastamiseen tulisi myös selkeyttää.

Koululaiskyselyä lasten ja nuorten kuulemisen tapana tulee kehittää. Yksi tapa kehittää Koululaiskyselyä olisi esimerkiksi Tutkimuseettisen neuvottelukunnan TENKin eettisen ennakoarvioinnin kautta. Eettinen ennakoarviointi voisi antaa välineitä kyselyn kehittämiseen moninaisen vastaajaryhmän haasteen ratkaisemiseksi. Kehittämistä olisi hyvä pohtia yhdessä kyselyn käyttäjien, esimerkiksi kuntien koordinaattorien kanssa. Kaikkien lasten ja nuorten pitäisi iästä, taidoista tai esimerkiksi erityisen tuen tarpeesta huolimatta pystyä oman taitotason mukaisesti vastaamaan kaikkien lasten ja nuorten toiveita kartoittavaan kyselyyn.

Mallin toiminnasta tarvitaan valtakunnallisella tasolla tilasto- ja seurantatietoa. Mallin vaikuttavuutta ei voida tällä hetkellä mitata esimerkiksi osallistujatietojen puutteen ja erilaisten kirjaustapojen vuoksi. Yhtenäisen tiedon kerääminen antaisi kansallista ja paikallista tietoa mallin toiminnasta ja sen kehittymisestä. Harrastustoiminnan järjestämisen tukena olisi hyvä myös vahvistaa muiden tietolähteiden, esimerkiksi Kouluterveyskyselyn käyttämistä.

Mallin tarjoamaa yhdenvertaista harrastamisen mahdollisuutta tulee korostaa ja vahvistaa. Harrastamisen Suomen malli on keino lisätä yhdenvertaisia harrastamisen mahdollisuuksia monenlaisille lapsille ja nuorille. Se kuitenkin jättää ulkopuolelle esimerkiksi perusopetukseen valmistavan opetuksen oppilaat.

Toiminnan järjestämiseen tarvitaan toimintaympäristön huomioon ottavia poikkeuksia. Lajikokeilut ja lyhyemmät harrastuskaudet tulee mahdollistaa osaksi mallin toimintaa. Aina toimintaa ei ole mahdollista järjestää mallin asettamien rajoitusten mukaisesti käytännön syistä. Lasten ja nuorten toiveiden mukaisesti kuntien pitäisi pystyä järjestämään esimerkiksi laskettelua laskettelukauden ajan. Sivukylillä harrastustoiminnan laajemmat kellonajat ja mahdollisuudet

kuljettaa kauemmaksi harrastusvaihtoehtoja varten antaisivat eri puolilla kuntaa yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa, asuinpaikasta riippumatta. Alueellista yhdenvertaisuutta, harrastusvalikoimaa ja ohjaajapulaa voisi parantaa valvottu etäharrastuksen mahdollisuus.

Yhtenäisen ilmoittautumisjärjestelmän tarve tulee kartoittaa. Ilmoittautumisten kerääminen aiheuttaa päänsäryä ja kustannuksia osalle toimijoista. Ilmoittautumisjärjestelmän käytön mahdollistaminen madaltaa kynnystä lähteä mukaan toimintaan.

Harrastamisen Suomen mallia tulee toteuttaa ja kehittää pitkällä aikajänteellä. Paikallisella tasolla toiminnan lyhytjänteisyys on haaste mallin toteuttamiselle. Pysyvän harrastustoiminnan järjestämiseksi tarvitaan luottamusta toiminnan ja sen rahoituksen jatkuvuuteen.

Pitkällä aikavälillä on syytä tarkastella mallin lainsäädännöllistä pohjaa. Nuorisolakiin kirjaaminen aiheuttaa muutoksia mallin seuraavan kauden toiminnassa. Kirjaus vakiinnuttaa toimintaa, mutta samalla estää hyväksi koettuja käytänteitä, esimerkiksi välituntitoiminnan tarjoamisen.

- Aarresola, O. 2016. Nuorten urheilupolut: Tutkimus kilpaurheilun sosiaalistumisen normeista, pääomista ja toimijuudesta. University of Jyväskylä, Studies in Sport, Physical Education and Health 246.
- Aira, T., Kannas, L., Tynjälä, J., Villberg, J., Kokko, S., Tiirikainen, M. & Konu, A. 2013. Miksi murrosiäinen luopuu liikunnasta? Liikunta-aktiivisuuden väheneminen murrosiässä. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto 2013:3.
- Alanen, L. & Karila, K. 2009. Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tallinna: Vastapaino.
- Alderson, P. & Morrow V. 2011. The ethics of research with children and young people: A practical handbook. Sage.
- Bardy, M. 1996. Lapsuus ja aikuisuus – kohtauspaikkana Émile. Stakes, tutkimuksia 70. Helsinki: Stakes.
- Berg, P. 2015. Sosiaaliset jalat ja vakava vapaa-aika – lasten ja nuorten vertaissuhteiden merkitys liikuntaharrastuksissa. Nuorisotutkimus 33 (3–4), 88–101.
- Berden, I. 2022. Kysely harrastusten järjestäjille. Valtioneuvosto, opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://harrastamisensuomenmalli.fi/wp-content/uploads/2022/01/Kysely-harrastusten-jarjestajille-20.1.2022.pdf>. (Luettu 16.1.2023.)
- Gallagher, M. 2009. Ethics. In E. Tisdall, M. Kay, J.M. Davis, & M. Gallagher (eds) Researching with children and young people: research design, methods and analysis. Sage.
- Haanpää, L. 2019. Harrastustakuu: yhdenvertaisuuden asialla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 147. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/harrastustakuu_digi_final.pdf.
- Hakanen, T., Myllyniemi, S. & Salasuo, M. 2019. Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 61, Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:2, Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 215. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Harrastamisen Suomen malli. 2023a. Tietoa. <https://harrastamisensuomenmalli.fi/tietoa/>. (Luettu 15.2.2023.)
- Harrastamisen Suomen malli. 2023b. Usein kysytyt kysymykset. <https://harrastamisensuomenmalli.fi/ukk/>. (Luettu 15.2.2023.)
- Harrastamisen Suomen malli. 2023c. Yhteystiedot. <https://harrastamisensuomenmalli.fi/yhteystiedot/>. (Luettu 15.2.2023.)
- Harrastamisen Suomen malli. 2023d. Historia. <https://harrastamisensuomenmalli.fi/tietoa/historia/>. (Luettu 15.2.2023.)
- Hasanen, E. 2017. ”Me ollaan koko ajan liikkeessä”: Tutkimus nuorten omaehtoisen liikkumisen muodoista ja merkityksistä tilan kehyksissä. Jyväskylän yliopisto.
- Helavirta, S. 2007. Lasten tutkimushaastattelu: metodologista hermistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka 72 (6), 629–640.

- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi). 2020. Kehittävä arviointi kansallisessa koulutuksen arviointikeskuksessa. Tiivistelmät 8:2020. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2020/04/KARVI_T0820.pdf.
- Kaunismaa, P., Tormulainen, A., Sinisalo-Juha, E. & Vaara, L. 2021. Harrastus- ja järjestötoiminnan merkitys nuorten elämässä. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2022/04/harrastus-ja-jarjestotoiminnan-merkitys-nuorten-elamassa.pdf>.
- Kopomaa, T. & Salasuo, M. 2021. Höntsäilyä – leikkimielisen pelailun ideaalien jäljillä. Teoksessa: M. Salasuo (toim.) Harrastamisen äärellä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020, 175–188. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/05/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2020-web.pdf>.
- Lallukka, K. 2003. Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa. Tutkimus 6–12-vuotiaiden sosiokulttuurisesta ikätiedosta. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 215. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Laukkanen, T., Pekkarinen, E. & Vilmilä, F. 2018. Nuorisotutkimuksen etiikka. Teoksessa T. Kiilakoski & P. Honkatukia (toim.) Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 206, 75–97.
- Liikuntalaki 390/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>.
- Nieminen, J. 1995. Nuorisossa tulevaisuus: suomalaisen nuorisotyön historia. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Lasten keskus.
- Nikander, P. & Zechner, M. 2006. Ikäetiikka – elämänkulun ääripäät, haavoittuvuus ja eettiset kysymykset. Yhteiskuntapolitiikka 71 (5), 515–526.
- Nuorisolaki 1285/2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>.
- Nyyssölä, A. & Manner, J. 2023. Nuorten hyvinvointia tukeva vapaa-aika ja siihen korona-aikana tulleet särröt. Nuorisotutkimusseura ry. / Nuorisotutkimusverkosto. Näkökulmia nro 90. Näkökulma 90: Nuorten hyvinvointia tukeva vapaa-aika. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nakokulmat/nakokulma90.pdf>. (Luettu 15.2.2023.)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2019. Harrastamisen strategia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:7. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161382/okm_7_2019_Harrastamisen%20strategia.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (Luettu 15.2.2023.)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2022. Valtakunnallisen Koululaiskyselyn 2022 tulokset. <https://okm.fi/documents/1410845/4059654/2022+koululaiskyselyn+tulokset+15.12.2022.pdf/6ae3376a-4fec-1005-cf10-50c340ad-d9f3/2022+koululaiskyselyn+tulokset+15.12.2022.pdf?t=1671094204184>. (Luettu 19.12.2022.)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2023. Erityisavustus kunnille Harrastamisen Suomen mallin toteuttamiseen. <https://okm.fi/-/erityisavustus-kunnille-harrastamisen-suomen-mallin-toteuttamiseen>. (Luettu 15.2.2023.)
- Patton, M. Q. 2011. Developmental evaluation. Applying complexity concepts to enhance innovation and use. New York, London: The Guilford Press.
- Pyykkönen, T. & Rikala, S. 2018. Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä. Valtion liikunta-neuvoston julkaisuja 2018:2. https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/Valtio_soveltavan_liikunnan_raportti.pdf.
- Salasuo, M. 2020a. Edellinen ”Suomen malli”. Neuvotteluja lasten ja nuorten vapaa-ajan harrastamisen yhteiskunnallisesta perustelusta sotien jälkeen. Teoksessa: M. Salasuo (toim.) Harrastamisen äärellä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020, 17–28. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/05/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2020-web.pdf>.
- Salasuo, M. 2020b (toim.) Harrastamisen äärellä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/05/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2020-web.pdf>.
- Salasuo, M., Tarvainen, K. & Myllyniemi, S. 2021. Nuoriso harrastamassa kulttuuria, taidetta ja mediaa: lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen tilasto-osio. Teoksessa: M. Salasuo (toim.) Harrastamisen äärellä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020, 31–136 <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/05/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2020-web.pdf>.

- Suomen Olympiakomitea. 2022. Jokaiselle lapselle ilmainen mahdollisuus harrastaa koululla iltapäivisin. <https://www.olympiakomitea.fi/2022/08/10/jokaiselle-lapselle-ilmainen-mahdollisuus-harrastaa-koululla-iltapaivisin/>. Julkaistu 10.8.2022. (Luettu 12.12.2022.)
- Stenvall, E. 2020. Osallisuutta ja osallistumista – Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2020:27. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162410/STM_2020_27_r.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- TENK. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. (Luettu 2.1.2023.)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023. Kouluterveyskyselyn tulokset. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset>. (Luettu 15.2.2023.)
- Timonen, J., Niemelä, M., Hakko, H., Akakokkare, A. & Räsänen, S. 2022. Social leisure time activities as a mediating link between self-reported psychological symptoms in adolescence and psychiatric morbidity by young adulthood: the Northern Finland 1986 Birth Cohort study. *Eur Child Adolesc Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-02107-2>.
- Tormulainen, A. 2021a. Mitä tarkoittaa harrastus. Julkaisussa: A. Tormulainen (toim.) Kompassi Osaamiskeskus Kentaurin matkaan. Käsitteitä ja suuntia nuorisovaltuustojen tutkimukseen, tilannekuvaan ja vaikuttavuuteen Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 122. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Tormulainen, A. 2021b. Kirjallisuuskatsaus nuorten harrastamisesta ja järjestöosallistumisesta. Julkaisussa: A. Tormulainen (toim.) Kompassi Osaamiskeskus Kentaurin matkaan. Käsitteitä ja suuntia nuorisovaltuustojen tutkimukseen, tilannekuvaan ja vaikuttavuuteen Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 122. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Ukkola, A. & Metsämuuronen, J. 2023. Matematiikan ja äidinkielen taidot alkuopetuksen aikana. Perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarviointi 2018–2020. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 1:2023. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2023/01/KARVI_0123.pdf.
- Vammaisfoorumi. 2019. ”Äiti on mun avustaja”. Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen kyselyn tuloksia. Vammaiset lapset ja nuoret. <https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2019/09/RAPORTTI-Lapset-ja-nuoret.pdf>.
- Venäläinen, S., Laimi, T., Seppälä, S., Vuojus, T., Viitala, M., Ahlholm, M., Latomaa, S., Mård-Miettinen, K., Nirkkonen, M., Huhtanen, M. & Metsämuuronen, J. Kielellisiä taitoja ja koulunkäyntivalmiuksia. Valmistavan opetuksen ja oman äidinkielen opetuksen tila ja vaikuttavuus -arviointi. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus julkaisut 19:2022. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2022/09/KARVI_1922.pdf.
- Yhdenvertaisuuslaki. 1325/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>.
- Yle / Pikku Kakkonen. 2022. Pikku Kakkosen kommunikaatiokortit. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/05/31/pikku-kakkosen-kommunikaatiokortit>. Julkaistu 31.5.2017, päivitetty 14.9.2022.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on itsenäinen koulutuksen arviointiviranomainen. Se toteuttaa koulutukseen sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien toimintaan liittyviä arviointeja varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Lisäksi arviointikeskus toteuttaa perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppimistulosten arviointeja. Keskukseen tehtävänä on myös tukea opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä ja korkeakouluja arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa sekä kehittää koulutuksen arviointia.

ISBN 978-952-206-780-7 pdf
ISSN 2342-4184 (verkkojulkaisu)

Kansallinen koulutuksen
arviointikeskus
PL 380
(Hakaniemenranta 6)
00531 Helsinki
Puhelinvaihte: 029 533 5500
karvi.fi